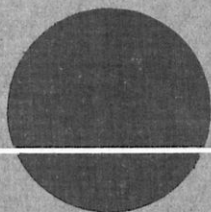

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Συμβαδίου

002
ΚΛΣ
ΕΤ2Β
80

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙ 1973

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Δ/Γ 176

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ημερομηνία: 2/1/96

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΤ

89

ΣΧ13

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1973

002
415
ET2B
80

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
Α ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ 1974

ΣΑΛΑΒ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ	
ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ	
Όργαν. Έκδ. Διδασκ. Βιβλίου	
αδξ. αριθ. εισαγ. 221	του έτους 1974

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά απ' τις κακίες του κόσμου,
στη Φάτνη βρέφος, όσο ζώ, να Σε λατρεύω δώσ' μου!

Κι όταν θα 'ρθῇ ἀπὸ Σε σταλτός ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δώσ' μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτρέανταχτος, καὶ νὰ εἶναι ὁ λογισμός μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ ποὺ χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γροικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους ποὺ Σε δοξολογοῦσαν.

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ»

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Ἔχω ταξιδέψει στὴ ζωὴ μου σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα ὅπου ἀποδημεῖ πάντα μὲ λαχτάρια ἢ ἀνθρώπινη φαντασία. Χῶρες τῆς Ὁμορφιάς ἢ πατρίδες τῆς Ἱστορίας, καθένα τους ἦταν καὶ μιὰ καινούρια χαρὰ γιὰ τὴν ψυχὴ μου, κι ἕνας καινούριος πλουτισμὸς γιὰ τὸ πνεῦμα μου. Κανένα ὥστόσο δὲ μοῦ ἔδωσε τὴ γοητεία καὶ τὴ συγκίνηση ποὺ ξνίωσα στοὺς Ἀγίους Τόπους. Ὁ καιρὸς μπορεῖ νὰ κάνη ὅλο καὶ πιὸ ἀχνὲς μέσα στὴ μνήμη μου τὶς φωτεινὲς καὶ γλυκύτατες εἰκόνες ποὺ τῆς ἀποτυπώθηκαν, ἐνῶ τὰ βήματά μου ἀκολουθοῦσαν τ' ἀρχαῖα ἀχνάρια τῶν βημάτων τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ Ἱερουσαλὴμ ὡς τὴν εἰρηνικὴ Τιβεριάδα, κι ἀπὸ τὴν τρυφερὴ Βηθλεὲμ ὡς τὴ δραματικὴ Ἐρημο ποὺ φέρνει στὶς ὄχθες τοῦ Ἰορδάνη: Ἡ συγκίνηση καὶ ἡ γοητεία, ποὺ μὲ εἶχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν ἀκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι ὅμως δὲν εἶχα πάει στοὺς Ἀγίους Τόπους μὲ τὴ βαθιὰ ἐκείνη πίστη τῶν προσκυνητῶν, ποὺ ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι γι' αὐτοὺς ὁ μαγνητικὸς πόλος τῆς ψυχῆς τους καὶ ποὺ ὀνειρεύονται τὸ ταξίδι στοὺς Ἀγίους Τόπους σὰν κάτι τὸ ἱερό, τὸ μοναδικὸ καὶ τὸ μέγα, ποὺ ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχει πιά νὰ ἐπιθυμήσῃ κανεὶς τίποτ' ἄλλο στὴ ζωὴ του.

Ὅταν πρωταντίκρισα ἀπὸ μακριά, στὸ ὕψος ἑνὸς λόφου ποὺ χρησιμεύει γιὰ βάρθρο της, τὴν Ἱερὴ Πόλη τῶν λογισμῶν καὶ τῆς λατρείας ἀναρίθμητων ἀνθρώπων, δὲ γονάτισα μὲ κλάματα εὐτυχίας νὰ προσευχηθῶ, ὅπως ἔκαναν οἱ τραχιοὶ πολεμικοὶ Σταυροφόροι.

Ἀντικρίζει κανεὶς, ἐξάλλου, στὴν Παλαιστίνη πολλὰ πράγματα ποὺ δὲν τὰ περιμένει, ποὺ δὲ σκέφτηκε πῶς μπορούσε νὰ τὰ δι' ἐκεῖ, καὶ ποὺ εἶναι φᾶ μεγάλες λερωματιῆς στὴν εἰκόνα της, τὴν εἰκόνα ποὺ ἔχει πλάσει ἡ φαντασία μας ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν Εὐαγγελίων: στὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν δὲν ὑπάρχουν πιά ἐλιές, γιὰτὶ οἱ Τοῦρκοι τὶς ἔκοψαν στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ τροφοδοτήσουν μὲ ξύλα τὶς ἀμαξοστοιχίες τους· ὁ κήπος τῆς Γεθσημανῆ ἔχει ἐξαφανιστῇ κάτω ἀπὸ μιὰ τεράστια—καὶ τερατώδη—ἐκκλησία ποὺ ἔχουν χτίσει οἱ Ρῶσοι· τὴν Ἐρημο, ὅπου ὁ Χριστὸς νήστεψε καὶ προσευχήθηκε, τὴ διασχίζει ἕνας πλατὺς ἀσφαλτοστρωμένος δρόμος, ὅπου πηγαίνοῦνται τουριστικὰ αὐτοκίνητα· πολισμάνοι* κανονίζουν τὴν κυκλοφορία

στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ στὴ Βηθλεὲμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολύχρωμες ρεκλάμες, ποὺ ἐξυμνοῦν φαρμακευτικὲς σπεσιαλιτέ ἢ τὶς ραπτομηχανὲς Σίγγερ...

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοήτευσαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στοὺς Ἁγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῇ ἐκεῖ, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτά ὅπου ἔζησε καὶ δίδαξε, τὴν αὐτὴ παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκιὰ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικοὺς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερα νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναῖκες μὲ τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτῶνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, ποὺ γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μὲ βῆμα ἄργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καὶ μὲ μιὰ κόκκινη πῆλινη στάμνα ὀρθία στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους ποὺ συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καὶ κουρελιάρης βεδουῖνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο, τὰ κατάμαυρα γένια καὶ τὴν αὐστηρὴ ἔκφραση στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, ποὺ τὸν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἡ Σαμαρείτις γιὰ τὸ διασπασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα, — ὕστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλὴμ: μόνο πὼς δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀρχαία τους οἶηση*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλες τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι του στὴ Ναζαρέτ: τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαίδουριου του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο). εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνέρεη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὥστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτὸν ἐπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιῶνονταν. . .

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραῖα μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιὰτί τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιὰτί εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκωμένο ποτάμι, ἦταν γιὰτί εἶχε λουστῇ στὰ νερά του· ἂν τὰ στάχνα τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιὰτί τὸ χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικοὺς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἄλλοῦ στὸν κόσμον, ἢ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χαίδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, ποὺ ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρά, ἦταν χάρη στὴ μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια—πρῶτα καὶ μόνον αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ. . .

*Ἔτσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλὴ Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, ποὺ εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανὰ, μόνο σὲ μένα, μόνο γιὰ μένα. . .

«Γλυκοὶ Δρόμοι», 1947, σ. 203-208

Κώστας Ουράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' αντιλαλήση αυτές τις μέρες τὸ τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»! Αἵματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξεπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως: Τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα...

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες ποὺ ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ ποὺ μπροστά τους τὰ ὄργανα τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ Θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἔννοιά του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἢ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἀν ἀρχίσει νὰ γίνεται ζωή, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἴσως νέων μαρτύρων, ποὺ στὸ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητας.

Μὲ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἃς στρέψουμε τὴ ματιά κατὰ τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθύ μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριό τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἀνθρώπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραύλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ ποὺ διαλαλεῖ τὸν ἐρχομό Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιὰτὶ κι Αὐτὸς ἓνας ποιμένας εἶναι—ποιμένας ψυχῶν, πρὶν θ' ἀφήσῃ τὸ ποίμνιο γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὁλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». Γιὰτὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀνθρώπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρηση.

Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτῃ ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεὲμ. Ἄς ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: Ὁ Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριά μοίρα τῶν ἀνθρώ-

πων. "Ερχεται νὰ τὴν ὑποστῇ ὁ ἴδιος: νὰ ζήσει τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώριση καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ—αὐτὸν τὸ θάνατο, ποὺ δὲν εἶναι στὴ φύση Του, ὁλότελα ξένος γι' αὐτόν. "Ερχεται νὰ λυγίσῃ σὰν ἄνθρωπος τὴν τραγικὴ, τὴν κρίσιμη στιγμή τοῦ "Ορους τῶν Ἑλαιῶν—« παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο! »— νὰ νιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καὶ ἡ νύχτα ν' ἀκούσῃ, κατὰ-πληκτῇ, τὰ θεῖα χεῖλη νὰ ψιθυρίζουν: « περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου »!

Οἱ λαοὶ ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ἃς ἀντικρίσουν σήμερα τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται μεσοοῦρανο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά: Ὁ "Αναρχος, ἀπὸ τὸν ὕψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀφθαρτὴ οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ—σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης—μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφосύνης, νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας αὐταπαρνήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ συντελέστηκε τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀποκορυφώνονται σήμερα στὴν παγκόσμια ἀγωνία, εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπ' ἑξῶς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς συνθήκες τῆς ὑλικῆς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλὰ, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα: Ἀπὸ τὴ συνειδηση. Καὶ σ' αὐτή, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: « Κοίταξε—λέει στὸν ἄνθρωπο— πῶς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλλω τὴν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νὰ περπατήσω στὸ δρόμο σου, νὰ μοιρασθῶ τὴ θλίψη σου, νὰ σταυρωθῶ καὶ νὰ πεθάνω γιὰ σένα ».

Ἡ ἐνανθρώπησι τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τὴν πραγματικότητα ἔρχεται νὰ δώσῃ μὲ τὴ γήινη ζωὴ Του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στοῦ φθαρτοῦ κι ἐφήμερο ὁ κήνωμα μπορεῖ νὰ κατοικήσῃ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Γιὰ νὰ φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ καὶ σωτήριο τύπο ζωῆς, ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νὰ νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἐνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάση πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικράχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ἓνα, τὸν ἐξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωση, τὴ χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχὴ, ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι ἐπίκαιρη, σήμε-
ρα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, ποῦ ὁστειραν στοὺν κόσμον οἱ Ἀντίχριστοι, ποῦ ὁδηγοῦν ἢ ἀπιστία κι ἢ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ κανένας τόσο καλὰ, ποὺ κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρω-
πότητα σφαδάζει* μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στοὺν κρατῆρα τοῦ ἡ-
φαιστείου ποὺ οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζη-
τᾶνε μὲ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστρο-
φῆς τὴ σιγουριὰ τῆς κυριαρχίας. Ἀμα οἱ δυνάμεις τῆς κολάσεως ξαπο-
λυθοῦν πάνω στοὺν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικoὺς του σκοποὺς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις ποὺ τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ξέρῃ κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεὲμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη ποὺ διά-
λεξε γιὰ λίκνο του τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρω-
πότητα στοῦ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητό, ποὺ ἔχει πνίξει
στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νὰ γυρίσῃ στοῦ δρόμο τῆς
πραότητας καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ
τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ θεμέλιο
τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσω-
τερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὅλες τὶς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἠθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὕτε ἡ φιλοσοφία, οὕτε ἡ ἐπιστῆμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς * δρόμους ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιά νὰ συλλάβῃ τὴ φωνή Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ Θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγνοο.

Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἄργα γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημαίνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα τῆς. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα. Πρέπει νὰ πιστέψῃ τὸ μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιά τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῇ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατὶ ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ ποὺ ῥιξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: Αὐταπάρνηση, ταπείνωση, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντιταχθῇ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους ποὺ φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ κείτονται σήμερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

«Ἑλληνικὴ Δημιουργία» τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ. *Σπύρος Μελάς*

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

‘Η γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ’ ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ’ ἀλόγατα μ’ ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
‘Η γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.

Καὶ τὸ Ἄστρο, πού δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά,
ἀπὸ τοῦ Στερεώματος τ’ ἀμέτρητα τὰ βάθη
ἦρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ Ἄστέρι, πού δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά.

Τὸ Ἄστέρι αὐτό, πού ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θωρεῖ.
Τὸ Ἄστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ’ ὁδηγεῖ,
τὸ Ἄστέρι αὐτό, πού ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε...

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκύπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ’ταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιά-
της τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος στὴν Κέρκυρα,
15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζαρωμένο καὶ κι-
τρινισμένο ἀπ’ τὸν καιρό.

—Πῶς τό’χω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾷς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα
καὶ ἀνορθόγραφα:

«Ὅρκιζούμαστε στὴ μεγάλη του Χάρη, ἐμεῖς Διάκος Συμεών,
σκευοφύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέ-
ρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τὰ μεσάνυχτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμαστε
καλὰ — δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγουστο μῆνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος
ἄφησε τὸ κουβούκλι του γιὰ μιὰ-δυὸ ὥρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλι
μέσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν τὸ πιστεύουνε».

—Σοῦ’ταξα πῶς θὰ στὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγη ὁ γέρος·
μὰ κι ἐσύ θὰ γράφης τὰ ὅσα σοῦ’πα ὅπως τ’ἄκουα ἀπ’ τὸν πατέρα

μου, κι εκείος ἀπ' τὸν ἐδικό τουνε, ὅπως τὰ μαθε ἀπ' τῇ μάνα του, κι ἐκείνη πρὶν παλαιόθεν, κι ἔτσι ἴσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στὸ στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χαράλαμπου.

Τοῦ ὑποσχέθηκα τοῦ γέρον· καὶ τὰ γράφω.

Μερόνυχτα τὰ κανόνια ὀλόγυρα στὴν πόλη· ὁ Βενετὸς Ναύαρχος εἶχε μαζευτῇ κάτω ἀπὸ τὰ τείχη κι ἄφησε τὸ στόλο τῶν ἀπίστων ν' ἀράξη στὸν ἥσυχο γιालὸ τοῦ Ἰψου καὶ τοὺς Γονιοὺς τὸν Αὐγουστο τοῦ 1716. Ἦταν ἡ δεύτερη φορὰ πού οἱ Τοῦρκοι πατοῦσαν τὴν Κέρκυρα.

Μέσα στὴν πόλη φόβος καὶ τρόμος. Ἔτρεξαν στὸ Παλαιὸ Φρούριο, σήκωσαν τὸ γεφύρι, κι ἀφέθηκαν στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Μόνο ὁ στρατάρχης ἄτρομος, ψύχραιμος, ἀεικίνητος, μάζεψε τὴ λίγη φρουρὰ ἀπὸ Ἑνετούς, Σάξονες καὶ Ἕλληνες, ἐπῆρε καὶ μερικά παλικάρια ἀπ' τὴν πόλη, ἔκλεισε τὴν Πύλη τοῦ Παλαιοῦ Φρουρίου, καὶ ἀνάγκασε τὸν κόσμο, τοὺς νέους νὰ ὀπλιστοῦν, τοὺς γέρους, τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους.

Ὁ κόσμος πῆρε θάρρος· σιγὰ-σιγὰ συνήθισε· καὶ κάθε δειλινὸ μαζευτόταν μπροστὰ στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ Ἁγίου, καὶ ὅλοι, ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τὴ μιὰ πόρτα, προσκυνοῦσαν, καὶ ἐβγαίνουν με πιὸ θάρρος ἀπ' τὴν ἄλλη.

Ὁ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, μαζί με τὸ διάκο Συμεῶν, ἔκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες ἄγρυπνοι μέσα στὸ Ναό· ἔτοιμοι με τὴν πρώτη προσταγὴ νὰ κατεβάσουν τὸν Ἅγιο με τὴ λάρνακα μέσα στὴν καταπαχτὴ πού 'χαν ἀνοίξει μυστικά στὸ πλάι τῆς Ἀγίας Τραπέζης, γιὰ νὰ τὸν γλιτώσουν ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἀπίστων. Κι αὐτὸ ἦταν πού τὸν πείραζε περισσότερο τὸν ἀγαθὸ καὶ ἀπλοϊκὸ χωριάτη, πού τριάντα χρόνια εἶχε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἁγίου. Πῶς θὰ τὸν ἐξευτέλιζαν ἔτσι τὸν Ἅγιο! Τὸν Ἅγιο, πού τὸν ἐβλεπε τόσα χρόνια νὰ κάνη χάρες, νὰ σώζη κόσμο, νὰ 'χη τόση δύναμη!

Καὶ κάθε βράδυ, σὰ γύριζε στὴν ἐκκλησία, πῆγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στὸ φοβισμένο Συμεῶν καὶ τοῦ 'λεγε:

—Θὰ τὸ δῆς πού δὲ θὰ γίνη αὐτό! Δὲ θενὰ μπῆ ἐκεῖ μέσα! Ὅχι! Θὰ τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θὰ τὰ διώξη, σοῦ λέω! ὅπως τσι ἄλλες ἔδωξε καὶ τὴν πανούκλα!

Κι ἔπειτα γύριζε κατὰ τὸν Ἅγιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χεῖλια του ἄρχιζαν νὰ κινουῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ-σιγὰ.

Τί ἔλεγε; Ὁ διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τὸ σταυρό του νὰ κάνη χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε: «Σύμφωνοι εἴμαστε». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καὶ τραβοῦσε στὸ στασίδι του, ποὺ κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε γιὰ νὰ ᾖ πάντα ἔτοιμος.

Ἦταν κοντὰ μεσάνυχτα: Τῆς Ἰβαναγίας, δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

Ἦσυχη ἡ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινή μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού ᾤλαμπε καὶ φώτιζε ὅλη τὴν ὁμορφὴ φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχῶνες, στὸν Ἀι—Ἀντώνη, ἀπ' τὸν Ἀι—Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούονταν μαζὶ μὲ τὸ μονότονο τραγοῦδι τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε...» ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιὰ κανονιά ἐκείνη τῇ βραδιά. Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουβὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ γίνονται πρὶν ἔρθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία...

Στὸν Ἅγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρίς. Δυὸ τρεῖς καντῆλες τρεμόσβηναν ἐμπρὸς στὴν Παναγιά ἢ μιὰ· στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἢ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὀρθὴ λάρνακα μὲ τ' ἅγιο λείψανο, ἄλιωτο κι ἀκέραιο στοὺς αἰῶνες.

Ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκριζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο, ἐκεῖ στὴ δεξιὰ πύλη· καί, καθὼς τὸ φῶς τῆς καντῆλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πῶς ἐκεῖνο τὸ μελαψὸ προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθύριζε:

—Διῶξε τους, Ἅγιε μου! Διῶξε τους!

Ἐξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Ἀμέσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριά, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἀπίστων, ποὺ σὲ μιὰ τελευταία ξαφνικὴ ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὁρμοῦσαν γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τὸν πρῶτο προμαχῶνα. Τοὺς ζεμάτιζαν ἀπὸ πάνω

μέ λάδι· τοὺς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τεῖχη. Αὐτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἄνοιγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. "Όλα μαζί σὰ μιὰ μυριόστομη κραυγὴ ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανό, πού, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἄρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζῃ ἀπὸ βαριὰ σύννεφα ποὺ μαζεύονταν καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, πού περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἀστραπὲς καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἓνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἑτοιμοὶ γιὰ σφαγὴ, παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὀρθὰ ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκὸς ὁ ἄλλος κληρικὸς, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια :

— Ὡρα εἶναι !

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἄνοιγμα, καὶ πρὶν ἀρχίσουν ἔπεσαν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε-πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι, καὶ τὰ χεῖλια τοὺς ψιθύριζαν σιγὰ-σιγὰ· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρῦο μάρμαρο. Οἱ βροντὲς ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμῃ. Τὸ τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς· οἱ καντῆλες μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες τοὺς χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντὴ πού ἔπνιγε καὶ φωνές καὶ ἀλαλαγμοὺς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἑτοιμοὶ γιὰ τὴν τελευταία τοὺς ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυὸ τὴν ψυχὴ τοὺς ὅλη ἐκείνῃ τῇ στιγμῇ, καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τοὺς καὶ τὸν ἅγιο σκοπὸ τοὺς. Μόνο, σὰ μέσα σὲ ὄνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἄοριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν : « Σῶσε μας, Ἄγιε μας ! . . Διῶξε τς ἄπιστους ! . . Μανούλα ! »

Οἱ καντῆλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσβηνε. Μιὰ ἀστραπὴ γέμισε μὲ φῶς τυφλωτικὸ κι ἔλαμψαν ὅλα : εἰκόνες καὶ μανουάλια καὶ καντῆλες. Καὶ ἄστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς

μεγάλης που κράτησε ώρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστά ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη — θρόνο ἀτίμητο — ἀνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διακὸν καὶ τοῦ ἐκκλησιάρχῃ ἐκθαμβά, ἐκστατικά, μυστικοπαθῇ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ώρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου.

Ἐνα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτὸ στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξιὸ χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες, κατέβαινε σιγὰ-σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἥσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντῆλες ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ώρα ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. Ὅταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἓνα θαμπό-θαμπό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντῆλες ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὀρθία στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψὸ προσωπάκι γερμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἓνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε :

—Εἶδες, Χαράλαμπε;

—Εἶδα, διάκο! Τό 'δες καὶ σύ;

—Ναί. Μπὰς κι ἦταν ὄνειρο;

—Τότες πῶς τό 'δαμε κι οἱ δυὸ μαζί;

—Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. Ἄκουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

Ἀνοιξαν. Καὶ ὄρμησε μέσα πλῆθος : γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολῖτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρέτες τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα καὶ στὶς εὐχαριστίες, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχη, νὰ μεγαλῶνῃ τὸ θαῦμα, ποὺ ἔκανε φτερά καὶ γύρισε ὅλη τὴν πόλιν σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρῶι—ἔλεγαν—ἀνάμεσα στ' ἀστροτελέκια, στὶς ἀστραπὲς καὶ τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τῇ μεγάλῃ. Οἱ δικοὶ μας τ' ἄφησαν ὅλα, καὶ κανόνια καὶ προμαχώνες, καὶ σκόρπισαν στὴν πόλιν. Ἐξαφνα—ἔλεγαν—ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχῶνα· ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μὲ τὸ ἓνα χέρι τὸ σπαθί, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο Σταυρὸ ποὺ ἔφτανε ὡς τὰ σύννεφα.

Κι ἦταν ἑτοιμος νὰ ὀρμήσῃ. Κι ἦτανε τόσο φοβερός κι ἀγριεμένος, ποὺ οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ ἔχασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται. Ὁ οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. Ὁ Σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορὰ ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθὶ ἔβγαζε ἀστραπές... Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τοὺς καὶ πᾶν στὴν κατάρρα. Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλὰ ποὺ ὁ Χαράλαμπος δὲν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καὶ εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε :

—Τό εἶπα, διάκο. Τό εἶπα πῶς δὲν τὸ δεχότουνα αὐτό! νὰ μπῇ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; Ἔ το ποῦ πήγαινε ἐκεῖ τὴν ὥρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριξαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία-τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξι χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καὶ μὲ τ' ἄριστερό τὰ μικρά, κι ἄρχισε νὰ σημαίνει ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἓνα τρελὸ καὶ χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νὰ λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερὸς—λαμπερὸς καὶ καθάριος ὕστερ' ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στὶς κορυφές τῶν καμπαναριῶν.

Ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντευε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιὰ ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους ποὺ φεγγαν ἄταχτα καὶ βιαστικά.

Ν. Πετιμεζᾶς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Καὶ τ' ἀπόβραδο
προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
ποιὸς ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
μὲς στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσὰ χαλιὰ στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα,
ποὺ στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
ἅμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἀνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις ποὺ Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνὰ κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
καὶ δέονται στὸ αὐλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά... Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχές ποὺ Τὸν προσμένουν
σιγά... πονετικά. Κι ἄργα τὰ σήμαντρα
πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σ κ ι ἐ ς »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεύῃ κατ' ἔτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα, καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἣ ὅποια χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὧσιν ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάβωμαί σου, Ἱερουσαλὴμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιὰ μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ ».

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινων ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουσι τὸ ἐγκαταλελειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμεναι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἄγγεῖα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ «ἄῤμα», ἥ ὁδηγοῦσαι ὀνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἄλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριξότριχοι, ἥλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἄρνια σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των, μὲ καθαρούς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι, καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἐκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσε εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῇ νέφη, ἀντιλαμπάνων ὁ ἴδιος ὅσῃν ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτῇ. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε ; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση ! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε ! ».

Ἠλπιζεν ἓν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἦρχετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρήλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινὸν βουνὸν ἄνω, ἀνερχομένη βραδέως εἰς τὸ στερέωμα, καὶ αἱ τάξεις τῶν ἄστρων ἡραιώθησαν ἐπ' ἄπειρον καὶ σχεδὸν ἡμαυρώθησαν εἰς τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν ἀκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' ἀγανακτῇ.

—Ὁ ἄσυνειδήτος! ὁ μωρός... Ἡμαρτον, Κύριε! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη... »

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εἰς τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εὖρῃ ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἀλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρεγchon* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἀνοιξὶς καὶ εὗρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον ἀκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὁποῖα εἶχον φέρεϊ ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἔξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἐστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνῃς κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἅπ' ὅξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου' ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λέῃ κειδὰ ὅπως-ὅπως...

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνῶ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θὰ ῥμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ... Ἡ ἀγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ, κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ ῥερα ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πῶς δὲν θὰ ἦτον ἁμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχὴ μου.

Ὡστόσο ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εἰς τὴν πόλιν, ὥς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμενον ἕως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλησόμενος εἰς τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὖρῃ ψάλτην, ἕως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριὰ Μαθηνῶ καὶ ἡ θειά τὸ Σειραϊνῶ, ἡ σημαιοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἡστραπτει ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἕνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσφασιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὧων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἤξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ, καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἃν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὅχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὅχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ! εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ-Κωνσταντὸς, καὶ ὥφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν, καὶ λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἄδάμ, ἄδάμ, ἄδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νὰ ἐξυπνῇ τὰς μεσονυκτίους ἡχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βαστάζων αὐτὴν ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα, καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοὶ ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτὴρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρῆν τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόψιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἄργα τὸ κατὰ Μᾶρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίᾳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρεῖς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἅπαξ ἡ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεῖα Μαθηνὼ καὶ τὸ ἔψαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θεῖα τὸ Σειραῖνῳ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ' ὃ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ψῆδης, ἀκολούθως εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολὴν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπὴν ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεῖα τὸ Μαθηνὼ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἀλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ.».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα τῆς ἦτο: «καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα...».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἄ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ ἤρχισεν: «Δεῦτε πόμα πίνουμεν κινόν...».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἡ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἐβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἑκάστον τῶν ἀμφίων κι ἐπιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶτα πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεπιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα...».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι...».

Εἶτα φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύ...».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου...».

Ἀφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω, κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν Κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς «Αἶνους» καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν «Ἀσπασμόν», ὅταν εἷς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει διὰ νὰ ἰδῇ πῶς εἶχον αἱ αἴγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . .βαθιὰ κάτ' χουγιάζει. . . «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὗρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἐστρώσαν ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου κοινὴν Πασχαλινὴν τράπεζαν.

«Ἀπαντα», τ. Β'.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
 τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα·
 Γλυκιὰ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἀγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν « Λ ἄ μ π ρ ο »

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ό Λεωνίδας.
Θεοί κυβερνήτες μές στην καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τής πατρίδας
καί καταφρόνεση τοῦ θανάτου.

"Ηρωας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιά κείνον ἔγραψες, 'Ιστορία,
τ' όνομα όλόχρυσο καί τής Σπάρτης
πλάι στῆς 'Αθήνας τήν πολιτεία.

Μ' αὐτόν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οί Διγενῆδες
στά μαρμαρένια τὸ Χάρο αλώνια.

Χορὸς ό δρόμος τους, πανηγύρι,
νὰ λάμψη κάνουν ή 'Αχερουσία,*
για νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τήν πύρη,
βρίσκουν, καί ίσκιώνει τους, τή θυσία.

'Ακόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βοῦισμα, χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν,
κι οί κορφές γύρω καί πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε καί τὸ χιλιάζουν:

«Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἄν πατήσης τὰ χώματά της,
πές της πὼς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καί πάντα στὸ πρόσταγμά της».

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΥΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιουτοτρόπως ἔπεσον ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ ᾿Ανατολῇ ἑλληνικὰ κράτη. ᾿Αλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρώτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν, ὁ ἔθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἄν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἡττήθη πολλακίς ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσεν ἀναδαινόμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατῴρθωσεν ἐν τῇ ᾿Ανατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ Ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσέ μέχρι τῶν σπλάγχχνων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδῶσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ᾿Ανατολῇ μόνη ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὕτη δὲ ἡ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ἑρειπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἡγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπῆκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν ᾿Ανατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἥτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν ᾿Ανατολήν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὅλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόσδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ μὲν ἀποκαλυ-

φθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὃ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχω-νεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπηγάγεν, ὑπεβοήθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς Θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προηγήθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδῆλως ἐντολὴν ἄνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ᾧ ἀμα ἐπέρχεται δεινотάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάσεις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἦττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαρατάσσονται κατ' ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενεὺς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθὲν. Ἀλλ' ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταίς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ιδέα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἷας ἤθελε συναντήσῃ δυσχερείας ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῇ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἰγύπτου, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλοι ἐπεκράτουν ἐπιχώριοι διάλεκτοι, εἰς ὧς ἔδει νὰ μεταφρασθῇ ἡ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ ἑρμηνείας· ἔχρηζε γλώσσης ἐπιτηδεΐας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκευματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἧς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῇ ἡ τοσοῦτον θαυμασία αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνότητά γλώσσης, ἀλλὰ παρέσχεν αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων, ἅφ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἴσως εἶπη τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ρωμαϊσμός ἤθελεν ἀναπληρῶσαι κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλὰ, καθὼς παρατηρήσαμεν ἤδη, ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατῴρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατῆσαι τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνογέτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὁπόσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. Ἄν ἐχρειάσθησαν τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμός δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτήσῃ ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελε ἀποβῇ ἐν τῷ μεταξύ ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὁπόσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσῃ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἡ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις!

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν διεσώθη, τοῦλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συμμαχίας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπηρέτησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασιάονα ἀπῆλαυσε παρ' αὐτοῦ, ἔνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαίνισθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστιν ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπασα ἡμῶν ἡ μετέπειτα

κοινωνική, ήθική, διανοητική κατάστασις, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τούτου δ' ἕνεκα ἐξεθέσαμεν ὅπως οὖν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλās αὐτοῦ περιπετείας.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑ·Υ·ΑΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὴν ἐκκλήσιν τῶν ὁμοεθνῶν τῶν. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν ὁποίαν ἐξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστήν του, ἀφοσιωθέντας ὁλοψύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατὴρ του Εὐβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστή του Ἀριστονίκη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὁρους Ἀκκινίου, διὰ νὰ δεηθῇ εἰς τὴν θεὰν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρων Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τρῦτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνῃ, ὅτι ἡ κόπωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἡθικὴ τις ὁδύνη κατατρῶγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλους.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἦλπιζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκόματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἔφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἱστία μάχης καὶ τὰ ἱστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χερίστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπε-

ζιτῶν, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἑνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιῶται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῇ ὑπὸ ἑνὸς εἵδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἰπῇ καλύτερα. Ἴδου! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλοῦσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς θησαυροὺς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἄφ' ἑτέρου, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἐξηγ-τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάϋλλον. Ἄ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκροὺς.

Ὁ Φάϋλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθαρ-ρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν, καὶ ὑπὸ τοιούτους ὅρους οἱ ὀπλῖται Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγε τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάζῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὀλκάδων, οἱ ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὃ δ' Ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὥραϊον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλῖται συντηροῦνται ἄφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται· Ὁ γέρων Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολοὺς, οὔτε ἄλφита*. Ὁ δυστυχὴς Φάϋλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῇ...

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ὀκλήματα βυθισμένα εἰς τὴν σιγὴν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίζασα ἑλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα

όπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσῃ, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοὴν της διῆλθεν ὡς σκιὰ διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὠχρὸν φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὤμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμῃ μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ-σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τώρα ἐλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λεῖου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωῒνός αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίαμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἐκπληξιν, τὴν ὁποίαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φαῦλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἥρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κοραεὶς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὁδοιπόρος μας βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωῒνός βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη

ἀναπνέει τουλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὤμοπλάται της εἶναι κἀθιδροί. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαί* των κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; Ἄλλ' ὁ Φάυλλος τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθούμενη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπτότομον τὸ βραχῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνῆρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! ὦ! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθεται ἡ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῇ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἰτνες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἀρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχιδῶν πλευρῶν της. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὀπωσδήποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τουλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει τὸ στῆθός της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπόθυμος... Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρῶτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπεῖαν ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται

ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεῖα χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς ἡ προνοητικῆς χεὶρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἀλλως ἢ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω τῆς τὴν προστάτιδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον τοῦ ὁμοῖος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεύει τώρα τὴν μνηστὴν του. Ἀλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! ὦ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτὴν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὕτη ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξῃ μία τόσον ἄβρὰ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἀργά. Ἀ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδῃσιν. ὦ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὠραίαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἀχ, ἂν ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὕρῃ ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὕρῃ νεκρὰν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφεων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωναν· ταχέως ὁμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλὰς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνηντήθῃ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρμᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποίαν ὁμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναβῇ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος

κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάϋλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἶγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρὼς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκίῳφωσ τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὥσει εὐλογοῦσα, ὥσει προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἑλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματός μετριάξει ἢ ἐπὶ τῆς περικαλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆτι τυλίσσει τὴν ὁσφύν αὐτῆς.

Ὁ Φάϋλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὡχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μὲ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μὲ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μὲ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατὰστικτα ἀπὸ αἶμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ

ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φαῦλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ. . . Αἱ ἱέρειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδραφιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἣτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φαῦλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκεῖοί της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλοι αἱ φίλοι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτὴν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαῦλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν « Ἀριστονίκην » τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαῦλλου καὶ ἐν μόνον εὔχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ « Ἀριστονίκη ». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἡδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρων Εὐβουλος. Ἡ τριήρης « Ἀριστονίκη » ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαῦλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναὺς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὅταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίον μέχρι τῆς ἱερᾶς προκυμαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φαῦλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα

μόλις τὸ κῦμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν της καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια* της ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἀλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπὴ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπὸ πλου νομιζομένης εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθὲς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῷ ἡ ναὺς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὅλον ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὅλον ἐν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιάι. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιὰν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὁδηγῇ καὶ σῶζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὁδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλὰκίς ἐκεῖνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ Διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ψωραῖες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, ποὺ σᾶς τό 'γραφεν ἡ Μοῖρα
 νὰ σᾶς δοξάσῃ ἐνὸς Ὀμήρου ἡ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιὰτ' εἶν' αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
 γυναῖκα ποὺ τὸ φθόνο ἀποστομώνει,
 κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾷ μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νὰ τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
 ὑπομονετικὴ καὶ χρυσοχέρα
 μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπῖτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τὴ στέγη
 τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
 Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δικὴ της γνώμη
 τὸ διαφεντεύει. Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολάει ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά της·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τὸ σπῖτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, ποὺ λησμονεῖ καὶ τ' ὄνομά της.

Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας της ἐλπίδα
 καὶ τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
 γυναῖκα—εὐτυχισμένος ποὺ τὴν πάρῃ·
 μητέρα—τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

« Ἐσπερινὸς »

Ἰωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρι-

νον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέρον-
τος τὸν νεογέννητον Διόνυσσον
εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι
ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν.
Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε,
διὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἀκούμβη-
σεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων
δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθα-
νώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει
ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔ-
ξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶ-
ναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέ-
κνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγ-
γραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀ-
ναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο,
καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέ-
ξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο
ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουρ-
γήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡ-
μεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν
ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀνα-
παριστάνῃ τόσους ἐναργῶς τὴν
μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμ-
πίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλε-
πον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ με-
γάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι
τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἀβρόν, καὶ
λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην.
Εἶναι ἀβρόν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπι-
πόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δὲ

πρόσωπον μέ τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῇ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον—ὅπως ἡ Εἰρήνη μέ τὴν μητρικὴν της στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹—καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μέ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μέ τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

«Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης» Χρῖστος Τσοῦντας

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στῆλαι τοῦ Δεξιλέω καὶ τῆς Ἥγησοῦς)

Α'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἱππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μέ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ φανερώνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποίαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἥτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξιλέω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μέ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῇ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὑστερώτερον, τὸ λέ-

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

γει ή επιγραφή, ή όποία είναι χαραγμένη εις τό κάτω άκρον τής στήλης, τό έμαρτύρει δέ και ό τόπος, όπου ή στήλη έστέκετο. 'Ο καλλιτέχνης όμως, όστις έλάξευσεν αύτήν, απέφυγε νά παραστήση τόν Δεξιλέων τραυματιζόμενον ή άποθνήσκοντα. Αυτός ήθελε νά παραδώση

εις τούς μεταγενεστέρους εικόνα του ώραίου εφήβου, όχι κατά τās στιγμές τής αδυναμίας του, άλλ' ισχυρού και άκμαίου ως ήμιθέου ήρωος, μόνον δέ διά τής ελαφρώς θλιβεράς έκφράσεως, τήν όποίαν προσέδωκεν εις τό πρόσωπον αύτου, ύπηνίχθη τό ένδοxon τέλος του.

B'.

Ἡ Ἑγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἄνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρὰ γυνὴ ἑν περιδέραιον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα τῆς ὅμως δὲν

1. Τὸ περιδέραιον τῆς Ἑγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, διότι ὅπως τὰ ἡνία τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξιλέω, ἦτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραϊον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὅλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὅλων τῶν ἀθώων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντός ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξιλέω εὕρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἡρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν σιγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναισθημά της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυμούς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκαρτέρησις δ' αὐτῇ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς κόρης τοῦ Προϊένου.

Γ'

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανόησωμεν καλύτερον, ἔὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ᾄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἓν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμῃ ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἀντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατῆς, βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἑγησῶ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαράς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προῶρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρει μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλειότερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφὴν.

«*Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης*» *Χρῖστος Τσούντας*

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμὲ Δεξιλέω μὲ λέν, παιδὶ εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σὲ λίγ' ὁ θάνατος ὀρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτὴ, μὲ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
Ὡ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

«*Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου*»

Κωστῆς Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

”Οχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μὀρφὲς στ’ ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιὲς παρθένες,
ὅλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
ἀλλὰ οἱ λευκὲς τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ’ τὸν Ἄδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια,
ἐδῶ πού ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι.

”ὦ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ’ ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτω σὲ μιὰ κόχη,
στή γούβα τοῦ μαρμάρου της, πῆγε νὰ πιῇ μιὰ στάλα
ἀπ’ τὸ νεράκι π’ ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ’ ἀγνό, τ’ ἀθῶο τὸ χέρι·
εἶν’ ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντὰ τῇ λεύκα, πού ἔχει ἀρχίσει
νὰ τραγουδάη στ’ ὁλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ’ ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι,
αὐτὸς μέσα στ’ ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοιτά! ἀνέβη στ’ ἄτι του καὶ πάει κι ὅλο πάει
στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνειρου.

«Σ κ ι ε ς»

Λάμπρος Πορφύρας

9. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ BYZANTION

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἥλλασεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτέρος ἑορτασμός
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἐορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτῆρα αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιοσημειώμενον ἐορτὴν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρτίθεται εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπείας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὅποιον παρτίθεται καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιοῦτοτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἐορτὴ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύη ἐορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ' ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἐορταὶ — ἐπίσημος μετὰβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ' ἐκάστην καὶ συνεστίας τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβῶδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἐορταὶ ἦσαν μεταμφίσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἐορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺ περίεργον ὅτι ὅχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὕτῃ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ιδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινε εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἐν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοτθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημαφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλεῖστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «Γοτθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἶθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἶθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παῖξαι τὸ Γοτθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μὲ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δῆμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημαφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὄταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ «Γοτθικά» καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ὕ λ, τ ο ὕ λ τρέχοντες ἐξέρχονται».

Τὰ «Γοτθικά», τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα: «Γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ Γοτθικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἀηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφθητε, δεσπόται, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «Γοτθικόν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμᾶται ζωὴν καὶ χαράν. Ὁ «Περιοῦσιος λαὸς» διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχερὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαράδοτων, «ἐκ μακρᾶς συνηθείας» εἰδωλοατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἢ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία.

Ἐφημερὶς «Ἐθνος» 2 Ἰανουαρίου 1937

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

10. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Όπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρῶμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορᾶς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνὴς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας. Κόσμος πολυἀριθμὸς ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπῆγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πληθὴ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἀλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιοῦχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγίνετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἄπειροι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἡδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς: πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὅμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινά, ὅσον ἄλλοι τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθροίζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκεν ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχοινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατανυκτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμούς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, « ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία », ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεία μὲ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυνώνων ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουσαν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέτρεπον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαραὶ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μετὰ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλεουσῆς κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθηναί τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόρφωσιν ὑπερτέραν, ἐξηυγενισμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτόν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν τῶν μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσο ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μόρφωσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἀγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ Αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρησκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαίτερος δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανα-

κτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπεως ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ « τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων », ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουν οἱ παλαιοί, καὶ παρείχεν « ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χάραν ». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, « ἐκοίμιζε τὰς λύπας », ἦτο « κοινὴ παρηγορία », ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς « παράδεισος εὐδαιμονίας ».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμπην τοῦ δύνοντος Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ αἰθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰώνιως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη »

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων φόρων ἡμποροῦμεν θαρρούντως νὰ εἰπώμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον μεσαιωνικόν. Ἀχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου εἰμὴ ἔκ τινων μερικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλείων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρεי τεκμήριόν τι περὶ τῆς ὅλης ἐτησίας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἐτὶ τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμερησίαν πρόσδοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόφφ*, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτησίων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὅχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὁ τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδεϊότητα, ἣν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιορίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Ἡ εἰδησις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἠνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἡδύναντο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὅποια εὗρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ συνεβουλεύθησαν πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, καὶ ἐν ἐλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὴν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἴπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικὴν τοῦ νο-

μίσματος άξίαν κατά τούς χρόνους εκείνους, ώς έκ τής όποίας τά 640 έκείνα έκατομύρια ήθελον έχει σήμερον άξίαν ίσην πρός 3.000. Τοιούτους έτησίους πόρους δέν έχουσιν ούτε ή 'Αγγλία, ούτε ή Γαλλία, ούτε ή Βόρειος 'Αμερική έν αύτοίς τοίς καθ' ήμās χρόνοις, ότε τοσοῦτον έπολλαπλασιάσθη ή κοινή εύπορία και τοσοῦτον έτελειώθη ή οίκονομική διαχείρισις. Πλήν τούτου ή πληροφορία, έπί τή βάσει τής όποίας ώρίσαμεν τό ποσόν έκείνο, άνήκει εις τήν άρχήν τής 13ης έκατονταετηρίδος. 'Αλλά κατά τούς χρόνους τούτους τό κράτος δέν ειχε, πολλοῦ γε δεί, τήν έκτασιν τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος. Τό πλείστον τής Μικρās 'Ασίας ειχε καταληφθῆ υπό τών Μωαμεθανών, ή κάτω 'Ιταλία ειχε κυριευθῆ υπό τών Νορμανών, αί σταυροφορίες ειχον έπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αίτινες δέν ήδύναντο είμή νά επενεργήσωσιν εις τήν έλάττωσιν τών δημοσίων προσόδων, και, τό σπουδαιότερον έπί τοῦ προκειμένου, αί έν Κωνσταντινουπόλει και άλλαχοῦ ίδρυθεΐσαι άποικίαι τών Ένετών, τών Γενουαίων και τών Πισατών έλαβον τοσαῦτα προνόμια άσυδοσίας ή έλαττώσεως φόρων, ώστε και ώς έκ τούτου περιωρίσθησαν αναγκάίως αί δημόσιαι τοῦ κράτους εισπράξεις και μάλιστα αί τελωνειακαί. 'Εάν λοιπόν ήθέλομεν παραδεχθῆ ότι έν τή 12η έκατονταετηρίδι, ότε τοσαῦται έπῆλθον άφορμαί μειώσεως εισπράξεων, αύται συνεποσοῦντο εις 600 και επέκεινα έκατομύρια δραχμών τοῦ τότε νομίσματος, πρέπει νά υποθέσωμεν, ότι τά έν τή 9η και τή 10η εισοδήματα ήσαν άσυγκρίτως πλείότερα, έξ οῦ όμως καθίσταται όλως άκατάληπτον τό οίκονομικόν τοῦτο φαινόμενον.

Τό μάλλον πιθανόν είναι ότι οί Φράγκοι περί τήν εκτίμησιν τών εισοδημάτων συνεβουλευθήσαν τά λογιστικά βιβλία οὔχι τών τελευταίων χρόνων αλλά τών αρχαιοτέρων. Τοῦτο δε είναι τόσῳ μάλλον πιθανόν, ὅσῳ οί κατακτηταί εκείνοι, ήξίουں νά ανακτήσωσιν ὅλην τήν Μικράν 'Ασίαν και ὅλην τήν Συρίαν. 'Αλλά και τούτου τεθέντος, ότι δηλαδή τό ποσόν τών 640 έκατομμυρίων ήτο τό έτήσιον εισόδημα τοῦ κράτους έν τή άκμή τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον έκ πρώτης ὄψεως πῶς τό κράτος τοῦτο ήδύναντο νά έχη ὅποτεδήποτε πόρους πλείονας τών πόρων, ὅσους έχουσιν οί ήγέται τοῦ καθ' ήμās πολιτισμοῦ.

'Εν τούτοις, πᾶσαι αί μερικαί πληροφορίαι, τās όποίας έχομεν περί τών πόρων τοῦ ανατολικοῦ κράτους, επιτρέπουσι κατά τό μάλλον

ἢ ἦττον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὀλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἂν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὶν Τουδέλα* περὶ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα παρῆχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνῃ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουήλ Κομνηνοῦ, ἀποθαυμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Βασιλευούσης, βεβαιοῖ ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἐκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαρίθμων ἐμπόρων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετσενέγων, Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνῃ ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000 μάλιστα ἐν τῇ 10ῃ ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἄλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνῃ πλουσία καὶ ἐμπορικῇ. Ἐκ τοῦ ἐπισήμου καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἑνετοὺς νὰ ἰδρύσωσιν ἀποικίας ἐμπορικὰς, συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἀδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐλών, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὐβοία, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἀβυδός, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἑνετοὶ ἵδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικὰς. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000 περίπου δραχμῶν, ἥτοι περὶ τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ

νομίσματος· πλειότερα δηλαδή τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι ἦσαν πόλεις τοσούτῳ πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἡδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἦττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μορέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαιμόνου καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμήμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἐν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Βατάτσην, ἀλλὰ καὶ κατῴρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον αὐτοτελεῖς, ἀπάσας δὲ φημιζομένας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἠπειρῷ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἑλλάδος καλούμενος, ἴδρυσεν κράτος, τὸ ὅποιον κατῴρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἠνωμένοι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατῴρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῇ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἡδυνήθησαν νὰ ἀποταμιεύσωσι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπῆρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσοῦ καὶ 3000 ἀργύρου, ἥτοι περὶ τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δὲ τεθέντος, δὲν ἠθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ

ἐννοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομίαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἐτήσιαι εἰσπράξεις ἦσαν τρσαῦται, ὁποίας ἄνω-τέρω ὑπελογίσαμεν αὐτάς.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο ποσὸν τῶν ἐτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἡ Ἀγγλία, ἡ ἢ Γαλλία, ἡ ἢ Γερμανία, ἡ ἢ Βόρειος Ἀμερική, κατ' ἰδίαν ἐκάστη λαμβανομένη, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πᾶσαι ὁμοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὐται καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Τῷ ὄντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἶχεν ὁ κόσμος χρεῖαν, καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεργοῦντο ἢ παρήγοντο. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρεῖα, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλλινα παντὸς εἶδους ὑφάσματα, τῶν ὁποίων τοσούτῳ λαμπρὰ δείγματα εἶδομεν ἐν τῇ 9ῃ ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὲρ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δανιηλίδος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσεῖα, τὰ ἀργυρεῖα, τὰ χάλκινα, τὰ πηλῖνα, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἷον ἐξ ὄνυχος, ἐξ ἀλαβόστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἐξ ὑέλου καὶ πάσης ἄλλης ὕλης παντοειδῆ σκεύη, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουσαν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἢ ἐχρησίμευον εἰς τὰς κοινοτέρας χρεῖας τῶν εὐπορούντων ὅπως οὖν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἢ τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνηστοῦς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροὴν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται

μυθώδη ἀλλὰ μὴ ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. Δ' *Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος*

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοί, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολ-
λάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἥτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἥτοι καπνιάς, ἡ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβολώμενος, αἵτινες σημαίνουν: ἡσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ί ζ ω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο ύ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐν-
 τεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των τό τε σημερινὸν ρῆμα μ ο υ τ ζ ῶ ν ω
 ἢ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ῶ ν ω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μ ο υ τ ζ ω-
 μένος, ἥτοι κατησχυμμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ μ ο υ τ ζ ο υ-
 ρ ῶ σ η ς, ἥτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλης, ἐννοιά σου κι ἐγὼ σὲ
 βάφω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης
 ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιανομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθά-
 λης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο
 τὸ ὕβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς
 ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο ύ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ῶ-
 ν ω.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο
 εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος
 καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον:
 β γ ἦ κε ἄσ π ρ ο π ρ ὶ σ ω π ο ς.

*
 * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐπο-
 χήν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους,
 ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἄλλο-
 πίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί,
 ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασά-
 νους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως
 καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ
 τοὺς δαρμούς, ἀπηρενοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώ-
 δης φράσις: τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ἡ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ύ λ ο.

*
 * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ
 ὁποῖα ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώ-
 τατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν,
 ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ρωμαϊκὴν πα-
 ράδοσιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἴ κ ο υ ς καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον
 θερμανθῇ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἑκα-

λεῖτο ψυχρολόσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικράν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προύχωρον οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὡσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὕρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οἰονδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' εἴπειν, ἐπιδρομήν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδῃσιν, δὲν προύχῳρει εἰς πὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις του διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρόν δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἓνα τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

« Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός », τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουκουλές

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, ποὺ σφάλισεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριεψε, καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἓνας μύριοι Ἀἰτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος,

καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
 ὅπου σκεπῇ τὸν κρύβει:
 Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
 καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
 καλόγερος τεχνίτης,
 ἢ καλομένα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
 στ' ἀνήμπορο παιδί της,

στὸν ἀργαλειό της καθιστῇ μερόνυχτα
 τὸν ὕφαν' ἢ βοσκούλα,
 περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
 στὸ δαχτυλίδι βούλα,

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
 τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
 κι ἁγίασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
 γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἐκατόχρονα,
 βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
 κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
 στὸ δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος:
 «Ὡς πότε, παλικάρια!»
 Καὶ μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
 ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη Ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) 'Ο Διγενής

(Μεσσαρά τῆς Κρήτης)

‘Ο δυνατότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους* ἦτονε ὁ Διγενής, ποὺ τὸν ἔλεγαν ἔτσι, γιατί ἔζησε δύο γενεές. Αὐτὸς ἔριχνε τοὺς μεγάλους βράχους μακριὰ γιὰ παιγνίδι σὰν κότσια*, καὶ φαίνονται πολλοὶ ἀπ’ αὐτοὺς ὡς τὰ σήμερα.

Κοντὰ στὶς Καμάρες εἶναι ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ· καὶ αὐτὴ εἶναι ἓνα αὐλάκι στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὸ βάρος του, ποὺ καβαλίκευε τὸ βουνὸ καὶ καθόντανε. Καὶ παρακάτω στὴ ράχη εἶναι ἡ πατιά του, ἓνα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί ὄντας ἐδιψοῦσε, ἔπατοῦσε ἐκεῖ τὸ ἓνα του πόδι καὶ τ’ ἄλλο στ’ ἀντικρινὸ βουνό, κι ἔσκυβε κι ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι ὁπότερχε κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια του. Καὶ μὲ τὰ γένια του ἔφραζε τὸ ποτάμι καὶ ξεχείλιζε καὶ πλημμυροῦσε τὸν κάμφο τῆς Μεσσαράς.

“Ὀντας ἀπέθανε ὁ Διγενής, τὸν ἔθαψαν σ’ ἓνα ψήλωμα κοντὰ στὴ Γέργερη. Ἀλλὰ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μακρὺ καὶ δὲ χωροῦσε νὰ τὸ θάψουν στὸ ἀπλωμα ἐκεῖ ἀπάνω, γι’ αὐτὸ ἀναγκαστήκανε νὰ τὸ κόψουνε ἐφτὰ κομμάτια, κι ἔτσι μπόρεσαν τὸ ’χωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ

(Κύπρος)

Εἰς τὴν Κύπρον ὑπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, καὶ τὰ λέγουν λιγγρία τοῦ Διγενῆ. ‘Ο Διγενής αὐτὸς εἶχε πελώριο ἀνάστημα καὶ χέρια δυνατά, γιὰ τοῦτο καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅταν θέλουν νὰ εἶπουν γιὰ κανένα πῶς εἶναι ἀνδρειωμένος, τὸν λέγουν Διγενῆ. Ἐκεῖνα τὰ λιθάρια λέν πῶς ὁ Διγενής τὰ ἔριξε μιὰ φορὰ μὲ τὸ μικρὸ του δάχτυλο ἀπὸ ἓνα μέρος εἰς ἓνα ἄλλο, ποὺ ἦτον ὥρες μακριά, καθὼς τὰ παιδιὰ ρίχτουν ξύλα εἰς τὸ παιγνίδι, ὅπου λέγεται λιγγρί. Καὶ ὅσα ἄλλα λιθάρια ὅμοια εὐρίσκονται εἰς τὴν Κύπρο τὰ ὀνομάζουν τὸ ἴδιο, λιγγρία τοῦ Διγενῆ.

Ν. Γ. Πολίτου, « Π α ρ α δ ὁ σ ε ι ς »

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν Ἄδη,
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνηται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καβαλάρη.

—Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἔνωσες
στὰ μαρμαρένια ἁλώνια.

Εἶμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἑφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

« Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι »

Κωστῆς Παλαμᾶς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οί σημερινοί γονεῖς, πού σφίγγουν τὰ παιδάκια των στήν ἀγκαλιά των καί λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νά γνωρίζουν καλὰ τήν μαύρην αὐτήν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νά μὴ παύσουν ἀκούοντας τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νά διδαχθοῦν νά φονεύουν τοὺς ἀδελφοὺς των...

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῇ μεθοδικῶς, διὰ νά μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καὶ ἀπὸ ἑνα παιδί ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νά εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεῖς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτήρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιές καὶ τάνάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενεῖας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ «τυχερά». Δηλαδὴ μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἕνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νά τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. Ἀλλοῖμονον εἰς ἐκείνους πού παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς ͵ζξά, Ἰουλίῳ πρώτη (=1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς ͵ξξέ, Ἰουνίου ιη' (=18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευή, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια πού περιμένει τὸν ζωγράφον τῆς, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰῶνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηναὶς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἥπειρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ τῶν. Μὲ ἔκπληξιν τοῦ ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς τῶν τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

«Ὁ Ἀνδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μὲ τὸ κακὸν ὁπτόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!
 Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες,
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Π. Ἀραβαντινοῦ: «Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου», 1880

— Ἀσπρε σταυραῖτὲ καὶ μπίρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
 — Εἶδα θάλασσε, καράβια ἄρματωμένα,
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιὰ ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἓναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἐννιὰ δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
 «Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶς' μου ἓνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

Ἀ. Ταρσούλη: «Μοραίτικα Τραγούδια», 1944

18. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ήταν έρημιὰ κείνη τὴ νύχτα στὴν παραλία. Εἶχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνεи ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε σταθῆ περά στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰ νὰ 'τανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμα τῆς. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἶχανε σαρωθῆ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευτῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἔρχόντανε φωνὲς ὀργάνου καὶ τραγοῦδια.

Καθισμένοι στὴν τaráτσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένοι στὸ πεζούλι τῆς τaráτσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὀργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γερο-Φουλαρᾶ νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πῶς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπιτία ἐκείνων ποὺ τὰ διηγοῦνται.

Ήτανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουινιάδοι. Ἀλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ζεκληρίστηκε. Καὶ οὔτε ἓνας πιὰ δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεφτά, δεκασοχτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιὰ καλὰ δὲν ἐπῆγε κεῖνο τὸ σπιτί!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριο! Λοιπὸν... Ὁ καπετὰν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσῃ τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν—καὶ αὐτὸ ἦτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στὴν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἡ ἐπανάσταση—τὰ

βουνά γεμίσανε ἀπὸ πολεμιστὲς καὶ κάθε τόσο ἀκούονταν ὁ κρότος τοῦ τουφεκιοῦ. Καὶ ἀρχίσανε πάλι οἱ νύχτες νὰ φωτίζονται συχνά, ἀπὸ πυρκαϊῆς χωριῶν, ἐλαιῶνων!... Ὁ πόλεμος εἶναι κακός, κακός! Ἀλλὰ ὅταν πρόκειται γιὰ ἐλευθερία, ὅλα, ὅλα, στάχτη νὰ γίνονται, στάχτη!... Καὶ δὲν ὑπῆρχε ἔλεος σὲ κανέναν αἰχμάλωτο!

Ἐνα πρωὶ ὁ καπετὰν Ἀντώννακας, συγγενὴς τοῦ Γρίζα καὶ ξακουστὸς πολέμαρχος, ἀνέβηκε πάνω στὸ σπίτι τοῦ καπετὰν Γρίζα. Τὰ ξημερώματα εἶχε ἔρθει στὸ χωριὸ μ' ἓνα σωρὸ αἰχμαλώτους.

Ἡ γριά τοῦ Γρίζα καθότανε μὲ τρεῖς ἄλλες γυναῖκες σκοτωμένων στὸν πόλεμο κοντὰ στὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε πέρα τὴν ἀγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλὲς σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ εὐθὺς τὰ χεῖλη των κλεινότανε πάλι καὶ ὁ νοῦς των βυθιζότανε στὴ λύπη. Ἔτσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετὰν Ἀντώννακας μὲ βγαλμένο τὸ σκοῦφο του χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ αὐτός.

Μιλῆσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτὸς γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὴν ἐλευθερία, καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τὸ κεφάλι χωρὶς λέξη νὰ ποῦνε. Ὁ καπετὰν Ἀντώννακας στεκότανε ὀρθίος καὶ φαινότανε κάποια στενοχώρια νὰ τὸν βασάνιζε πολὺ. Ἐβῆξε, ξανάβῆξε, καὶ τὸ μέτωπό του βράχηκε ἀπὸ ἰδρώτα. Ἐπιτέλους ὀρθωσε τὸ κορμί του καὶ εἶπε στὴ γριά πὼς κάτι θέλει νὰ τῆς πῇ.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καὶ φύγανε σὰν ἀκούσανε ἔτσι, καὶ ὁ καπετὰν Ἀντώννακας ἀρχίνησε νὰ τῆς λέῃ γιὰ τί εἶχε πάει ἐκεῖ. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ εἶχανε φέρει ἦτανε κάποιοι ποὺ ἔμοιαζε πολὺ, μὰ πολὺ, ἀπ' τὸ σόι των, ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Γρίζα, καὶ προπάντων μὲ τὸ παιδί τὸ χαμένο!... Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ Ἀντώννακας, νὰ τοῦ πάρῃ λόγια, ἀλλὰ ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε τούρκικα. Ἐκανε πὼς δὲν ἤξερε τάχα ἄλλη γλῶσσα.

Ἡ γριά εἶχε γίνῃ κίτρινη-κίτρινη, καὶ ἔτρεμε ὅλη, ἀλλὰ κρατήθηκε:

—Παιδί δικό μου!... παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος!... Τί λές; Μουρλάθηκα, καπετὰν Ἀντώννακα;

Κάνει ὁ καπετὰν Ἀντώννακας νὰ τῆς πῇ τί ἄλλο ἤθελε, μὰ ποῦ

ν' ἀκούσῃ αὐτή! Δὲ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἀντώννακος ὅμως, ἀντὶ νὰ φύγῃ, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστὴς ὁ ἄγριος, ποὺ δὲ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνει ἐκεῖ καλὸς καὶ γλυκὸς σὰν ἅγια γυναῖκα. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὁμοιότητα ποὺ εἶχε ὁ αἰχμάλωτος μὲ τὸ παιδί ποὺ χάθηκε, καὶ ὅτι κι αὐτουνουῖ ἦτανε ἀνίψι καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μὴν πάρῃ στὴν ψυχὴ του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῇ νὰ τὸν δῇ.

— Γιά κοίτα καὶ σύ. Μάνα εἶσαι!... Κι ἂν εἶναι, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ φύγῃ. Ζέρω γὼ πῶς... Κι ἂς πάῃ ὅπου ὁ Θεὸς τὸν φωτίσῃ!.. Θέλει Τοῦρκος νὰ μένῃ, θέλει Ἑβραῖος νὰ γενῇ!...

Ἦτσι τῆς μίλησε.

Τὸ μέρος ποὺ εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στὸ σπῖτι της, σ' ἓνα χαμηλὸ σπιτάκι ἔρημο, τοῦ Ἀντώννακα. Καὶ ἀπὸ μιὰ πορτούλα, ποὺ συγκοινωνοῦσε τὸ σπῖτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ Ἀντώννακα, μπήκανε στὴ μάντρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, ποὺ μέσα ἦτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὅμως πλησιάσανε, ἡ γριά δὲ θέλησε νὰ μπῇ μέσα.

— Κάλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— Ὅπως θέλεις! τῆς εἶπε ὁ Ἀντώννακος.

Ἦτανε ἓνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μὲ κάγκελα.

Ἡ γριά ζύγωσε κίτρινη-κίτρινη καὶ κοίταξε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἦτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι καταγῆς. Τὰ μάτια τῆς γριάς στυλωθήκανε σ' ἓναν αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχρινὸ καὶ μὲ σμιχτὰ φρύδια, ποὺ τῆς θύμιζε τὴ μορφή τοῦ ἀντρός της, ὅταν ἦτανε νέος. Αὐτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ξαφνικὰ ὅμως σήκωσε τὸ κεφάλι, καὶ τὰ μάτια του πέσανε στὸ παράθυρο ποὺ στεκότανε ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχτῇ σὰ νὰ ἤθελε νὰ φύγῃ, μὰ τὸ σκοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνον τὰ μάτια πάλι στὸ παράθυρο, ὅπου ἀντίκρισε τὰ σκοτεινὰ μάτια τῆς γριάς καὶ τὴ χλωμιασμένη μορφή της.

— Ἔ; τῆς ἔκανε ὁ καπετὰν Ἀντώννακος.

Ἡ γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἀπὸ κεῖ ἀπ' τὴ θέση της, τοῦ λέει:

— Τί λές, καπετάν 'Αντώννακα; ... Παιδι δικό μου, στο είπα, Τουρκος δέ γίνεται! ... Παιδι τοῦ Γρίζα! ... 'Εκεῖνο πάει, χάθηκε! ...

Καί ἀφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετάν 'Αντώννακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία:

— Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἐμένα; ... Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἔκα-
τὸ φορές, χίλιες ἔχω γώ! ...

Ἡ γριὰ κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στοῦ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῇ καὶ ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἑνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

Ἄκουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλὲς στοῦ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρου στοῦ κορμὶ της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλῇ, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρό, στὶς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

Ἐνα μοιρολόι θλιβερό-θλιβερό ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῇ...

Δὲν ἔκλαιε τὸν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δυό της παιδιὰ ποὺ μαζὶ εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. Ἐκλαιε γιὰ μιὰν ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, ποὺ δὲν ἦτανε δικός της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ-μικρό, ἔπειτα παιδι χαριτωμένο, καὶ ὕστερα λεβέντη νὰ στολίσῃ τὸ σπίτι καὶ πολλὰ του λόγια, ποὺ θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴ φωτιὰ τοῦ πόνου πιὸ βαθιά! ...

Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεῖπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος! ...

Ὅλος ὁ τόπος γύρω-γύρω ἀντιτάλησε τὴν ἐκδίκηση ποὺ γινότανε!

Ὅταν ὅμως ζητήσανε τὴ γριὰ τοῦ Γρίζα, τὴ βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στοῦ χῶμα.

Καί τήν ἱστορία αὐτή ὅλοι τήν ξέρουνε στὸν τόπο, ὅλοι, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ τήν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καί φωνάζει τὴ νύχτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!...

Δημοσθένης Βουτυράς

19. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑἶΜΑ

Στὸ βιβλίο του μὲ τὸν τίτλο «Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἶμα» ὁ Ἴων Δραγούμης περιγράφει περιστατικά ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπὸ τὸ 1902 ὁ Δραγούμης εἶχε διοριστῇ στὸ Τουρκικὸ Προξενεῖο Μοναστηριοῦ, καὶ τὸ 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς. Στὸ πῶς κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπὶ κεφαλῇς ἐθελοντῶν πέρασε τὰ σύνορα, μπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ ἀρχισε τὴν ἐθνικὴ του δράση.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του:

«Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω».

Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιὰ του. «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποῖαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ, καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποὺ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάσθηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω!».

1. Μὲ αὐτὸ τὸ ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸν¹ νὰ πάη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχουνταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τῇ γραμμῇ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιές θεοσκοτεινά, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρου σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καὶ πέτρες ποῦ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρεי τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καὶ δάση τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κὰν τὴ δημοσιά ποῦ πάει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῇ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολὺς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος ποῦ τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πείραζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-Ἀντρουλὴς γυρίζει καὶ λέει: «Ὁ καπετάνιος μας, βρε παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὕτὴ τὸν βαστᾷ».

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιὰ του. Ἕνας βοσκὸς ποῦ πῆραν γιὰ ὁδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδὶ ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιὰ του μιὰ μέρα ποῦ μαζεψαν μαζὶ δαδὶ σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἢ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους.

“Όλη τὴ νύχτα περπατοῦν στὸ βουνό, καὶ ἅμα κατὰ τὸ πρῶτὸ ἔφτασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν, μ’ ἓνα κρῦο δυνατὸ. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρέσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤβραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾷ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἐλείψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ἔως πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἀλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ἦτοτε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρια. Ἦτοτε ἀπὸ τὴν ἀγριὰδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίξῃ, ἐκείνη ποὺ μ’ ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει, καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι’ αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

Ἔρχονται ἀπὸ τὰ χωριά ἄντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμῆλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἐβλεπε νὰ σκοτώνων, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ’ ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ καὶ σωστή νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δῆμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: Γιὰ τὴν Πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης¹ μὲ τὰ ἐννιά παλικάρια του, ποὺ ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὄξυνες κοντὰ στὸ χωριὸ του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακοιμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σὰ λάσπη γενωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ κατὰχινιὰ ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' οὗτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῖ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἡρώτων τὸν ἑαυτὸν μου, ἐὰν εἶχον δικαίωμα νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπήντων: ὄχι, ὄχι!... Μὰ τὴν ἀλήθειαν πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη ». Ἀλλὰ κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστὰ του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἓνα σπίτι μαζὶ μὲ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χρι-

1. Δημουλιὸς Ζήσης, ὄπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριάς, ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων. Ὁ Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναίκα του ὅτι ἦταν συμπαθέστατος καὶ σώφρων.

στιανὸς στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Πατριάρχη, γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. "Οἱ συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. "Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψη, καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρίαν γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἄγάλι-ἄγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφούς καὶ τοὺς εἶπε πὼς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πὼς ἐξακολουθοῦν τῇ φριχτῇ δουλειᾷ πού ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πὼς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πὼς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καὶ γιαιτρικὰ γιὰ μερικοὺς ἄρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πῆγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πούμποροῦσαν νὰ τὰ βαστάσουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειά, καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνου.

Ἦσαν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε, χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι πού ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότευχα τὰ χωριά.

« Ἡρώων καὶ Μαρτύρων Αἶμα »

Ἰων Δραγούμης

1. Εὐθύμιος Κασόδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

20. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
 στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασέ τὸ βόλι, ὦ παλικάρι.
 Πανάλαφρός ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
 σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
 καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
 σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
 Πλατιά τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
 ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
 Ἰερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
 σὰν πιὸ κοντά!

« Πολιτεία καὶ Μοναξία »

Κωστῆς Παλαμᾶς

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
 ὅλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμα-
 κρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα,
 ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ πού τὸν ξυπνάει.

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῇ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὀρὴ Λάμπη;

— Ζεστή κουλούρα, ὅρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χερά-
 κια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς
 μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰρ καὶ σοῦ κρατῶ
 τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καὶ δῶς' μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ
 μάθῃ τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε
 πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της
 παραπέρα ἔτρωγε ἥσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θε-
 रिμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατάσθητα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημύριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

— Ἐφαγες, Νάση;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά της. Ἔαρπαξε τὸ τουφέκι κι ἤσυχο, καθὼς εἶχε τραβηχτῇ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρὸ. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμολογίontan τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στοῦ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκανε κάποια παρηγοριὰ σὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλου τὸ νοῦ του. Ὀλημερίς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὀλονυχτὶς ὁ πόθος του εἶχε μαζὶ του ἄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στοῦ σπιτί χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια συμφορά.

— Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἤβρε. ! Ὁ Θεὸς μ' ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιὰ κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος κύππαιε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, Πάει πιά!

Ἐκλαψε, κι ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος ἔδειξε πρὸ ὕστερα νὰ μαλακώνη. Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στοῦ στρώματος του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπαρχε κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἦβρα κι ὅλους σας!

Ἐπὶ ἀποκρίση καμιά!... Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του... Νὰ τὸς κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλὴ. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπερὴ τὸν κρᾶζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς Ἀρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἴσαστε σεῖς; ρωτᾷ ὁ γέρος ἡσυχᾶ.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἀρβανίτες:

— Ὅρὲ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῇ!

Κι ὡς νὰ τραβήξη τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

« Μ ε γ ἄ λ α Χ ρ ό ν ι α »

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

“Όλες οί καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσουλί,
 ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 σκλαβώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
 κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
 Μόν’ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ στὴ μεσούλα της σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 —Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
 σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
 —Κόρη, γιὰ ρίξε τ’ ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.
 —Τί λέτε, μωρ’ παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαί»

Δημοτικὸ

24. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ,τι καὶ νὰ πῆς εἴμαστε ἄντρες! εἶπε ὁ ὑποναύ-
 κληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας! σοῦ λείει ὁ ἄλλος·
 δὲν εἶναι παῖξε- γέλασε. Ἐχουμε τὰ κακὰ μας — δὲ λέω· πήραμε δρόμο
 στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἴμαστε καὶ γιὰ πέ-
 ταμα. Καὶ νὰ εἴμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέ-
 λουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε,
 ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ
 κουτσουρέψης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζηματίσης
 τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται,
 ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσης τὴ χαιτή, ἂν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἂν τοῦ
 βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά
 του νὰ σὲ πάη ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ’ ἡ τύχη μας νὰ
 εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριὲς καὶ θάλασ-
 σες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ’ ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῆς γραμμένο.
 Καὶ γραμμένο ὅχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ
 παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς

καὶ ἀβασίλευτος—ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιοι δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαραυγὴ· ἐθνικὴ χαραυγὴ, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὅλων, ὅχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας: Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριᾶς σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριὰ τὰ κύματα χτυπᾶνε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει ἄπονα, ὅσο νὰ κάμῃ τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῇ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμον.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἑρακλεία*. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπесε. Ἔχεις ἀρρώστια; πῆγαινε νὰ γιαιτρευτῇς. Ἔχεις πονόμαστο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψης κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενὴς ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλωᾶμ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματικὴ, κολυμπήθρα ψυχικὴ, ἐθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας-Σοφίας, τὸ προσκυνητὰρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε—ποδᾶρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμα της. Ἐννικοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πῶς θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καὶ ὁ καταχτητής, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὺ πουλᾶρι, πού τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἄβρὰ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιᾶς, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαλα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτον μας

τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ ἱερά μας. Ἡ Βενετιά τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιπασμένη καὶ ἄμυαλη τοιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα της — ἱστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμπήθρα, ποὺ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαφτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιὰ. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τὸν Ἅγιο Πέτρο της· στήνει στοὺς πύργους της τὸ Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποὺ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση· στήνει στὶς πλατεῖες της τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἄλλοι τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερέσουν κι ἐκείνους τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἐκείνης τὰ χρώματα.

Ἡ Ἀγιοτράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἡ πολύτιμη, ποὺ τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρὸ ζαφεῖρι στὴ χρυσὴ σφεντόνα του· ἡ πλάκα ποὺ ἄκουσε τόσα Νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω της ὁ Φῶτιος, δὲν πᾶει νὰ κλειστῇ σκλάβα στὰ δολερὰ τεῖχη, στ' ἀρπαχτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι· δὲν πᾶει. Ἀνοιξε ἡ καρίνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ Ἀγιατράπεζα στὰ νερά τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά της, ὅπως φεύγει ἡ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πᾶναγνη ἀπὸ κάτω της. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω της ἄγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονακριβοῦ παιδιοῦ της.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἐκεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, ἔθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα! Ὅπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ καὶ ἡ δικὴ μας ἀπολύτρωση. Ἡ χαραυγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατεῖλῃ· ναι, ἐκεῖ θ' ἀνατεῖλῃ. Προβαίνει ὁλοένα ἡ Ἀγιατράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιάσῃ τὴ στεριά. Ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τὴν πιάσῃ τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριά, χαρούμενος ὁ ἥλιος θὰ πυ-

ρώση τοὺς δούλους, καμπάνα θὰ σημάνῃ σὲ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμιά θὰ ἠχολογήσουν τῇ χριστιανικῇ, τὴν ἐθνικῇ μας λειτουργίᾳ. Καὶ τότε πάλι ἡ Χρυσόπορτα θὰ στολίσῃ Ἑλλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θὰ πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξεις, τὰ ἱερά μας. Θὰ πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θὰ μείνῃ πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ ψαρούδισσα ἡ Βενετιά, καὶ ἡ Πόλη μας θὰ γίνῃ καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως ἦταν πρὶν τὴ μαράνη τοῦ Βενετσάνου τὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε πάλι. Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· μωρ' εἴμαστε Ἕλληνες!...

Καὶ ὀρθὸς τώρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραὴλ, ὑμνώντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑπὸ ναύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὅχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἦταν ὁ Ἑλλητισμὸς ὁλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

« Λ ό γ ι α τ ῆ ς Π λ ώ ρ η ς »

Ἀρθρέας Καρκαβίτσας

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιὰ. Πενήντα χρόνους κλέφτης τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τώρ' ἀποσταμένος θέλω νὰ πᾶω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφεψ' ἡ καρδιά μου. Βρύση τὸ αἷμα τό 'χυσα, σταλαματιὰ δὲ μένει.

Θέλω νὰ πᾶω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο, νὰ 'ναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νὰ 'ναι ἀνθοὺς γεμάτο, καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἀπ' τὸ μνημα μου τί δέντρο θὰ φυτρώσῃ! Κι ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω θὰ 'ρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε. Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικαριά μου.

Κι ἂν κυπαρίσσι ὁμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θά ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τὲς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρεία μου.
Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτε ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἔν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἄς ἀνεβῇ τὴ ράχη,
ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκουῖξη:
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογκήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν,
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾷ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῇ, θὰ ρίξη τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοή ἄθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τήνε μάθη ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη,
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νά 'τανε ζαρκάδι
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει:
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ ποὺ ἀντιβοοῦσαν οἱ βράχοι, τὰ λαγκάδια,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξο τὸ καριοφίλι
βροντᾷ, μουγκρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἔκκουσ' ὁ Δῆμος τῇ βοῇ μὲς στοῦ βαθύ τὸν ὕπνο,
 τ' ἄχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
 Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει.

Τ' ἀντρειωμένον ἡ ψυχὴ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
 μὲ τῇ βοῇ τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγγενφ' ἀπαντιέται,
 ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηῶνται, πᾶνε.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

26. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α'.

«Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν»! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελλίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλεόφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλευομένων ἐπι-κερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχήσκιος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμεῖ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὠραίαν αὐλὴν.

Ἡ Ἀγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσο πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσὴ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου τοῦ ἐπικαθημένη. Ἡ Ἀγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μιᾷς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β'.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρώτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μα-

κροί, με τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὥραιας μουσιώσεως. Εἴτα εὐρίσκεις ἐννέα μεγαλαπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετάλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων . . . Οὕτως εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ναόν.

‘Οποῖον θάμβος, ὁποῖον μεγαλεῖον, ὁποῖα ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὁλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ’ ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακκουμβᾷ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι’ ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραιοί κίονες, με κορμούς ὅλους μονολίθους, με τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἱλιγγιᾷ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεται ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖται.

Ἴρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιὰς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγχεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζονται πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νὰ ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νὰ ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιᾶ. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἁμβωνος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ ποὺ ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσῇν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῇς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι’ ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στρογγύλους πίνακας μετὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσᾶς τῶν Χερουβείμ καὶ τῶν Σεραφεὶμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασίνας ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ καρδία σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. Ἐξέρχεσαι.

Γ'.

Μ' ἄρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθηναι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἄρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτήριο, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του. σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνῆμα, πολυσχιδὲς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἄρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

27. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως-ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης εισήλθεν εις τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ ὅσον εἶχεν ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἦρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρὸς σας. Ὅ,τι σᾶς περάσῃ κάμετέ το.

— Μὰ τό 'λπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τούρκικο καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τό 'λπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἄλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

— Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὅποιον ἐκitrineῖ θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως :

— Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκολὰ! Τ' ἀκοῦς;

— Τώρα π' ἄρχισε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα 'ν' εὐκολα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοί σας ἀπὸ τὴ σκάση σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῆ· ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν, οἵτινες

εὐρίσκοντο ἀπ' ἔξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

— Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῇ 'Ελλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικὸν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

— Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὤρμησεν ἔξω.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καὶ ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε:

— Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ 'πα στὰ 77, ὀντὲν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σῶχωρο; ... Σοῦ 'πα πῶς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. Ἡ γιῶρα ἔφταξε.

Ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ «μπαμπάς» τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἄλλων Χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφούς τοῦ παπᾶ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἀνεσιν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν' ἀναστρώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθαιρεθῇ ἅμα οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῇ καμπάνα. Ἄλλ' ἓνα δειλινὸν ἐνῶ ἐκάλει δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώνησεν:

— Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικό;

— Ἐχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

— Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὤρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ.

Ὁ γιός του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιανιτσαροῦ. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἡγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν, καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανῶν, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτόνευαν, καὶ ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τούρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἐδίδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἱκανοποιηθῇ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἄρδευση τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατῴρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε:

— Ἐπέρασαν κεῖνα ποὺ κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς ποὺ μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾷ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ σ' ἀφτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποῖου θεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς:

— Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

— Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

— Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν

ἀγίων πού 'ναι ζωγραφισμένοι στους τοίχους. Εἶναι ντροπή μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

— Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

— Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπὰς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν:

— Ὅσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλά καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψωθῇ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἔφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῇ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἑξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης

δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκδεύετο ὁ Φεξομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ τοῦ.

Ἰωάννης Κορυνθίου

28. Κ Ρ Η Τ Η

Ἀπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιβάνας

29. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μονπελλιού 11 Ἰουνίου 1786

... Καيرὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἀδελφε μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἀλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὀρεξιν, καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν «θέσιν» μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὀπάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἄπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν «θέσιν» μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὥραίας, στολισμένην μὲ πολλήν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σέ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταί μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκέυασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἥξυρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἔτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδης (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιωτέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτὰ, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὁμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῆς καὶ νὰ κατηγορηθῇς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῇς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἀφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὅποια συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας

εὐεργεσίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἄνθρώπους σοφοὺς ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διὰλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεῦτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὕρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοίμους εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχῃ ἔνθεν κάκεῖθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστος εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ με νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφίνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικάς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἐκτὴ εὐεργεσία... Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταριθμήσω τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ;

Ἀδαμάντιος Κοραῖς

30. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησιά. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὡραία Πύλιν κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν

στο πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δὲ θυμόταν κανείς νὰ ἔχη δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπὰς τὸ τελευταῖο του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε:

—Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλὰ. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρη καλὰ τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπὰς ξαναμπήκε στὸ Ἱερὸ γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά φαμίλιες-φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τὶς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τὶς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιὰ.

Πρῶτος-πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο-Λιόλιος, γέρος μ' ἐβδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἐρχόνταν δυὸ παιδιὰ του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμένα ἐγγόνια, ἐπτά νυφάδες ἀπὸ παιδιὰ καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμιὰ εἰκοσαριὰ ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιὰ τοῦ γερο-προεστοῦ ποὺ δὲν ἦτανε στὴν ἐκκλησιά, δυὸ ἦταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἓνα ἦταν ἐθελοντὴς στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο-προεστὸς, σὰ σεργάρι* κοπαδιοῦ, κι ἔρχονταν ὅλο τὸ χωριὸ κοντά του, μὲ τὰ κερὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύχτα βαθιὰ κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακίᾶ ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, ποὺ τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ βγῇ.

Ἀνάμεσα ἀπ' τὴν ἐκκλησιά καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἓνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἕκαμαν ἓνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

Ἐνα ψιλὸ ἀεράκι ποὺ τραβοῦσε ἀπ' τὸ χωριὸ ἔφερνε τὴ μοσχομουρουδιά τῶν ἀρνιῶν ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

— Τὰ μάθατε;

— Τί καινούρια;

— Ἀληθινὰ πῶς τοὺς τσάκισαν τ' ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους;

— Ὅλο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

— Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες πόλεμο...

— Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια πο'ὶ βγάξεις!... Ἐσὺ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσὺ καὶ τώρα!

— Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτα;

— Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πῆρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ' ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἄρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στοῦ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσάρακι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη - φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγὰδια.

— Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι;

— Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας;

— Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες!

— Σὰν τί ἀνθρώποι νὰ 'ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος;

— Ὁ ἓνας μιὰ πιθαμὴ ἄνθρωπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσης ἀπὸ τὰ μουστάκια του!

— Χαρὰ στὶς μάνες ποὺ τοὺς ἕκαμαν!

Ὁ γερο-προεστός, ποὺ εἶχε σταθῇ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε:

— Ὅρε παιδιά! Ποιὸς σᾶς τίς ἔφερε αὐτὲς τίς κουβέντες; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιά μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάση ὁ Θεός!...

— Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ ποὺ λέμε! Εἶναι ἀλήθεια! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στὴν Ἄρτα καὶ μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καὶ τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους!

— Τοὺς εἶδες μὲ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο-προεστὸς μὲ δυσπιστία.

— Τοὺς εἶδα καὶ μίλησα μαζί τους καὶ μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

— Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες;

— Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμὰ ψὲς τὸ σουρούπωμα καὶ τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους...

— Ὅρὲ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο-προεστὸς πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Ἡ Πασχαλιὰ θέλει ἄρνιᾶ, ὁ Ἀι-Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευτεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα γιὰ νὰ ρίξουμε καὶ νὰ χαιρετήσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὁρὲ παιδιὰ, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καὶ νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας;

— Ἀμ τί ρωτᾷς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἓνας. Δὲ μᾶς τὰ ἔμασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ὅρὲ, δὲν ἔχει κανένας ἓνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; ξαναρώτησε.

— Ἀμ τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἓνας, θὰ π्लाκώσουν γκράδες* καὶ βελονωτὰ* ὅσα θέλεις! Ὁρεξὴ νὰ χῆς νὰ τουφεκᾷς. Τουφέκια καὶ φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἐγὼ τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; ἔχει, ὁρὲ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιὰ μιὰ φορὰ, καὶ τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἕνα ἄρνι διαλεχτὸ δίνω γιὰ ἓνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριὰ καὶ τοῦ λέει:

— Δίν'ς τ' ἄρνι;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια-Τόλαινα;

— Μὰ τὸ ξυλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι εἶναι;

— Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη!...

Κι ἡ γριὰ ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ μακαρίτη της.

—“Ἄφησε τὰ κλάματα, γριὰ, καὶ σύρε νὰ μοῦ φέρῃς τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ’ ἄρνι... .

“Ὅλο τὸ χωριὸ ἦταν τρελὸ ἀπ’ τὴ χαρὰ του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πὼς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαῖδια, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ καταλάβουν καλὰ-καλὰ τί θὰ πῇ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

—“Ἐγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας! ”Ἐγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας!

— Μωρέ, Πασχαλιὰ μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευτεριάς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

— Τέτοιο καλὸ δὲν μπορούσε νὰ ῥθῇ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιὰ, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

— Δοξασμένος νὰ ’ναι ὁ Κύριος!

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πῆγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλὲς τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριεὺς τῶν ἄρνιων, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

“Ὅταν ὁ γερο-προεστὸς ἔφτασε στὸ σπίτι του, βρῆκε στὴν αὐλόθυρα τὴ γριὰ μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένῃ. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχτηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρῃ.

— Τ’ ἄρνι πρῶτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριὰ.

— Μωρὲ ἕνα ἄρνι μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ὁ προεστὸς. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα!

Καὶ σὰ νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τῆς γριᾶς, ἔκραξε ἕνα ἐγγόνι του, ποὺ εἶχε ἀνεβῇ στὸ σπίτι :

—“Ὅρὲ Κίτσο! Κίτσο ὀρέ!

—“Ὅρισε, παππού! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλικάρι ὡς δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονῶν.

— Νὰ πεταχτῆς, ὀρέ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψῃς δεκαπέντε ὡς εἴκοσι ἄρνια καλά. Γρήγορα! Ἀκόμα ἐδῶ εἶσαι!...

Τὸ παιδί λάκκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ὁ γερο-προεστὸς, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς του, φώναξε τὸ διαλαλήτῃ τοῦ χωριοῦ :

—'Οοοορὲ Νάσο! Νάσο ὀρεεέε!

—'Εφτασα, μπάρμπα, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνὴ ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια.

—Νὰ βγῆς, ὀρέ, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσης στὸ χωριὸ πὼς ὅποιος δὲν ἔχει ἀρνί, νὰ 'ρθῇ στὸ σπίτι μου νὰ πάρῃ!...

Ἡ γριά ὅμως, μ' ὅλα αὐτὰ ποὺ γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι μὲ τὰ δυὸ της χέρια καὶ δὲν τὸ 'δινε πρὶν τῆς φέρουν πρῶτα τ' ἀρνί.

—Δὲν τὸ δίνω ἀκόμα, ἔλεγε· θέλω τ' ἀρνί πρῶτα!

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ξεχύθηκε σ' ὅλο τὸ χωριὸ σὰ δυνατὸς βοριάς, κι ὅσοι δὲν εἶχαν ἀρνί ἔτρεξαν στὸ σπίτι τοῦ προεστοῦ. Ἐτρεξαν ἀκόμα κι ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν, ὅχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νὰ σου, ἔφτασε κι ὁ Κίτσος μ' ἕνα κοπάδι ἀρνιά.

—Τὸ καλύτερο τῆς γριάς! φώναξε ὁ προεστός, καὶ στὴ στιγμὴ ὁ πιστικός, ποὺ ἐρχόταν μαζὶ μὲ τὸν Κίτσο, ἄρπαξε ἀπ' τὸ λαιμὸ ἕνα λάγιο* ἀρνί, μὲ μιὰ βούλα ἄσπρη στὸ μέτωπο σὰν τὸν αὐγερινό, ποὺ ἦταν μιὰ ὀργιὰ βγαλμένος ἐκείνη τὴν ὥρα.

Ἡ γριά μὲ τὸ 'να χέρι ἄρπαξε τ' ἀρνί καὶ μὲ τ' ἄλλο τρεμάμενο ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμα τὸ τάξιμο. Ὑστερ' ἀπὸ τὴ γριά πῆραν ἀπὸ ἕνα ἀρνί ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἶπε στὴ γριά:

—Γεμάτο εἶναι, ἀρή;

—Γεμάτο! ὅπως τὸ 'χει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἶν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρῃ φωτιά καὶ ντροπιαστῶ!

Σηκώνει τὸ λύκο καὶ λέει:

—Χριστὸς Ἀνέστη, ὁρ' ἀδέρφια. Χριστὸς Ἀνέστη! Καλῶς μᾶς ἦρθ' ἡ λευτεριά!

Τὸ παλιοτούφεκο βρόντηξε καὶ τράνταξε τὸ χωριό, καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστός ἄψυχος!

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

31. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Ἄπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
 πουλί - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
 — Ἀνοίχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη,
 καὶ ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρὰ μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, ποὺ βαθιὰ σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε,
 καὶ τὰ κεριά ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
 καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
 στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνὰ του φύλλα.

«Ἡ μερολόγιον Σκόκου», 1915

Στέφανος Λάμπης

32. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιὲς προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴ θαυματουργή εἰκόνα, ποὺ μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχὲς ποὺ ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοση λέει πὼς ἡ Ἀγία Ἑλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνέυρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φούρτουνα νὰ καταφύγει στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῇ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησίαν στὴν χάρη Της. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ δῇ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιατί σὲ λίγο πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, ποὺ τοῦ τό' χε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. "Ένα πρωί — καθώς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοὶ εἶδαν μὲ μεγάλη ἐκπληξή τους ἓνα βασιλικὸ καράβι νὰ μπαίνει στὸν κόλπο τῆς Παροικιάς καὶ νὰ ρίχνη τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ἤσυχα νερά. Δὲν ἦταν συνηθισμένοι σὲ τέτοιου εἴδους θαλασσι-νὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὁμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο πού λέν τὰ παραμύθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ ση-μαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περήφανα στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κι ἓνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθὲ τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάταρτα βυζαντινὰ καράβια, πού τὰ ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καὶ πού ἐκτελοῦ-σαν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριά κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασι-λιᾶ τους, καὶ στὰ μέρη πού τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Πα-ριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον τί πρόκειται νὰ συμβῇ. Κανεῖς τους δὲν ἐγνώριζε τὸ μυστικό. Μόνο ἓνας γέρος παπὰς πού ἔμενε σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή. . . Σ' αὐτὸν ἡ Ἀγία Ἐλένη εἶχ' ἐξομολογηθῇ τὸ τάμα της.

"Ἐτσι ἄρχισε νὰ χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νὰ συνεχιστῇ καὶ νὰ τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατί ἓνα μέρος τῆς ἐκ-κλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχή, στὸν τέταρτο αἰῶνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιὰτ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ναοὺς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασσικὸ, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. "Όταν χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ συνδεθῇ ὀργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαραχτή-καν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, πού μαθήτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς πού ἔχτισαν τὸ μεγαλοῦργημα τῶν αἰώνων, τὴν Ἀγία Σοφία, καθώς καὶ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους

τῆς Πόλης, με τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερὴ ἀρχιτεκτονικὴ συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστοράδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητὲς ὀνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι με πίστη, με γνώση ἀνώτερη, με ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστὰ μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τ' ἀριστουργηματικὰ τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ωραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τὰ βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν με λυχνάρια — γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἔβρισκαν ἑτοιμα. Τὰ περισσότερα τὰ παίρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτώματα σὲ μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, με σκαλιστὲς φλέβες καὶ με παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν με τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικὸ, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοῖχος ἐνδεδυμένος με ροῦχα βυσσινιά καὶ με πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσην ἐπιτηδειότητα καὶ σπουδὴν ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὅπου ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τὸρνευμα δὲν ἔδειχνεν νὰ ἔχῃ φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πῶς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν ».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἔγινε « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς ὁμορφιᾶς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἄρχοντες πῆγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλώντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἀ σ π ρ α ν η σ ι ᾶ »

Ἱ. Ἀθηνᾶ Ταρσούλη

33. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀναγκάστηκε, φεύγοντας τὴν τουρκικὴ καταδίωξη, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ ζήσει στὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὰ 1806 ὡς τὰ 1821.

Ὁ Ἀλὴ πασὰς στέλνει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικὸ του Μάνθο Οἰκονόμου : Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάη στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐλὴ του ὅποια θέσῃ θέλει. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲ δέχτηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ « μεγάλο θερίο » τῆς Ἡπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἀλὴ. Ὁ πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι' αὐτὴν, θέριεψε κάθε μέρα πιὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθὺ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας :

— Ἀχ δὲ θὰ ξανάρθῃ τὸ σεφὲρι* ; Δὲ θ' ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ κολοκοτρωναϊκό ;

Ἐπαιρνε πολλὰς φορὲς τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦ ἔδειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ μὲ τὶς σταχτογάλαζες κορυφὲς στὴν ψιλὴ γάζα τῆς πάχνης :

— Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ἔλεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τὸ ζυγόν.

Τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλὴ βαθιὰ συγκίνησή τους :

— *Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις ;*

— *Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριὰν ἀλόγο, μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι*.*

Δὲν ἀπελπιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πῶς μιὰ μέρα θ' ἄστραφτε σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ ἡ λευτεριά. Μὰ πῶς ; Σ' αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν ποὺ ἔταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκριση ἕνα πρωὶ τοῦ 1818.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς ποὺ ἔχαν ἀνέβῃ στὴν Πετρούπολη, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπῆτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, ποὺ ἦταν δάσκαλος στὸ Ὑδραϊκὸ σχολεῖο. Τὸ πρῶτο ποὺ σκέφτηκε

ήταν νὰ μπάσουν στὴ Φιλικὴ τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦ ἔστειλαν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτὸς ποὺ εἶχε μπάσει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῇ καὶ γύριζε μυστικά τὴν Ἑλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπτάνησα, τὸν καιρὸ ποὺ ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ ἔχε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ζαφνιάστηκε ὅμως ἅμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἓναν ἐξοχικὸ περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νὰ τοῦ κάνη τὸ συνηθισμένο ψάρεμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

—Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια ποὺ προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνιας συνωμοσίας ποὺ νὰ ἐνώνη πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὀπλαρχηγούς καὶ προεστούς, μιᾶς συνωμοσίας ποὺ θὰ χτυποῦσε ἀπ' ὀλοῦθε καὶ μ' ὅλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστὰ του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στὴ στιγμή νὰ ὀρκισθῇ.

—Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τίς μύριες ὁμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἓνα ἐκκλησάκι : Ὁ Ἀι - Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια ποὺ τό ᾗχτισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιά εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στοὺς ἱσκιούς του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθίσει σταυροπόδι πολλὲς φορὲς νὰ κλάψουν τίς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τίς πορτοκαλιές καὶ τίς κιτριές του εἶχαν στρωθῇ ἐπίσημες ἀνοιξιὰτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρὴ, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἀρνί. Σὲ τοῦτο τὸ ἐκκλησάκι, ποὺ εἶχε δεθῇ τόσο μὲ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειάς του, τῆς ξενιτιᾶς του καὶ τῶν πόθων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώσῃ μπροστὰ τοῦ τὸ μεγάλον ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπὰς ἦταν δικὸς τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἀνθιμὸς Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένὸς ἀπὸ τὸν Ἀλῆ - πασά. Εἶχε φιλέψῃ στὸ σπίτι τοῦ τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ, ὁ πασὰς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκάσοχτῳ χρόνια, καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλιτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὀρκίζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἀρχεῖο.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι τοῦ ὁ λευτερωτῆς τῶν ραγιαδῶν, νὰ δώσῃ τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς ἰδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαυλώνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά - μιὰ ξαναγυρίζουν τὶς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριον. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νὰ 'ναι μπροστὰ ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιαδῶν καὶ νὰ ὀρκίζονται μαζί τοῦ. Ἀνήσυχτοι φτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιὰ πού γυρεύουν ἀνοιχτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κράξουν σὲ συναγερμὸ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφιλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ βαθιὰ καὶ κατανυκτική. Τὸ μυστήριον ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένους στὸ σπίτι τοῦ. Πότε εἶναι ἐλαφρὸς, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορά, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάξῃ, νὰ συγυρίξῃ τ' ἄρματά τοῦ. Κατεβαίνει στὸ κατῶ καὶ ἐξετάζει μὴ λείπῃ τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλα. Δὲν εἶναι ἥσυχος πιά.

«Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ», τ. Β'

Σπύρος Μελάς

34. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ
ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β'
(22 Νοεμβρίου 1940)

Πρὸς τὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν

Εἶμαι εὐτυχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἱταλίαν, ἤμπορῶ μεθ' ὑπερηφανείας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀγὼν ἱερὸς καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἡ ὁποία ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅ,τι ὠραιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον ἔχει ὁ πολιτισμὸς, ἀλλὰ τὰ ἡρωϊκὰ μας στρατεύματα μετέφερον τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἡ νίκη ἔσπευε τὰ ὅπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἀφ' ἧς ὁμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, σύσσωμον ὡς εἰς ἄνθρωπος, ὠρθώθη ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διευτυπανίσθη εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὑλικοῦ παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἠθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὑλικὸς παράγων εἶναι ἐργαλεῖον βάνανσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἡρωϊκὸς στρατὸς μας, τὸ ἔνδοξον ναυτικὸν καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμη, ὅταν ἡ Πατρίς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰς ἐστίαις μας ἀγωνιζώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν, ποὺ οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπαν ὄχι μόνον εἰς

ἡμᾶς, ἀλλὰ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ δίδαγμα πού κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὄντοτης εἶναι ἀξία οὐσιαστική, διότι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι στέλεχος ἄβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι' αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι' αὐτὸ νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Ὅσαιδῆποτε καὶ ὅποιαιδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ἀποδυθῇ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, καὶ ὅσασδῆποτε δοκιμασίας καὶ ἂν γνωρίσῃ, ἕνα εἶναι γεγονός, πού δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ: ἡ τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁλόκληρος ὁ ἄμαχος λαὸς τῆς, πού τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχρώτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαὸς ἱκανὸς νὰ διεκδικῇ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἕνα ὄνομα ἢ ἕνα τίτλον, ἂν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιωματικῶς τὸν κατέχει.

Ἀγάλλεται σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ δίκαιά μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιήσεώς των καὶ ὅτι νῖκαι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὅπλα μας. Χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ιδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημμυρίζει τὰς ψυχὰς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα καὶ ὑπερηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλὴν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τείχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἡρωϊκά αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιο ῥητισμόν Μου καὶ εὐχομαι τὸ ἴδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικά νὰ θερμαίνουν τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἰδική μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἰδικόν μας.

«Νέον Κράτος» τ. Δ', 1940

35. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρὸς στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὁλοένα
τῶν τυράννων ποὺ ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρὰ ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριὰ λυγίζουν.

Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλὴ σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιὰ σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμολύνων
στροφὲς ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

ὦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στὰ Μεσολόγγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

« Κ α σ τ α λ ῖ α Κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκίπης

36. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μὲ συμπάρα ἑνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἠπειρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τό 'ψαχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῇ
ποιὰ χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
— Γεῖά σας, προγόνι μου ἱεροί.

Καὶ χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἡπείρου,
καὶ σὲ φωλιᾶς αἰτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' ἄλλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἔνθετη εἰκόνα σου
καὶ ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

« Κ α σ τ α λ ί α Κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκίπης

37. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιὰ συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω ; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἢ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
τρεῖς φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :

Παλικάρια μου ! οἱ πολέμοι
γιά σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἀπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
ποὺ τὲς δάφνες σᾶς μαδεῖ·

Μία, πού ὅταν ὥσάν λύκοι
 ξαναρχόστενε ζεστοί,
 κουρασμένοι ἀπὸ τῇ νίκη,
 ἄχ ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
 ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
 καθενὸς χαμογελάει,
 πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεῖο τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
 ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
 μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
 εἰςὲ δάκρυα θλιβερά.

Ἀπὸ στόμα ὁποῦ φθονάει,
 παλικάρια, ἄς μὴν ᾿πωθῇ,
 πῶς τὸ χέρι σας χτυπάει
 τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
 τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
 Ἐὰν μισοῦνται ἀναμεσὸ τους
 δὲν τοὺς πρέπει ἔλευθεριά !

Διονύσιος Σολωμός

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΣ

Σάν πήγε στήν Ἀμερική,
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω,
καθημερινή καὶ Κυριακή !

Σάν ἄρχιζε νὰ γράφῃ γράμμα
— « Καλή μου μάνα κι ἀδερφή » —
ἐκεῖ τὸν ἔπιανε τὸ κλάμα.

Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλῆς*.

Τὰ πλούτη του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καὶ ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἴσια.
Ἡ μάνα του ; Ἡ ἀδερφή ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.

Ἄς ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιά
— κι ὅς ἦτανε καὶ στ' ὄνειρό του —
θὰ ἔδινε ὁλόκληρο τὸ βιό του.

« Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά », Δ' (1947)

Ζάχαρις Παπατωνίου

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στήν ξενιτιά, ζωὴ παραδαρμένη, караβοτσακισμένη ζωὴ. Ὅχι δὲ καὶ πῶς τὴ μάδησε τὴν ψυχὴ του ἢ φτώχεια, ποὺ μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε.

Ἐκ τούτων πόνους ἡ ψυχὴ τοῦ δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότηρως ὅμως πάντα τῆς πατρίδος ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόμενε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμενε, σὰν ἄρχισε κι ἐνιωθε στὰ γέρικα στήθια τοῦ τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδικαῖς λημέρια τοῦ.

Ἄλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης ! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγάλα δὲν τὸν πολυμέλε κιόλας. Ὅσοσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσῃ ἀνάμεσα στοὺς δικούς τοῦ μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθαυτὸ οἱ δικοὶ τοῦ συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ - τρεῖς ἀξαδέρφους, γέρους κι αὐτοὺς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πῆγαινε. Τ' ὄνειρό τοῦ ἦτανε νὰ ξαναφανῇ στὴν πατρίδα τοῦ, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαίνει πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ τὴ γύμνια τοῦ ! Ἐλα ὅμως ποὺ δὲν τό ἔθελε καὶ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα ! Νὰ ζῇ σὴν στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῇς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃς στὰ ξένα ; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαира οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τοὺς χῶμα — αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνῃ στὸν τόπο τοῦ, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι τοῦ. Νὰ πάῃ ὅμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῇ πὼς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

— Ἐπειτα εἶναι κι ἄργα. Ποιὸς θὰ μὲ πονέσῃ πιά τώρα ! ἔλεγε μονάχος τοῦ, καθὼς ἄραζε τὸ βαπόρι σὲ λιμάνι ποὺ γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο νησί τοῦ.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι* μαζί μὲ τὸ ἔχει τοῦ.

— Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δὲ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειαζόμενα. Ὁ πρῶτος ποὺ ἀναλάβῃ κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψῃ, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γερο-Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηράει τὶς ὁλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ τοῦ. Ἐκεῖ ποὺ ἡ

πλάση λές και λούζεται κάθε ταχινή* και λαμπροφορείται θεοφώτεινη, όλοκάθαρη και παρθένα, που μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις επάνω στ' άσπρογάλαζα τὰ χαλίκια που στρώνονται στην άκρογιαλιά· εκεί που στα πρώτα του χρόνια ό γέρος μας επαιξε μ' ανάλαφρη καρδιά και μ' άξένοιαστο νοϋ, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδασμασμένος από του χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματισμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχή, που τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴ θυμούνται οί χωριανοί και τὴ διαλέγουνε γιὰ τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη ακόμα, ό γέρος ό 'Ανέστης πλανιόταν όλομόναχος στὴ λησμονημένη εκείνη γωνιά του κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια κάθε φορά που άγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγύρω και του θυμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιά πάνω στὴν άλλη μαζευτότανε στὸν αναγαλλιασμένο του νοϋ οί παλιές οί ιστορίες, τὰ παλιά τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα και τὰ πράματα, που κάθε κύμα έλεγε και τὰ τραγούδαγε με τὸ γλυκό του μουρμουρητό, εκεί που πλαγιασμένος τώρα στὸν ἥλιο μισόανοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νὰ τις δῇ άλλη μιὰ και νὰ τις χύση μες στὴν ψυχὴ του τις ανάλλαγες, τις άγέραστες όμορφιές τῆς πατρίδας του.

Θά 'λεγε πὼς αναστήθηκε μαζί με τὸ νοϋ του και τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ωστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τὴ βαριά τὴν ξενιτιά και τώρα πάλι μ' άξαφνης καρδιάς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε αντί νὰ καλύτερέψη ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ - βράδυ, σὰν άρχισε τὸ σκοτάδι και πλάκωνε, κι αὐτὸς ακόμα λόγιαζε, με τὰ μάτια όνειριασμένα, τ' αντικρινὰ τὰ βουνὰ ενός άλλου νησιού, καταπόρφυρα με τὴν αντιφεγγιὰ του βασιλεμένου του ἡλιου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πὼς όταν ξεπήδησε από τὸ καϊκι κι έσυρε κατὰ τὴν έξοχή, δὲ νοιάστηκε μήτε ενός μερόνυχτου ψωμι νὰ πάρη μαζί του.

— Κι αν μείνω και νηστικός μιὰ νυχτιά, τί πειράζει! λέει τότες. Θὰ με θρέψη τῆς πατρίδας τ' άγέρι ὡς τὸ ταχύ.

Κι άποκοιμήθηκε στὴν άκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, με τὸ νοϋ μαγεμένο από τις μύριες εικόνες, που τις ανιστοροῦσε όλες εκείνες τις ὥρες.

Δὲν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιο γνωστικό κι ἀπὸ πολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἀπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

«Νῆσιώτικες Ἱστορίες», 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεύεις γιὰ τὴν ξενιτιά καὶ μένω μοναχὴ μου·
σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχή μου !
Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιὰ χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσης,
καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσης·
νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾷς καὶ νὰ ᾿ναι αὐτὸ γεμάτο
σὰ νὰ ᾿ναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλὰ κι αὐτὸ νὰ ᾿ναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, ποὺ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
δίχτυα πολλὰ κι ὀξόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
ἢ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους της, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια,
κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζὶ μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνια κρύβει·
καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι·
κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μ' ἕνα φιλὶ στὸ στόμα
κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρνηθῇ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾶσαι,
μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νὰ ᾿σαι·
κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνῃ ὡστόσο,
καὶ πάλι θὰ ᾿μαι πρόθυμη συχώρεση νὰ δώσω·
μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῆς, ποὺ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
νὰ ᾿ναι ἡ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα Μάρμαρα», ἐκδ. Ε'.

Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπέν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἕνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κύμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κύμα, καὶ νὰ στέκῃ ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαρᾶς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διὰ τί; Κανεὶς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια « λαδικά », ἢ καὶ δύο - τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπεὶδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἵχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυχτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπεὶδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἴπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπικουρον καὶ τὸν

Γιαλὴν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμῃ συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινῆται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, « ἐξεπλάτισθησαν », τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλονέν. Ἦτο ἄφθαστον. Τέλος ἔγινεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ὁ Μάνος, μαζὶ μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὄχι.

— Καὶ τί εἶναι ;

— Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλὴς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτὴν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγίνετο ἄφαντον. Τί ἄρα ἦτο ;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπῖτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπῖτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἑγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θῆραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο-τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὕρισκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώναζεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε*—καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὠνείρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

—Ἄμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροίσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ ποὺ λὲς πῶς βλέπεις;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπείθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανου* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτονίσσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαιὰ πράγματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα:

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφίαν της—ἐλαμπε ὁ ἥλιος, ἐλαμπε κι αὐτὴ—μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γέρο-Θερία—ἐλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα—ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσχημείαν σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάη

στο σεφέρι* καὶ τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, θὰ ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κῦμα, στὸν ἄερα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῇ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα ποὺ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστραπτερό πρόσωπο, χωρὶς πόνυ, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ Σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνὶ γιὰ νὰ τὸ κοιμήσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χινῶτα τους στὸ παχνὶ κι ἐφυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἓνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῇ τὸν Ἀγγελοὺν ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελουδία ποὺ ἔψαλλαν: Δ ὁ ξ α ἐ ν ὕ ψ ῖ σ τ ο ῖ ς Θ ε ῶ ! Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικὰ μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θὰ ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριὲς γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς Σπηλιᾶς κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, ποὺ παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέξευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιο, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἄνοιξαν τὰ πλούσια τὰ δισάκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θὰ ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριον, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσάτο* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἄλα-

λαγμό τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆσει με ἀκράτητην ὀρμὴ ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει !

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κῦμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοί της ἐδιαλύθηκαν στὸν ἄερα, κι ἡ προσευχὴ της ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. "Εἶνα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ Σπίθα, φωτιὰ τοῦ πελάγους, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδα.

Μερικοὶ λένε πῶς τὸ "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ ἐγένεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιὰ τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροίσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« Ἀ π α ν τ α » Τόμ. Α'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψ'ὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτήτου πλοίου του ἥρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) κατάρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὁπόθεν πεζὺς διήνυσεν τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετροπόλεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλείας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐντοπιῶν Ρώσων, ιδίως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὧν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὁμως ἔπαυσε νὰ κινῇ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐδόωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταίγανιου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀγῶνος· ἅπαξ δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἀλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαίνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἄνευ χρημάτων δὲν ἐκπλέουσιν· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρὰ τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτηθεὶς παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἡρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποιήσιν. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνούς τὴν ἐπιστολὴν, ἀντὶ παντὸς

ἄλλου, παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῇ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὐρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένης ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατειῶν φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἶσθημα καὶ ὅλος καρδιά γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὀλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἡδύνατο βάλαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβασθῇ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῇ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίστησαν εἰς φρικτὴν ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφὰς ἢ ὑποδήματα ἢ ὅπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἶπεν, τῶν πάντων ἦτο ἡναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱματικὸν βάλαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταί· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφὰς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισωθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπῆχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῇ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός :

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
 περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη
 μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
 καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
 γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
 ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Βαρβάκης κατ' ἑναντι τοιούτων καὶ τοσούτων συμφορῶν ; Πλὴν ἄλλ' ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἑνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὦν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἤτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὁποῖα καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρῶνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἀργεὶ κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ αἰοδίου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς

τῆς Θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνὴς ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεδεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελῇται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλοὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοί εἰσιν αἱ γενομένης εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέθαλπε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίει, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γινώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾧ κοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην της καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν ».

Σ η μ ε ί ω σ ι ς : Ἡ Πατρίς ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκη : Εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ; εἰς δὲ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Α΄ Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὀστέα του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρότυπον Σχολήν, προσηρτημένην εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, παραμένει ὁμῶς φερέουκος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπουρόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριο, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ «Βαρβάκειον Ἰδρυμα», τὸ ὁποῖον, διαχειριζόμενον τὸ κληροδότημα τοῦ Βαρβάκη, θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς Βαρβακείου Προτύπου Σχολῆς.
Ἡ Βαρβάκειος Πρότυπος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βί ο ι Πα ρ ά λ λ η ο ι», τόμ. Γ΄

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζημερώνει. Αὐγὴ δροσάτη
μὲ τὸ πρῶτο της πουλὶ
λὲς καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
στὴ φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ἀχνίσι καθε ἀστέρι,
μὲ χαρούμενη καρδιά
νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
τρέξτε' ὅλοι στὴ δουλειά.

Πέρα ἐκείθεν οἱ φροντίδες
ᾶς πετάξουνε, καθῶς
ξαφνιασμένες νυκτερίδες
ὅπου ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
ἐν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
πέστε ἀζήλευτα: « εἶναι τοῦτος
ἐργασίας κληρονομιά ».

Σηκωθήτε, ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἄφθονον καρπὸν,
ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζη
μ' ἓναν ἱδρωτὰ συχνόν.

Σὰν ἑσᾶς, ἀδέλφια, ἰδρώνει
καὶ ὁ σοφός, ποῦ μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἄμετρους ὀργώνει
γὰρ θροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεση καὶσχόλη
πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτής,
τὸ ἀνθηρό του περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναὶ τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νά 'ναι οἱ μόνοι, ποῦ τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχή.

Πρωτοδημοσιεύθηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ στοῦ περιοδικό «Κερκυραϊκὴ
'Ανθολογία», 1915

Γεράσιμος Μαρκοῦς

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

ὦ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σ' ἐσένα γίνηκε,
νά συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾷς ἐσὺ συχώρεση
γὰρ τὸ κακὸ ποῦ σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ ἔχει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιά τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θὰ διώξη τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὄργη ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χάδι.

Πικρὰ τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλοσύνη σου μεγάλη —
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερά θὰ πέσουν πάλι.

« Κ λ ε ι σ τ ᾶ Β λ έ φ ρ α »

Γεώργιος Δροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάνανα ἐκείνη τὴ νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωὴ μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε; Ποῦ ἄλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράγματα καὶ τὰ δυὸ πού τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιά ἐνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχὴ, πού κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θὲς ἡ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς ὁ ξάστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχτερὸ λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριὰ τὴν ψυχὴ, πού, ἂν μὲ ἄρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξη στὸ νερό, « ὄχι! » δὲ θὰ ἔλεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τῶρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφάκια πού συντρόφευαν τὸ βασίλεμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμψε κρυσταλλόχοινο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἓνας-ἓνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆσαν ἐκεῖνο τὸ λευκοσκότεινο, χρῶμα, τὸ κρύο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῇ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στὸ τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης,

ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στὴ ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσῃ κι ἐκεῖνος.

Ἐγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ξύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοσιτία, ποὺ ἔσβησε σὰ φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσούδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε : —"Αφῆσέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὄρεξή σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στὴ χούφτα τὰ μάτια μου. Ἦθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αἰσθάνωμαι πὼς ζῶ. Καὶ λίγο-λίγο σχεδὸν τὸ κατόρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰ θαμπὸ καντηλάκι, ἐνιωθα νὰ ζῇ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγῃ καὶ νὰ χωνεύῃ μέσα στ' ἀναίσθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτο , δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ κι ἂν μοῦ ἦρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. Ἐξαφνὰ ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιὰ στὸ φλυάρισμα. Κι εὐθὺς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾷ στὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἀνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἀνοιξα ἢ τὰ κλείσα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρῶτη μου σκέπη ἦταν πὼς ξύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ ὅλα, ψηλὰ καὶ χαμηλά, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἀβρὸ φεγγαρόβλημα ὡς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλὰ κι ἔριχνε φοβεροὺς ἀπλοκαμὸς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιο μένεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσοῦρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λὲς καὶ ἤθελε νὰ βάψῃ τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνοῦσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἀπλώνει τὶς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα

προβαίνει καὶ σκεπάζει μὲ ἀφρούς καὶ γλῶσσες τὴν ἀμμουδιά. Τ' ἄερinna ποτάμια ἔτρεχαν γοργὰ καὶ φούσκωναν καὶ κυλοῦσαν πάντα σκοτεινὰ ἢ πράσινα, χρυσορόδινα ἢ γλαυκά, καὶ σκόρπιζαν ἀντιφεγγίσματα ὁλοῦθε. Ἡ θάλασσα ἀκίνητη ἀντανακλοῦσε τὰ τόσα χρώματα καὶ φαίνονταν ὅλα ξαφνισμένα μέσα στὴν τόση λάμψη. Μὰ περισσότερο ξαφνιασμένος ἦμουν ἐγώ. Δὲν ἤξερα τί νὰ κάμω καὶ τί νὰ συλλογιστῶ. Ἔφτασε, εἶπα, τοῦ κόσμου ἡ συντέλεια. Τέτοια ὅμως συντέλεια μποροῦσε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν καθένα. Ἡ Γῆ βούλεται νὰ πεθάνῃ μέσα στὰ ροδοκύματα !

Ἔξαφνα ἀνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' ἀπὸ τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, εἶδα νὰ προβαίνει ἴσκιος πελώριος. Ἡ χοντρή κορμοστασιά, τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Ἀγιονόρος. Τὰ δυό του μάτια γύριζαν φωτεινοὺς κύκλους κι ἔβλεπαν περηφάνια τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλοτσήσουν στὴν καταστροφή. Νά τος, εἶπα, ὁ θεὸς ταλτος ἄγγελος, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ! Τὸν ἔβλεπα κι εἶχα σύγκρυστο στὴν ψυχή. Ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή πρόσμενα νὰ πέσῃ τὸ φριχτὸ χτύπημα. Πάει τώρα ἡ Γῆ μὲ τοὺς καριτοὺς, πάει κι ἡ θάλασσα μὲ τὰ ξύλα της ! Οὔτε τραγοῦδια πλιό, οὔτε ταξίδια.

Ἀλλὰ δὲν ἄκουσα τὸ χτύπημα. Ὁ ἴσκιος πρόβαινε στὰ νερὰ μὲ ἄλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ἡ κορμοστασιά του.

Καὶ ἔξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε ἀντίκρυστο μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φοροῦσε στὸ κεφάλι καὶ τὰ πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* ἀπλωναν στὶς πλάτες ὡς κάτω στὰ κύματα.

Τὸ πλατὺ μέτωπο, τ' ἀμυγδαλωτὰ μάτια, τὰ χεῖλη της τὰ κοραλλένια ἔχυναν γύρω κάποια λάμψη ἀθανασίας καὶ κάποια περηφάνια βασιλική. Ἀπὸ τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι ἔσφιγγε τὸ κορμὶ ὁλόχρυσος θώρακας λεπιδωτὸς καὶ πρόβαλλε στὸ ἀριστερὸ τὴν ἀσπίδα κι ἔπαιζε στὸ δεξιὸ τὴ μακεδονικὴ σάρισσα.

Δὲν εἶχα συνέλθει ἀπὸ τὴν ἀπορία καὶ φωνὴ γλυκιά, ἡρεμὴ καὶ μαλακὴ ἄκουσα νὰ μοῦ λέῃ :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος;

Ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! ψιθύρισα μὲ περισσότερη ἀπορία. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ; Δὲν ἤξερα τί ρώτημα ἦταν ἐκεῖνο καὶ τί νὰ τῆς ἀποκριθῶ, ὅταν ἡ φωνὴ ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα χωρίς νὰ σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς Ἀλέξανδρος ! Οὐτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῇ.

Ὅιμέ ! κακὸ πού τό ἴπαθα ! Ἡ χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερό σίχαμα. Κύκλωπας βγῆκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπιοντυμένο τὸ μισὸ κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα-δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καὶ κεντριά φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβεριστικὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στῆθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιὸν εἶχα νὰ κάμω ! Δὲν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδερφή, πού ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριὰ καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κείνης τὸν ἐρχομὸ ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώσῃ τὸν ἀθέρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καὶ τώρα στὴν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἕνα δασοτριχωμένο καὶ βαρὺ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρά της κι ἔδειξε Ὡκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

—Ὅχι, Κυρά, φέματα ! . . . τρανοφώναξα μὲ λυμένα γόνατα.

Ἐκείνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρώτησε :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζῇ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος ;

— Ζῇ καὶ βασιλεύει ἀπάντησα εὐθύς. Ζῇ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμο κυριεύει.

Ἄκουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἡ φωνὴ μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγοῦδι πολεμικὸ, λὲς καὶ γύριζε τώρα ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τίς χῶρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορόδινα καὶ τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκριση στὸ ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγά-σιγά οἱ ἄκτινες ἄρχισαν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζὶ της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα οὔτε Στέμμα οὔτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα ἔμεναν σταχτιά καὶ κάτωχρα· καὶ μέσα στὴν ψυχὴ μου θαμπή καὶ ξέθωρη ἡ πορφύρα τῆς πατρίδας μου.

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύχτα.

« Ἀ ὀ γ ι α τ ῆ ς Π λ ὶ ῶ ρ η ς »

Ἀνδρέας Καρζαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναίκα ποὺ ὀδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ προσπαθώντας νὰ σώσῃ ὅλα μαζὶ τὰ ζῶα της, ποὺ καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στοῦ δεξι φτεροῦ καὶ χτύπησε γερὰ τὸ γοφὸ της. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά της δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσωμε στοῦ χωριὸ της, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἓνα μόνο πράγμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσῃ, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων ποὺ ταξιδεύει μαζί μας ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνῶρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλосύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ πρότερημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὶς ἀνθρωποθυσίες κι ὅρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζωνται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτῇ σπίτι τοῦ σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάῃ ἓνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσῃ.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στοῦ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολῶχ*. Ὄταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης ποὺ τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη

συνήθεια. Τέλος τὸν «Χρυσοῦν Αἰῶνα» ἱδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζωνται οὔτε κὰν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ ψοφήσῃ.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τοὺς ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνουμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἐνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ζάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι* τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἓναν Ἀγόρατο, πού 'χε σκοτώσει ἄνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ τὸν δέχωνται σπίτι τοὺς καὶ «ὥσπερ ἀλιτῆριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευτῇ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκεινοῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μισασμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρὰ νὰ πλυθῇ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικὰ ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγωγῶγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του: «Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ζέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἑλληνικό, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιεὶς, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausanias, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευσε κι ἔθαψε τὸν ἐχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκῶντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχὴ νὰ γιορτάσουν τὴ Σκηνοπηγία*, ὅχι μόνο δέχτηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε

μόνος του ως τις πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἱσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄμα γινόταν σεισμὸς σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τῇ βοηθοῦσαν, ἐχθρὲς καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμὸ πού τὴν κατὰστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιὸς χρήματα, ποιὸς τροφές, ποιὸς σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς «ἱκεσίας». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφταινε νὰ πέση στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσει νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συχωρέσῃ τὸν ἱκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδασκε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, πού ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιά γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζὶ μ' ὅλα τ' ἄθῳα παιδιὰ της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσῃ. Ὅρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελὶ τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔραιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιατί ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιο, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπιόπουλο τῆς Σύρου;

Μέσα στο αίμα του Ἕλληνας ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὕλισμός προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμον, ποὺ νὰ τὸν κάνῃ ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἀνθρωπισμό του, ὁ Ἕλληνας δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχή.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς . . .

«Τὸ περιβόλι τῶν Θεῶν», 1944, σ. 176-181 Χρῆστος Ζαλοκώστας

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικὰ μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, ποὺ ἦτανε, παρ' ἄλλους
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὁρμή.

Τί ὠραῖος ! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλα στὸ φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἔφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ Καπετὰν Πασᾶ φόραε τὴν πάλαι
καὶ τὸ χαρμπί* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόζερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλῆ τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγισμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζιάνικα, ἄσημιά.

Ἔτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὦμον
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
στο γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
νὰ 'χα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
στο τουνεζι* φεσάκι του σγουρά,
σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἓνα
γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
τρικυμισμένος κι ὅλος μὲς στο φῶς,
χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
σὰν τὸν 'Αι-Γιῶργη, λίγο πιὸ μικρός.

ὦ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ 'ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς . . .

« Συ ν τ ρ ί μ μ α τ α », 1898

Μιλτιάδης Μαλαζάκης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατεία τοῦ 1921)

Συνοδεῖα χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηναὶς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : Ἕνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἓνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντάροι μας, περιέργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρῶδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσον ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο . . .

‘Ο λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρεπεῖς. Ἐφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαιότητα προσβλητικὴν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου— δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος— διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὤρισες, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, ποὺ ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. ‘Ο Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ’ ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον κι ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

‘Ο στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, ποὺ τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε κι ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— ‘Ομιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὁμιλῶ ὅχι καὶ τόσον καλὰ.

— Δὲν πειράζει . . . τὸ ἴδιο κι ἐγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

‘Ο Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυφεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό. . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ἐλαφρὰ εἰς τὸν ὦμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι ! . . . Ἡ τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκή ! Κάνει ὅμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Εἶσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγωμεν μαζί ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

Ὁ αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὤχρὸν πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. Ἐν τῷ μεταξύ ἓνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσαΐ, τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχε παραγγεῖλει ὁ στρατονόμος δι' αὐτόν. Ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς μὲ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὅχι ἄπταιστον ἀλλ' ἄρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

— Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου . . . ὅχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαφεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου, ὅτι οἱ Ἕλληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; Ἄν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν . . . θ' αὐτομολοῦσαν ἄρκετοί . . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακὸ χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε . . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμόν μου καὶ τὴν ἐπιβολήν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι' αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἐχθρὸς. Ἀποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἤμουν ταγματάρχουν . . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. Ἐκεῖνος ἔπιε τὸ τσαΐ του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

— Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Νὰ βγῶ μιὰ στιγμή νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἄνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἐδῶ ἅπ' ἔξω.

Οἱ ἀξιωματικοὶ συνήνεσαν.

Ὁ αἰχμάλωτος ἐβγήκεν. Ὁ διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώνως πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—"Άκουσε, μπὰς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκέρηδες. Ὁ Ἀλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξη. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθναλῆ. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' ἀλώνια... Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς... Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες ὅ,τι σᾶς φωτίσῃ ὁ Ἀλλάχ...

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

1921

N. Καρβούνης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τη χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καί κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καί τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲ ὑπομονή καὶ τάξη,
μὲ τὸ ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καὶ μὲ ρόδινο μετάξι.

Τὸ χειμῶνα πιά δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν καὶ λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσὰ του τὰ βελόνια,
καὶ ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καὶ οἱ μαγικές του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσὰ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραΐτης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης καὶ πασκαλόγιορτα καὶ μιὰ ἀνοιξη γλυκιὰ καὶ ψιλό-
βροχη, ποὺ δὲ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφὴ
καὶ ψηλὴ ράχη ἀντίκρυ στὸ χωριό μου, καὶ περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξωμε καὶ νὰ τραβήξωμε
γιά τὰ ξεκαλοκαιριὰ τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἑνωρὶς στὸν ἀρμεγῶνα καὶ περιμένα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξωμε καὶ νὰ πάρω τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῆτι, γιατί τὸ ἤθελε ἡ
μάνα μου, ἄλλο γιὰ βούτυρο καὶ ἄλλο γιὰ ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια βοσκοῦσαν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν, ἂν καὶ κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμὸς τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμάς, κι ἔδι-
νε ζωὴ σ' ὅλη ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καὶ βουνά,

ἀπὸ ράχες καὶ πλαγιές, ἀπὸ λόγγα καὶ χωριά, ἀπὸ κοπάδια καὶ λακκίες ποὺ στέκονταν γύρα - γύρα.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἓνας πιστικὸς ποὺ ἔβγαине ἀπὸ τὴ λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

— Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

— Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πὼς μὲ χτύπησε ἀστραπή.

— Ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι ποὺ σέρνει πίσω του ὅλο τὸ κοπάδι, ὁ δεῦτερος πιστικὸς τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῇ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο, ποὺ νόμισα ἐκείνη τὴ στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὅχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὁλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικὸς περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ μαῦρος χειμώνας μέσα στὴν καρδιά μου.

— Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

— Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; Ἄλλο ποὺ μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

Ἐρίξα ἐκείνη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, ποὺ βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰ νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἂν καὶ ἤμουν δεκαεφτὰ χρονῶν παλικάρι τότε.

— Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικὸς. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἓνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νὰ 'ν' καλά.

— Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

— 'Αχαούχαααα ! ξεφώνησε ὁ πιστικός, θέλοντας νὰ μὲ παρηγορήσῃ. Γιὰ ἓνα παλιοκρίαρο κάν'ς ἔτσ' ; Τὸ μοναστήρ' νὰ 'ν' καλὰ κι ἀπὲ καλοέρ' ! Τὸ κοπάδ' σου νὰ 'ν' καλὰ ! . . . 'Εσεῖς νὰ 'στε καλὰ, οἱ νοικοκυραῖοι, καὶ κριάρια καὶ τραγιά καὶ βιὸ ὅσο θέλ'ς !

'Αλλ' ὅ,τι κι ἂν μύλεγε ὁ πιστικός, δὲν μπορούσε νὰ μοῦπραῦνη ἢ νὰ μοῦ μικρύνῃ τὸν πόνο μου καὶ τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ σημαδιακοῦ* κριαριοῦ μου, πού στόλιζε τὰ κοπάδια μου σὰν τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ.

Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνωνται ἓνας-ἓνας οἱ πιστικοί, κι ἄλλοι ἔμειναν μὲ τὰ στέρφα καὶ μὲ τ' ἄρνοζύγουρα*, κι ἄλλοι σύμμασαν τὰ γαλάρια καὶ τὰ καντάριασαν* γιὰ τὸν ἄρμεγώνα. 'Ενῶ πρὶν μὲ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο ἔρχονταν τὰ γαλάρια, τὸ πολὺ σ' ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀπὸ τὰ Λύβια στὸν ἄρμεγώνα, ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἔκαναν μιὰ ὥρα ἀκέρια. Αὐτὸ θὰ πῇ τί ἀξίζει νὰ 'χῃς συρτάρι* στὸ κοπάδι σου, καὶ μάλιστα σὰν τὸν καημένο τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο ! Ἦταν ζωγραφισμένη ἡ λύπη στὸ πρόσωπο τῶν πιστικῶν καὶ τὸ κοπάδι φαινόταν σὰν ὄρφανό, ὅταν ἦρθαν κι αὐτοὶ κι αὐτὸ στὸν ἄρμεγώνα. Μοῦ φαινόταν ὅτι ὅλο ἐκεῖνο τὸ κοπάδι πού ἀνέβηκε ἐκεῖ ἐπάνω μοῦ ζητοῦσε τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο. Μοῦ φαινόταν πῶς ἄκουα νὰ μοῦλέγῃ :

—Νὰ βρῇς τὸ Σιοῦτο μας !

Δὲν μπορούσα πλὴν νὰ βαστάξω καὶ ξέσπασα στὰ κλάματα, καὶ μοῦ ξανάειπε ὁ ἀρχιπιστικός :

—Τί εἶν' αὐτὰ ἀπὸ σένα ; Ντροπὴ νὰ κάν'ς ἔτσ' ! Δὲ χορταίν' τὸ μάτ' σου ἀπὸ τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ὅτ' εἶναι τόσοι ἀνθρώποι πού δὲν ἔχουν οὐτ' ἓνα ζωντανό !

Τὰ λογικὰ τὰ λόγια τοῦ ἀρχιπιστικοῦ μου ἄρχισαν νὰ δουλεύουν μέσα μου σὰ δραστήριο γιατρικό.

Δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμα τ' ἄρμεγμα, ὅταν εἶδα νὰ 'ρχεται ἓνα σύννεφο πέρα ἀπὸ τὴ Βαλαώρα* καταπάνω μας, σὰ φοβερὸς δράκοντας, καὶ μᾶς ἔκρυψε τὸν ἥλιο. Μιὰ δυνατὴ ἀστραπὴ ψηλὰ στὸ ραχοκέφαλο τῆς Βαλαώρας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς μάχης πού ἄρχισε ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ἀρχισαν νὰ πέφτουν ἀνάρια-ἀνάρια χοντρές σταλαματιές, κι ἂν τύχαινε νὰ πέσῃ καμιά ἀπάνω μας, αἰσθανόμασταν βαρὺ τὸ χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη ἀστραπὴ κι ἡ βροχὴ ἄρχισε δυνατὴ ψηλὰ στὴ Βαλαώρα, μιάμιση ὥρα καὶ πλιότερο περίπου μακριὰ ἀπὸ μᾶς ὡς ἐκεῖ.

“Όταν τέλειωσε τ’ ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στὴν πλαγιά καὶ μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατί δὲ θὰ περάσῃ δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

Ἐκεῖ πού ἐτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῖτι, μιὰ φωνή — ἀλλὰ τί φωνή ; φωνάρα! — σὰ νὰ ἔβγαινε ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή :

—Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π’θενὰ ὀλόγουρα ! οὔτε θὰ τοὺς πᾶν ὁ νοῦς πῶς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε! Ἄς εἶν’ καλὰ ὁ Καλαμὰς πού μᾶς χωρίζει! Χαχαχααά!

Κι ἡ φωνή ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ-καλὰ τὸν οὐρανό. Ξαφνίστηκαν καὶ οἱ ἄλλοι πού ἄδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῖτι. Μὲ κοίταξαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπηρέτες καὶ τοὺς κοίταξα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πῶς νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ὁμιλία τῇ μεγάλῳφωνη καὶ τὴν παράξενη πού κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὅμως, πού ἦταν πολὺπειρος σ’ ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχᾶ :

—Αὐτὸ εἶναι ἓνα θάμα πού τό’ χω ἀκούσει μὲ τ’αὐτιά μου πολλὲς φορές. Μπορεῖς ν’ ἀκούσης λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά. Καμιὰ φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ἢ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνή καὶ τὴ στέλνουν ὡς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἤμασταν τυχεροὶ . . . Τὸ κριάρ’ μας βρέθηκε ! Εἶναι στὸ κοπάδ’ πού βόσκει στὴ Βαλαώρα! Τί τὸ θέλ’ς ; Εἶν’ ἅγιο βιὸ τὸ βιό σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκολα.

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιό μας ;

— Τί νὰ κάνωμε; μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι πού βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατί τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὄχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβουλή τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ μὲ δυὸ πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καὶ πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιὰ ἀπάνω μας ἅμα μᾶς ὁσμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρώτησαν τί θέλωμε ἐκεῖ.

— Τί θέλουμε; τούς είπα. Τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο γλήγορα, ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο ! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας !

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἤξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τούς τὸ 'κοφα :

— Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τὴ φωνή σας ποὺ λέγαταν: «Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα. Οὔτε θὰ τούς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. "Ἀς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμὰς ποὺ μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχαὰ ». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὁμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου-Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

— Γλήγορα, τούς είπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας ! 'Αλλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή.

Πῆγε ἓνας τους στὸ κοπάδι πόβοσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμεινώμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἓνα ἄρνι καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χώρ'ς τὸ ποδοκόπ' δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες ! τούς είπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα !

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ τὸ ζητάει ἔχη δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη ποὺ χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἓνα ἄρνι ποδοκόπι, ποὺ τὸ 'σφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ 'φαγαν.

« Δ ι η γ ῆ μ α τ α τ ῆ ς Σ τ ᾶ ν η ς »

Χρῆστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μιστρὰ ξετυλίγεται ἓνας δρόμος καυτὸ χιμαιρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολὺφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπauτική σκιά καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιὸ κοντά : Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσοῦρανα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαρέδρες, μὲ τούς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρα», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκράϊος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ δρασκελίσῃς τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἑνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο: καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατό νὰ δοθῇ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ ποὺ κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἀπὸ τὰ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγοὺς τοῦ Ταῦγету, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστρὰς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστρὰς δὲν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα: Εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἕθνους. Ὁ Μιστρὰς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιὰν ἀναγέννηση τοῦ Ἕθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση τοῦ Ταύγετου, κι ὅλο φρεσκάδα, πίστη καὶ πεποίθηση στ' ἀκατάλυτα πεπρωμένα τῆς φυλῆς δίνει μιὰ νέα περιλαμπρη μορφή στὴν ἀδιάκοπη πνευματικὴ του καρποφορία. Εἶναι θαυμάσιο νὰ συλλογιέται κανεὶς πόση ζωντανὴ οὐσία, τί βαθύτατη ἐσωτερικὴ καλλιέργεια, πόση ἀνάταση καὶ πόση δόξα θυμίζουν οἱ σωροὶ τῶν ἐρειπίων, οἱ ἐκκλησιῆς καὶ τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια καὶ τὰ ἰδιωτικὰ μέγαρα τοῦ Μιστρά. Οἱ Κατακουζηνοὶ κι οἱ Παλαιολόγοι, πού, ὕστερ' ἀπὸ τὴ νίκη τῆς Πελαγονίας καὶ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τὸν τόπο τοῦτο, εἶναι τύποι κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικοὶ καὶ τῆς ἀδιάκοπης προσπάθειας τῆς φυλῆς νὰ καλλύνη τίς μέρες της μὲ τὴν ἐπιζήτηση τῶν πνευματικῶν ἡδονῶν, μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς λογοτεχνίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης.

Ὁ Μιστράς δημιούργησε τὴν Ὑστεροβυζαντινὴ καὶ τὴ Μεταβυζαντινὴ παράδοση. Διατήρησε τὴν περηφάνια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ Ἔθνους. Ἐφερε τὴν ἐξάισια ἀνταύγεια τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στὶς ἀπλησίσαστες παρυφές τοῦ Ταύγετου καὶ μὲ τὰ κάστρα του, μὲ τίς ἐκκλησιῆς του, διακοσμημένες ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ παλλόμενη τέχνη, μὲ τ' ἀριστοκρατικὰ μέγαρά του, ἔδωσε τὴν ψευδαίσθηση πὼς ἡ καρδιά τῆς συντριμμένης αὐτοκρατορίας εἶχε κλειστῇ ἀνάμεσα στοὺς πολῦτιμους θησαυροὺς τῶν κτισμάτων του. Ὁταν βρίσκεται κανεὶς μέσα στὴν ἀπέραντη ρημαγμένη αἶθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Παλαιολόγων, ὅταν στέκεται ἀντίκρυ στοὺς Ἀγγέλους τῆς Περιβλέπτου, ὅταν αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ν' ἀναλύεται σὲ κατανυκτικὴ προσευχὴ στὴν Παντάνασσα, ὅταν κατηφορίζη πρὸς τὴ Μητρόπολη μὲ τὴν ἀμάραντη αἴγλη της, στερεώνεται στὴν πεποίθησή πὼς δὲ βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἓναν περασμένο κόσμον πού τέλειωσε κεῖ δὲ πέρα τίς θλιβερώτερες μέρες τοῦ ξεπεσμοῦ του, μὰ σ' ἓναν κόσμον δυνατὸ, περήφανο γιὰ τὸν ἑαυτό του, πλημμυρισμένον ἀπὸ γόνιμους σπόρους, πού ἓνας ξαφνικὸς χαλασμός τὸν μαρμάρωσε γιὰ πάντα μέσα στὴν ἀκίνησίᾳ καὶ τὴν ἱερὴ σιωπῇ.

Ἀνεξάντλητες εἶναι οἱ περιπέτειες τοῦ μοναδικοῦ τούτου τόπου. Σήμερα, ὁ καυτερὸς ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὁ Ταύγετος κι ἡ ἀτελεύτητη σιωπῇ παραστέκουν στὸ πλῆθος τῶν ἀναμνήσεων πού συνταράζουν τὸν προσκυνητῇ. Κάτω ἀπὸ τίς καμάρες τῆς Παντάνασσας καὶ μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀι-Δημήτρη οἱ μέρες περνοῦν μὲ τὸ ρυθμὸ

τῆς αἰωνιότητος. Τὰ λιγοστὰ κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψῃ μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπὸνια του τὶς βαθιὲς θλιβερὲς πληγές. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιὰ ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρά. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλῃ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ φορά, ἂν ὄχι πουθενά ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τὶς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξάισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νά'χῃς τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ γνώμῃ γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περιβλέπτο δὲν μπορεῖς νά'χῃς δεύτερη γνώμη !

«Μορφές τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς»

I. M. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπὲς ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινὰ. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἄργους καὶ πλατιοὺς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνούσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει ὑπὸ ζοφερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιο βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμονας τῶν

θαλασσοπόρων. Οί άρχαίοι έλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας επιλάθου τῶν οἴκαδε . . . ». Εἶναι, αλήθεια, σπανιότατο νά στρίψει κανείς τὸ άκρωτήριο αὐτὸ μὲ άκρα μπουνάτσα*. Κι ὅταν άκόμα ὁ άνεμος δέν εἶναι ὀρμητικός, τὰ νερά ἔχουν μιὰ μυστηριώδη άναταραχή. Δυνατὰ ρεύματα σηκώνουν ὅλο τὸ χρόνο άγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τὰ κύματα δέρνουν ανήλεα τὶς παρυφές τῶν βράχων μ' ἓνα κολασμένο βουητὸ καὶ κάνουν καὶ τὰ μεγάλα άκόμα σημερινὰ πλοῖα νά δυσκολεύονται νά περάσουν. Θά 'λεγε κανείς ὅτι στοῦ ἄξενο αὐτοῦ άκρωτηρίου κατοικεῖ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο γιγαντιαῖο καὶ τρομερὸ πνεῦμα, πού οἱ Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τῆς ἐποχῆς τῶν 'Ανακαλύψεων τὸ τοποθετοῦσαν στοῦ άκρωτηρίου τῆς Καλῆς 'Ελπίδος καὶ πού τοῦ εἶχαν δώσει τὸ ὄνομα 'Αδαμάστωρ, -- τὸ κακὸ ἐκεῖνο πνεῦμα πού, μόλις ἔβλεπε ἓνα καράβι, άνατάραζε τὰ νερά, γιὰ νά τὸ καταποντίσει . . .

Ὅταν περάσαμε μεῖς, ὁ Μαλέας, σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του, ἦταν ἥσυχος. Βλέπαμε νά ξετυλίγονται τὰ βραχώδη του παράλια μὲ τὰ κοκκινωπὰ καὶ γκρίζα τοὺς χρώματα καὶ μὲ τὰ βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, ὅπου δὲ φύτρωνε ἡ παραμικρότερη βλάστηση. Ἐξαφνα στὴν παρυφὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς βράχους μιὰ μικρὴ καὶ λευκὴ ὀπτασία συγκράτησε τὴ ματιά μας καὶ μᾶς συγκίνησε : ἦταν ἡ ἐκκλησούλα τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ὅπου ἄλλοτε οἱ Βενετοὶ εἶχαν ἓνα παρατηρητήριο γιὰ νά κατοπτρεύουν τὰ καράβια πού περνοῦσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στοῦ βράχο, τὸ ἐρημητήριο ὅπου ζοῦσε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια ἓνας γέρος ἐρημίτης, γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς ναυτικούς πού παραπλέανε τὸ Μαλέα. Τὰ μεγάλα πλοῖα δέν παρέλειπαν ποτὲ νά τὸν χαιρετήσουν μὲ τὴ σειρήνα τους, καὶ τὰ μικρὰ καΐκια πλησιάζαν, κάθε φορὰ πού τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρὸς, γιὰ νά τοῦ δώσουνε τρόφιμα, πού ὁ ἐρημίτης τ' ἀνέβαζε ὡς τὸ βράχο του μ' ἓνα μικρὸ πανέρι δεμένο σ' ἓνα μακρὺ σχοινί. Ὁ ἐρημίτης αὐτὸς ἦταν γνωστὸς σ' ὅλο τὸν κόσμον, γιατί ὅλοι οἱ ξένοι λυρικοὶ ταξιδιώτες πού εἶχαν περάσει ἀπὸ τὸ Μαλέα, ἔγραφαν γιὰ τὴ γραφικὴ του ὕπαρξη πάνω στοῦ ἐρημο αὐτοῦ άκρωτηρίου. Τώρα ὁ ἐρημίτης ἔχει πεθάνει, κι ἡ ἔλλειψή του κάνει πιὸ ἐρημα καὶ πιὸ άγρια τὰ τρικυμισμένα αὐτὰ βράχια.

Στρίβοντας τὸ Μαλέα, παίρνουμε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ὁ ἥλιος ἔχει βασιλέψει, καὶ τὸ μακρὺ θερινὸ σούρουπο κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ γαλήνια νερά καὶ τὶς άχνές βουνοσειρές τῆς Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατὰστροφμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, τaráζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἀπὸ παιδι ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβα-
σιᾶς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα
ἀντικρύσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἑνὸς παλιοῦ βι-
βλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράστανε μὲ τὸν τρόπο ποὺ
οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδιάζαν τὶς παράλιες πολιτεῖες. Ἐβλεπα
ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν
ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη,
ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, —
ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ
παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔκωνε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἀπὸ
τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ ποὺ
ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέ-
βαια, μὲ πολεμιστὲς, οὔτε φανταζόμουν πὼς τὶς πύλες της τὶς ὑπερά-
σπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά
εἶχε στερεωθῇ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ
στιγμὴ τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρύσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ
φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βα-
θυτέρη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε,
ἕνα θεόρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ
τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὰ μιὰ ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν
ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ
μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, πε-
ριφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν
ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσῃ καὶ νὰ χαθῇ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα,
τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἑνὸς δαλμα-
τικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει
ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ
δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιᾶς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας...

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἕνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω απ' τὸ φεγγάρι μέσα στὴ σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ἡ ποτισμένη απ' τὸ θανατερό του φῶς. Γυρτὸς στὸ κατὰστροφωμα, τὴν ἀτένιζα σὰ μιὰ ὀπτασία, — τόσο ἀνέρεη κι ἀπίθανη, ποὺ δὲ θὰ ξαφνιαζόμουν, ἂν σβηνόταν ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ μάτια μου . . .

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασίᾳς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο ὅπου μέيناμε. Παίρνοντας ὁμως κανεὶς τὸ δρόμο ποὺ εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν ἄργεῖ ν' ἀντικρύσει σὲ μιὰ καμπὴ τὴν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, ποὺ ἀνεβαίνουν ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτὰ τὰ τείχη, ἂν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὥστόσο ἀκόμα μιὰν ἀγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω απ' τὴ θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τὶς ἐσοχὲς καὶ προεσοχὲς τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίνθου τὴν πανύψηλη κορυφὴ ποὺ μοιάζει μὲ τεράστια καρένα караβιоῦ, ἐξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασιά ἕναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγὴ ποὺ τὴν τριγυρίζει.

Ὅταν περάσει κανεὶς τὴ βαθειὰ καὶ χαμηλὴ καμάρα τῆς εἰσόδου, ποὺ ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη της τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασιά σὰ σὲ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, ποὺ θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλη τοῦ Σπαλάτου στὴ Δαλματία, ποὺ εἶναι κλεισμένη ὁλόκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰ μιὰ παρασιτικὴ βλάστηση μέσα στὴν παρυφὴ ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, ποὺ μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

Ἔτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἀχρηστων τειχῶν ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασίᾳς, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινὸ χρυσόβουλλο, ὑπῆρχαν « καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία*, καὶ πολιτείας εὐγένεια,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*», καὶ ποὺ σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρᾳ καὶ σκόνῃ. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοίκους της, ὅλους σχεδὸν παπουτοῦδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια της, ποὺ δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασίᾳ στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρasmus καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στὸ κάστρο ποὺ στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιάς. Τὰ τείχη κι οἱ ἐπάλξεις ποὺ κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, ποὺ φέρνουν ἱλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, ποὺ ἡ Μονεμβασίᾳ ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκίᾳ τῶν Σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασιν καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασιν, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . .

Ὅλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησίᾳ ὑψώνει τὸν τροῦλο της πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὁλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἐκφραση τοῦ κάστρου, ποὺ τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἡ ἀκίνησίᾳ ποὺ τὴν ἔχει σφραγίσῃ ὁ θάνατος. Τὴ νιώθει κανεῖς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστια σκιά της,—συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἐκφραση τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ πάνω στὸ φανταστικὸ της βράχο,—ἐξαχσμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων. . .

«Τὰ ξίδια στὴν Ἑλλάδα»

Κώστας Ουράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασίᾳ σεληνοφώτιστος νύξ. Ἀραιοὶ λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἄρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἐλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδίαν αὐτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἁρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἀφίνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἑραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς Ἀλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἀλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἵρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ὀρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς πᾶρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἢ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσῃν ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρείπιων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἀλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδράς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θανμασίων, διηνεκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρεῖκαι* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησιῖδες ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικὴν, τὴν ὑποτελεῖ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησιῖδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαφυλῇ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρὰ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουςαι ὥς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἀλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ὀλίγων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησίδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὁμοίως τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλεόν ἰδιοτρόπων, τῶν πλεόν φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἄγριαι, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθῶν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαφίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηνησιμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελεύτητος. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαίδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ὁρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελεύτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

προς έριστικήν γραώδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἐν στονάρισμα*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνίαι εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμίονου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῇ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπτεσarisμένων κασσοινίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικά ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρεις εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιαί, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεί τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἡ τὸ αὐτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβαίνει τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«Ὁδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις», 1920.

Ἑμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἑλκηθρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καμουτσίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ 'σερναν πάνω στὰ στάχια. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ. Μιὰ μορφὴ ἀρχαϊκὰ ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινό της μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολιὰ χρυσὰ στάχυα. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερὰ καὶ τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἰδρώνει. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἴσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκευώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια ποὺ σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρὺς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφίᾳς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπικὴ, ζῆ ἀκόμα τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριὰ ποὺ ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρενιες μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσούρανα σὰν ἓνα μνημεῖο γοθτικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ αἰτοφωλιά τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, ποὺ στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἄπειρες στοῖες καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλίσσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασιλίσσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας ποὺ σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξάισιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων ποὺ τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιὰ νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἤχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἱπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδιάζη, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολυχρώμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾷ τόσο καταθλιπτικά τὸ στήθος ἐνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὕτῃ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαρωπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γύρω στίς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καὶ πένθιμοι, ποὺ κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾷ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιά μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, ποὺ τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἢ μοῖρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἀθῶα ἄρνια τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησίες, ἀφημένες στὴ μοῖρα τοὺς ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ Κατοχή, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, ποὺ ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ-σιγὰ. Μερικὰ ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀββαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι ποὺ βρίσκονται. Ἀλλὰ πάλι — κι αὐτὰ εἶναι κείνα ποὺ οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιά — διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ στίς ἐπάλξεις τῆς Ἀγία-Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό τῆς, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ

τὴ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρενία κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμορφες ρουνιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θὰ ἔπρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἓνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας τὰ γεράκι τῇ μικρῇ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἓνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μινარέ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἀλλάχ.

Ἐνας ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμουδιστῇ, μελαγχολικῇ, πάνω στὴ μυρμηγκιὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὶ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

« Α π ' τ ῆ ν Ἑ λ λ ᾶ δ α », 1954

Στρατῆς Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτῃ μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στὸν ἐθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχῇ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέροῦμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἔθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἓνα-ἓνα τὰ παλιὰ κάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὐκολα

θὰ μπορέσουμε νὰ ξεδιαλύνουμε τὶς μορφές τοῦ Χώρου καὶ τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἡ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες, κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησί κι ἓνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα . . . Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νὰ οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνεῖου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νὰ ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζί τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νὰ καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὕστερόβουλες θωπείες.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὕδριες καὶ ληκύθους* — ἐξάισιες τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβουο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβροὺς τρόπους τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστήμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὲς σμιλεύουν κομψοὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμὲς τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή,

πού οδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλη-
σάκια, πού θεωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στὴν ἐρη-
μικὴν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ-μου καὶ τὴν ψυχὴ τῆς
Ρωμοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο,
πού προίκισεν ἡ θερμὴ πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐ-
κεῖ γράφηκε τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικά τέρατα
καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης,
ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφές τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμές
τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού
κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πο-
λυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτευούσης. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ
τὰ νησιὰ μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὅρμους καὶ τὰ ἐπικάιρα ἀγκυροβόλια.
Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν
Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προ-
στατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσοι εἶναι γεμάτες
κινδύνους. Πειρατὲς καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ
ἀπὸ τὴν Ταρσό κι ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καὶ
τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται
τὰ νησιὰ.

Νά καὶ οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούριου,
ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦ-
τες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαριεῖς
πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν
παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρὸς*
τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς*, ἀποστάτης
μ' ἑλληνικὴ καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω
χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσοι τῶν νη-
σιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκλη-
ροί, κερδαλέοι καὶ ὕβριστές, στρατιῶτες καὶ πειρατὲς γεμάτοι ἀπο-
κοτιά, καυχήθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι*
τῆς Χριστιανοσύνης. Ἦταν ὡμοὶ καὶ ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ
βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν
ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορ-
κίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νά ζητήσουν ἄσυλο στὴ Μάλτα, ἕνα-ἕνα τὰ νησιά πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰώνων !

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβᾶει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένοι, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένοι συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμὸ του, σμιλεῦει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφές τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἔδω ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ἐξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτὸ του Δίκαιο, αὐτὴ, τραχιὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

Τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προούντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῇ στοῦ караβιοῦ τὴν πλώρη, ἡ στεριὰ θά 'ναι ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοθᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βοθᾶτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ' ἄργυρὸ κουμπάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμὼνα.
Θωρεῖτε κεῖνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχνιασμένο,

ἐκεῖ νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.
 Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
 νὰ μὲ χτυπᾷ ἡ θάλασσα, νὰ ἔχω χαρὰ μεγάλη.

Χαρὰ σου κι ἂν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμῶνα
 νὰ βρῆς τὴ στοργικὴ ταφὴ. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος.
 "Ὅσο καὶ νὰ βιγλίζουνε ἀποβραδὶς καὶ μέρα αἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ
 νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης
 σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τὶς αὐλές, στὸ Μισίρι*,
 στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλὰ παραπονιαροὶ»,
 νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνή-
 λια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ
 τοῦ Καπουδαν-πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουπί.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη.

"Ἐξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

"Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιὰ μανούλα ἑνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
 Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
 πετροβολαίει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαίει τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι
 στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ του φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ
 φτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε
 τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς ποὺ σὲ
 κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα
 τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο
 λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. "Ἄν τὸ θεῖο
 μποροῦσε νὰ ἔχη ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα τῶν
 ἀγίων ποὺ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρές. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς Ἀγάπης,
 φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ
 ροδίτικα Ἐκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν
 πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δέν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἄρμονικά, τολμηρὰ τὰ πηδήματα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφές τῆς Ζωῆς: τραγούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παράλογων, τὰ ἰδανικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενῆς, ἀντρεϊώμενος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρεϊωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχές καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἄψυ τὸν Ἱππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφῇ, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις...

Δὲ θὰ περιμένῃς ἰτιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πᾶει νὰ βασιλέψῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσης. Βαριές σκοῦνες*, κομπὰς τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξιδα. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἐξωτικὲς πολιτεῖες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκείες οἱ ἀπαλὲς γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιὰ ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνέγνωρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἀνθρώπους (δὲ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πραμάτεια — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα! Ἐπᾶνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν «Ἑκλογή», Αὐγούστος 1946

Λιον. Α. Ζακυθινός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἤϋρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὀμηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἡδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεται ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἐνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὀδυσσεύς μὲ τόσην ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνη αὐτὴ ἡ περιγραφή θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλὸν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεὸς ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσῃν δύναμιν ἤμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιοι, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποίαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῇ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραιαν πρωΐαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμη ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τείχη μαντεύει κανεὶς ὅτι ζῇ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μία ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἡπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἓνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἔφανε ἀδρά καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἠπειρον, νὰ

φιλοτεχνήση κάτι κομψόν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκείνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἱκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἱκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεῖς ὅτι δὲν εἶναι ὅρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡπειρωτικὸν καὶ ἀλβανικὸν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατῴρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσίνοι σκύβουν ἕως τὸ κύμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἀφρόν.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφύζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἑλλήν ἀρχηγός, δὲν ἡμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεῖς τὴν ὁκνηρὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλάρχαιος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένεν εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κράζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ ἐλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρῦνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

“Ολοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεὶς ὅτι θ’ ἀφήσουν τὰς στέγας των ν’ ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνες των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδιοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώ-νουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνό-ματα, αἱ μεγάλοι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. “Οταν τὸ βράδυ-βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρνουν πρὸς τὴν Σπιανάδαν, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἵπποταὶ ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἓνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μου-σεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἶθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ Κέρκυρα.

Ἕνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τεῖχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξη ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδαν των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπε-ρήφανοι. Ἡ θέα ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θέα ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἀλλ’ ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφάς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτήριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου

Γεωργίου καὶ τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖόν του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπικγκτὴς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτῃ Γεωργικῇ Σχολῇ.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτῃ Βενετικῇ Δημοκρατία ὑψωσεν ἓνα εἰς τὸν περίφημον ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὀρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὑπνους, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια της.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑψοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναῖσκος ὁλόκληρος, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἁγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσο προσιτὸν εἰς τὴν θεάν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανης τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὀρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὀρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησίᾳ τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκὰ τέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασιναδᾶς ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνηρμολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, ποὺ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῷ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυροὺς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔφαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἑμμανουήλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἶδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὥραιαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἕνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, ποὺ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πίναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, ποὺ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμόν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἕνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν

πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπήν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἑξαφνα τὸ Ἀχιλλεῖον.

Ἕνας λευκὸς ὄγκος, δεσπάζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἡ κορυφή τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ τὰ εὐρυνθῆ τὸ ὁροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμη ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἑσπερινοῦ.

Ἀριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἡ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσιά της κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἡπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μία ἑξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρως φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς διὰ τὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοομένους της ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλιέται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγας της καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεία ἔμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχάς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασιλίσσαν, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν της ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἔμπνευσιν,

πρέπει νά δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενά δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾷ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρισμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην, καὶ ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἐσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενε ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῇ τὸ « Ἀχιλλεῖον ». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορὰ πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νά τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. « Ἐλ λ η ν ι κ ῆ Δ η μ ι ο υ ρ γ ί α », τεῦχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῇ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγοῦδια ἡλιοχυμένη,
προτοῦ νά τῇ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὥδῃ,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἀπὸ ἓνα ψήλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχή της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μὲ νεραΐδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θυρλική
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χώματά της·
προτοῦ νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχαίδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρός μου ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στόν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τόπε ποθητέ,
τοῦ Φόσκολου* ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

« Περὰ σματα καὶ Χαιρετισμοί »

Κωστής Παλαμῆς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ὡρες - ὥρες κάθομαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸ
καὶ ζῶ δίχως τὴ Λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου μὲ μα-
ραζώνει σὰ μιὰ γλυκιὰ ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλο-
βαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα...
Σφαιλῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ μὲ πολλὰ «σ»,
τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύ-
ματά της τὰ καλοκαιρινά, πού ξεσέρονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ
ἄμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξη. Κι ἡ λέξη
εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλῃς τ' αὐτί σου στὸ ἀνοιγμά του,
ἀκοῦς τὶς φωνὲς τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντ' αὐτὲς κλεισμένες μέσα
στοὺς γύρους του, νὰ 'ρχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιᾷ ἡ ψυχὴ τῆς
θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐρα-
νοῦ, πού κατεβαίνει ἓνα γύρω ὁλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα
πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖο ἓνα σπῖνο πού ἀ-
σφυχτιοῦσε κάτω ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθη-
γητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο-λίγο τὸν ἀέρα μὲ μιὰν ἀεραντλία.
"Ἐτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσασίᾶ μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτω τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν βου-
ῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύῃ, νὰ λου-

φάξη καὶ νὰ χιμάη κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὅλα τὰ χρώματα. Ὁ ἀγέρας αὐτοῦ κάτω, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καὶ τὴ μυρωδιά του.

Ἐχὼ κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραφιές, ρόδινο καὶ χρυσὸ φῶς μέσα στὴν ψυχή. Ὁ ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερὰ ἀτλαξένιες ρόμπες μὲ τριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πὰ' στὰ κύματα μὲ χρυσὰ πασούμια.

Ὁ οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνές τοῦφες πάνω στὶς κορφές τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα - ἕνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μὲ μετάλλινες ταμπакет-ρίτσες πού τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καὶ τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμές τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινὴ πρασινάδα καὶ τὸ βρύο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουνε νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ-βιαστικὰ μὲ τὰ δυὸ τους πιρουνάκια, ἃ μὲ τό' να, ἃ μὲ τ' ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη φύγη, ὅλα μαζωμένα στὶς τρύπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὁμορφιά τους καὶ θαμάζουνε τὸν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτω μὲς στὴ θάλασσα. Σὰ νὰ 'ναι τὰ θεμέλια τους. Ἕνας μαραγκὸς βαράει μὲ τὴ ματσόλα* μιὰ χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστὸ μαδέρη*. Ὁ ἀχὸς πέφτει σὰ βιτσιὰ στὰ νερά. Ὁ ταρσανὰς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καὶ βρασμένο κατράμι.

Ἕνα δίχτυ εἶναι ριγμένο στὰ ρηχὰ κι οἱ φελλοὶ του στέκουνται ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβὶ μὲ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφές τῆς Ἀνατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ' τὴ θάλασσα.

B'.

‘Ο ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στὶς βίλες ἀνάβουν σὰν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ’ τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γύρω τριγύρω μιὰν οὐγία ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

Ἔχω τόσα ἡλιοβασιλέματα λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησή της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο, περπατᾷ πάνου στὰ νερά μὲ χρυσὰ πασουμάκια.

«Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ»

Στράτης Μυριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένης ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ’ αἰώνων Ἑλληνισμόν.

Τὸ πετροχελιδονον, ποῦ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾷ τὴν φωλίτσα του μ’ ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανέν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδονον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριά εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, πού ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ αἰετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι πού ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἄρματολός, καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὅμως πού φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

« Π α λ α ι ἰ ὸ Ἀ θ ῆ ν α ι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

12. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθετα κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιὰ τῆς ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιοχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὁρμάνια*,
κεντάει στὲς λαγκαδιές μὲ πράσινο μετᾶσι.
Στοὺς ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ὄμορφο κεντίδι
φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γρικᾶς τραγούδια,
βελάσματα βραχνὰ καὶ ἤχους ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μὲ καλαμιές χρυσές. Ἕνας φαρὰς στὴν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἐτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν με σμαραγδένιο νῆμα
 δόλογυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
 ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
 με δάφνες, με μυρτιές καὶ με δασιὰ πλατάνια,
 με ἀηδόνια, με φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
 τὸν φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τὸν μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαίνεις,
 πῶς τὸν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πῶς νιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στὴν ἀκροποταμιὰν ἀλάφι ζωγραφίζει
 ποὺ σκύφτει τὰ νερὰ νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
 καὶ ξάφνου σαΐτιὰ στὴν πλάτη τὸ λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει με πόνον τὴν πληγὴ του,
 πάσχει ν' ἀπαλλαχτῇ, δὲν δύναται τὸ μαῦρο,
 κι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γύρα
 βοήθεια λές ζητάει.

Ὁλόυρα ἀπὸ τὸν κάμπο
 πληθὸς μικρὰ χωριὰ κεντάει, χωράφια ἄλλοῦθε
 με ὀλόχρυσα σπαρτά, με θημωνιές, με ἁλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἄλλοῦ με κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελῶδια
 ποὺ μπαίνουν με πλεχτὰ καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικὸ σ' ἓνα χωριὸ πλουμίζει
 με νύφην, με γαμπρό, με φλάμπουρα*, με ψίκι*.
 Δράκους ἄλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεραίδες,
 κεντάει κι ἓναν γιαλὸ με ζαφειρένια πλάτια·
 στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριὰ της
 ὀλόφαντη ἱστορεῖ ἀπὸ ἐμορφιὰν καὶ νιότη
 καὶ πλοῦτον, καὶ ἀρχοντιά, καὶ στὰ λευκά της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
 Ἀνάρια τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κουστάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μές στο βουνό τὸ πέρα
 πού πότε - πότε ἀνάβεται καί πότε - πότε σβήνεται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιὰ καί μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
 σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καί σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
 μές στὴ μαυρίλα τὴν πυκνὴ. Κι ἀπὸ τὲς στάνες γύρα
 οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριά ἀπὸ κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα-ἀράδα,
 καί μές στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
 καθένas λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καὶ μολογᾷ πῶς ἀγαπᾷ ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη...
 "Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογᾷ, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
 γι' ἄρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καί κάπου-κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καί παίρνει ἕνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Παλα τὸ τραγούδι.
 "Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνει τὸ καπρί, τὸ ἄρκοῦδι, τὸ πλατόνι.
 "Ἄλλος πυξάρι πελεκᾷ καί ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 "Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνᾷ στὰ κόθρα μέσα.
 "Ἄλλος ἀδράχτι σφοντυλαίει καί κλώθει τ' ἄρνοποκι.
 "Ἄλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 "Ἄλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
 "Ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καί ψένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καί μοιράζει.
 "Ἄλλος, θυμᾷται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια-ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἄρνι» μαθαίνει.
 "Ἄλλος τὸν ὁμορφο βοσκὸ καί τὴ βασιλοπούλα
 θυμᾷται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦ 'λεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καί τὸ μολογᾷ καί οἱ γύρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ἕνας ἀπ' ὅλους πλιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὅλους λογισμένος,
 ποὺ γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωὴ, κι ὅλο τοὺς ὀρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρον,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κροντάλλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Ὅταν ἀνθίζ' ἡ ἀγράμπελη κι ἀπλώνη τὰ κλαδιά της
 στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
 στὰ ρέματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
 κι ἀγέραν, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάση πέρα ὡς πέρα
 γιομόζη ἀπὸ μοσχοβολιὰ μὲ τὸν ἀνασασμὸ της,
 πυκνὸ-πυκνὸ κι ὁλόμαυρο μελισσολοὶ πετιέται
 μέσ' ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά, μέσ' ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους,
 καὶ τ' ἄνθη της βοσκολογᾶ καὶ παίρνει τὸν ἄχνό τους
 καὶ διαλαλαίει μ' ἕνα βοητὸ τὸν ἀναγαλλιασμὸ του.
 Ἔτσι οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπίτια
 κι εἰς κάμπους κι εἰς βουνὰ σκορποῦν, κι ὅπ' εἶναι ἀμπέλια τρέχουν
 μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
 καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζει ὁ τρύγος.

Ἀναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ' ἀμπέλια,
 λές κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὀρθή, λές κι ἀπὸ κάθε βάτον
 ὅπου στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.
 Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτειά κι οἱ ράγες μεστωμένες
 μαῦρες καὶ κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
 στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἡλίου ὅπ' ἀνατέλλει,
 σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρά κλωνιὰ μαργαριτάρια.
 Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκεῖνες,
 κι οἱ περγολιές ξαπλώνονται στὰ δίπλατα κρεβάτια
 καὶ στὴν πυκνὴ τους χλωρασιὰ καὶ στὸν βαθύ τους ἴσκιο

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιά δροσίζουν, ἀνασαίνουν,
τὴν ἀργατιά πού ὀλημερίς ὅλο τρυγάει κι ἀπλώνει,
τὴν ἀργατιά πού λαχταρᾷ πότε νὰ πέσει ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἰσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψη ὁ κάμπος.

Νά τος ὁ ἥλιος πού ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψη
νὰ τα πού ἰσκιῶσαν τὰ ριζὰ καὶ δροσερεύει ὁ κάμπος.
‘Ὁ ἥλιος χάθη ὀλότελα καὶ τὰ βουνὰ σουρπῶσαν
θόλωσαν τ’ ἀνοιχτὰ νερά κι ἀπάνου βγῆκαν τ’ ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαίν’ ἡ ἀργατιά κι ἀπαρτάει τὸ ἔργο,
κι ἐκεῖ πού κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθο πλέκουνε, δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτáει θαμπὸ λυχνάρι.
“Υστερα εἰς κάθε μιὰ φυτεῖά, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιὲς μὲς στ’ ἀπλωτὸ σκοτάδι.
‘Ὀλούρα ὀλόυρ’ ἀπ’ τὲς φωτιὲς σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες·
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ’ ὅλους ἕνας
τοὺς συνοδεύει τὸ χορὸ μ’ ἕνα ἀπαλὸ τραγούδι
καὶ μ’ ἕνα λάλημα γλυκὸ-γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του.
“Ὡσπου τ’ ἄστέρια τ’ οὐρανοῦ τὸ μεσονύχτι δείχνουν,
καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορπᾶν οἱ δουλευτάδες.
Στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ πού σβήνονται οἱ φωτιὲς ἔρμες ἀνάρια-ἀνάρια,
τὸ νυχτοπούλι τ’ ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ὥσπου νὰ σκάσει ὁ αὐγερινός, πού θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰ μποῦν, στὸν ζηλεμένο τρύγο.

« Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης », 1893 *Κώστας Κουστάλλης*

15. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἀπὸ τα Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν’ ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξῃ τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του

πάνου σὲ κείνο τὸ κατατόπι, γιατί δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογιστῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τῇ Δωδώνῃ. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἐρημιὰ της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθο της, τὴ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχείμερη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστὴ καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὀλόγυρα τὰ βουνά καὶ νὰ 'ναὶ ὁ χειμώνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριὰ συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὀδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνῃ στὸν ἄλλο κόσμος. Ἐλλοπίε λεγέται ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἐλλοὶ ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πὼς ἀπὸ κείνη τὴν περικλειστὴ χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνά, ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο ποὺ γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιὲς τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικὸς, βαρύθυμος, ἐξουσιαστὴς τῆς συννεφιάς, τοῦ κεραυνοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλοτέλα στὸν ἴσκιο τοῦ μύθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὴ φθορά του σὲ ἀστραφετὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἄνθρωποι ἀρχαιότατοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμου τὴν πέτρα τῇ σκληρῇ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οί παπάδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱερείες, πού ὑπηρέτησαν ἀργότερα στοῦ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ πού τὶς εἶπανε « πέλειες » ἢ « πελειάδες » (κι ὁ λόγος τοῦτος « ἀγριοπερίστερα » θέλει νὰ πῇ), οἱ γυναῖκες οἱ γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζῶσουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερὴ βελανιδιὰ τῇ μεγάλῃ, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερῶ-
τατης ἐκείνης « φηγοῦ » ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο πού ἔκανε τὸ στεριω-
μένο στὴ ρίζα της χάλκινο λεβέτι* καθὼς τὸ χτυποῦσε ἡ μάστιγα
πού εἶχαν προσφέρει στοῦ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ
ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀπο-
κρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρό-
νια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολίτευες καὶ
χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν
ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώ-
πινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα πού ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια
μας, δὲν μπορούμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς
ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἓνας ρω-
τάει γιὰ τὴ δουλειὰ πού ἔχει στοῦ νοῦ του νὰ κάμῃ, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ
πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά'ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στοῦ σπιτί
του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. Ἀπάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ
μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ
νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πῶς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἑκατόμυπλες ξεκί-
νησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἓνα ἀπάγγαψε*· στὴ λιβυκὴ ἐρη-
μιᾷ, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέ-
βηκε στὴ δωδωναῖα κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στοῦ ψηλὸ « ἡμερό-
δεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἰδρύνουν
« χρηστήριο » καὶ νὰ τιμήσουν τὸ Δία. Ἀμμωνας Δίας στὴ Λιβύη.
Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. Ἡ λέξη θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ πού καρ-
πίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στοῦ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη,
ἡ γυναῖκα, ἡ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἔγινεν ἓνα ἡ Διώνη μὲ τὴν
Ἀφροδίτῃ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλὰι στοὺς ὑποφῆτες
ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἄρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τῇ δωδωναίᾳ κοιλάδι. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρῶτες. Ἐκεῖ, στὴ μοναξιά τὴν περικλειστή, καθὼς ἡ φαρέτρα τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸ μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἦχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγούδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση νὰ μιλῇ καὶ νὰ χρησιμοδοτῇ καὶ νὰ ξεσκεπάσῃ τὰ μυστικά της ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιῆς μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατὰμαυρα φρύδια ! Κι ὁλόγυρα ὁ λαὸς ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμενε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάζῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρου τρόμου καὶ ν' ἀπορῇ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα !

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πάσα στιγμή σ' ἓναν κόσμον καινούριο ! Νὰ 'ναι χλωρὴ ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχὴ τους χλωρὴ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης !

« Νέα Ἑστία », τ. 50, 1951,

Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στὸ Ὅρος. Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιᾶς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπό-
 μονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ
 βάρκα τὸ γύρο τοῦ Ὁρους γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μονα-
 στηρία, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξανα-
 γυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο
 ἀπὸ τὸ ἐρημητήριό τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπὸτομες ἀλλαγές της,
 μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ὡραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώ-
 που καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν
 χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸ ταξίδι νιώθει ὁ ταξι-
 διώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικό
 πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος
 κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο
 πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἔτσι
 ὁ ξένος ἔγινε ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο
 τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς του ὁ χωροφύλα-
 κας, ὁ τηλεγραφετὴς, ὁ ἀτμοπλοῖκός πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφε-
 τζῆς — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη
 τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὁρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος.
 Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγ-
 κους, χωρὶς νὰ σέ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας
 τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιᾶς γενειάδες, τὸ κυλιν-
 δρικό καλυμμαῦχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριὰ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἁγιο-
 ρεῖτη ποὺ στήνουν ἐμπρὸς σου, σέ εἰδοποιοῦν πὼς πάτησες βυζαν-
 τινὸ ἔδαφος καὶ μπῆκες στὸ παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης ποὺ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ
 Δάφνη γιὰ τὸ Ὅρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ
 δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ Ἀθῶ. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ
 ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἑλλάδα θὰ πῇ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ
 χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ
 πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριᾶς, αὐ-
 τὲς οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς

δίνουν κατ' ἐξοχήν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζὶ καὶ τὸ γραφικὸ, πὺν θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ "Όρος ! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκὴ, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπασαν τὸν "Αθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, πὺν βυθίζει τὸ "Όρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἑλληνική.

"Όταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπη νὰ χάνονται ἔξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκῖνος — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πὺς κάτι γινώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὶς Καρυές, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖες, ἄχνους ὄγκους νὰ ξεδιπλώνονται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ "Αθω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράσῃ καὶ θὰ βαρεθῇ νὰ ζῇ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία τοῦ ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας !

« Ἀ γ ι ο ν "Ό ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαγιωάννου

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφὴ τοῦ "Αθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη πὺν φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος "Αθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, πὺν δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὶς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τοῦς. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, ἴσκιοι γαλανοί,—ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιθεύομε γιὰ τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτὲς κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἀέρα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασο-λαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὀρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὀξυά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυροῦς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρμηίτης μολαταῦτα πού πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς πού τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστῇ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πῶς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια, — φορτώνεται πάλι τὶς σαράντα ὁκάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζη καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετῶντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους τοῦ κυματισμοῦς — τὰ κελλιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες, φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸ γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκίες τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησίᾳ τοῦ κελλιοῦ, πού ὑψώνει τὸ ἐλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπῖτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελλιά δὲν εἶναι ποτέ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δὲν ἐννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελλιά χαρωπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζουν ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ Ὁρους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστήρια καὶ οἱ «κελλιῶτες» ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χοντρό τους ράσο καὶ τὸ τραχὺ ἀγροτικό τους ὕφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελλιά ποὺ ἀσπρίζουν καὶ κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπείσοδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφανίσῃ μπροστά μας τὸ κεχριμπάρι του κανέναν κότσυφας ποὺ χάνεται στὴ ρεματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουν στὸν ἀέρα μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἶδαμε ἔξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρῶσος ἀσκητῆς, μὲ τὶς παντοῦφλες του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινὶ του γιὰ ζώνη στὸ σταχτὶ τριμμένο ράσο του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτησε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπὴς σὰν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ Τσάρου ἔπεσε, τὰ πλούσια μοναστήρια της ἐπείνασαν, κι αὐτὸς πήγαινε σὲ μακρινὴ σκῆτη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγῃ. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἓνα δίδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν !

Ἡ πορεία εἶναι στὸ τέλος της. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιὲς λάμπει ἡ θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἤρεμο φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της, καὶ στὴν ἄκρῃ τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριὰ — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

« Ἀ γ ι ο ν Ὁ ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπατωνίου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητὴς περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ πάῃ στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἑλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα, ποὺ εἶναι
τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κι εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη
βασίλισσά της, κι ἡ Ἑδεσσα μάνη της, βρυσομάνη,
κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρα.
Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται
στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ πάντα
ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρη* καὶ Βιστρίτσα*
δὲ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν,
καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου,
γιατὶ νεροσυρμές λαῶν κι ἐθνῶν καταποτῆρες
κυλᾶνε πάντα ἀπάνου τῆς καὶ τήνε πλημμυρίζουν,
πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιῆς καινούριες φάρες*,
καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἄργα διαβαίνουν,
ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν,
σὰ νὰ ζητᾶν ὅλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά της
τὸ γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο,
ποὺ κάποτε στυλῶνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια
στο Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφὴ τοῦ ἀπάνου
καὶ πολεμᾶνε τ' ἄγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν,
καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει
σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασία χτυπώντας.
Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα
καὶ διαβατάρη ἀπὸ παντοῦ, σπιτώθηκ' ἐδῶ, καὶ ἦρθε,
κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο* πάντα,
κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς*, ἔγινε ψαροπούλι
κι ἔφωγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστῆς Παλαμᾶς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμό. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ Ἑβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητῆς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὀρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μὲ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρῦτην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ Ὀρέστης, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς Ἑρινύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροές τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιатρεία καὶ ἐξάγνιση, ποὺ γιὰ θύμηση τῆς ἔχτισε τὴν Ὀρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἡ βοτάνη, ποὺ οἱ Θράκες, κουρεύοντάς τὴν τὴν καίγαν μετὰ τὰ δείπνα γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοὶ. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνὰ τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν Ὀρεστιάδα. Ἀλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο ποὺ γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλὲς νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πουλάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς ποὺ δὲν ἐξέκόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτὴ φυλὴ, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ, ποὺ ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετάδωκε ἥθη κι ἔθιμα καὶ γλῶσσα ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα τούτῃ τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακὴ χεὶρ καὶ τραχιές.

Οἱ ἱτιές, μέ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καί ἰσκιερές πυκνώνουν τίς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς τσουχτερὸς χιμῆξη ἢ ἡ νοτιά φυσήξη, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράν-τζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένους φτάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τὸ ἀσκή, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ἱτιές τίς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικὸ χορό. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σεῖστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἀργὸ-ἀργὸ νὰ σύρω
στὴ φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τοὺς ρυθμούς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μέ χέρι δῶς' νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τῆ θρακιώτικη, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιές καὶ χορεύουν στὴ θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴ ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαينوέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. Ὁ μουστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς καὶ παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἀχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι, κι ὁ Διόνυσος τοὺς

οίστρηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγῆτρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : "Αχ, ἴχ, ἔχ ! Στους τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. "Αχ, ἴχ, ἔχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ρίξιμό του στοὺς ληνούς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσουπρῶν στὶς τῆνες.

"Ολ' αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδιακὲς ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — ποὺ ὅλο χύνονται νὰ φουσκώσουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδος, τὴ Μακρογέφυρα — ξωτικό τὸ παμπάλαιο πολυτόξο γιοφύρι — ποὺ μὲ καβαλικεύει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τὴ γυναίκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, ποὺ τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεταί διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχῶν ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιστος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντῆς » καὶ ὁ « ὑδροδότης », ποὺ ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολυζῶς καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾷ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἑξὶ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς ».

« Νέα Ἑστία », τ. 38, 1945,

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

20. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

‘Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα πού τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμῃ ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ’ ἄτιμο στοιχειό ! Δὲν ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾷς πού χαμογελᾷ, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργα γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξῃ πετοῖ καὶ κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων*: τώρα, καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸ ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν :

—Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς πολλοὶ τοὺς ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησι ὀλάκερο μποροῦσαν ν’ ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νὰ χτίσῃ μεγαλύτερο καράβι· ποιός νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τους καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους, δὲν μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχές καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στεριολίθαρα*.

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτὶ ἀπὸ λουμί μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἓνα φύλλο χαρτὶ γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου πού τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλῃς, ἤμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανὰς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἀι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ’ ἀκολούθησα

κολυμπώντας ως την έμπατη του λιμανιού, που το πήρε το ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινε πρῶτος στο κουπί, στο κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μου ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου, κι ἐσύ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους ! ἔλεγαν οἱ γέρονταὺτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰ δέλφινος.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικά τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία—πήγαινα στο Σχολαρχεῖο θυμούμαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν ἔβρισκα μέσα νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα που εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερὲς μὲ τὰ τραγούδια τους :

Ὅμορφος πού 'ναι ὁ γεμιτζής* ὅταν βραχῇ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλῃ τ' ἄσπρα ροῦχα του καὶ στο τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, που παρακινούσε τοὺς ἄντρες στὴ θαλασσινὴ ζωὴ. Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζής* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμένος στο τιμόνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί ! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα ! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰ ζαφειρένια πλάκα στρωτὴ, βουβὴ καὶ πάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ της. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνῃ μὲ ἀφρούς τ' ἀκρογιάλι, νὰ καβαλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾷ καὶ νὰ ἡχάῃ, λὲς καὶ ζητοῦσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιά τῆς Γῆς γιὰ νὰ σβήσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί της, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ κυνηγήσῃ, νὰ νιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἄλυσσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἄρμενίζῃ στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνὲς τῶν ναυτῶν που γύριζαν τὸν ἀργάτη*, καὶ τὰ κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὀλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, που ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλούτη, χαρὲς. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν

ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἐρχόταν πικρὸ χαμπερί* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγμὸς πλάκωνε τὶς ψυχὲς ὅλων καὶ χυνόταν βουβή ἢ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἔβλεπα τὰ ὀρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε ποὺ δὲν ἦμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καὶ σύγκρυο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεῖπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσησε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἔχης φαῖ καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουνα πάντα τὸ θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σέ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πάρα μὲ τὸν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δουλειά του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλειὰ ὅση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νὰ ἤθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα - ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πὼς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωση* κι ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σκίζεται καὶ νὰ πισωδρομῇ ὑποτακτικὴ μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπα.

—Ψέ!... ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

« Λ ὀ γ ι α τ ῆ ς Π λ ὠ ρ ῆ ς » (Ἀπόσπασμα) Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος είναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδή τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδή θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τονίνα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότητα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἀνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

*
* *

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα! Τὸ λὲς καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾷς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα . . . Σχίζεις τὴν κοιλιά της, πετᾷς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα . . . βουλιάξεις, μαζί μὲ τὸ πιρουνί σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ δίκτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὐφ ! Εἶναι ψάρι βαρύ. Καὶ μυρίζει ἀσχημα ! ». Μυρίζει ; Χμ ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ζέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατὶ εἶναι μπόλικη καὶ φθηνή. Γιὰ ἃς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο πού μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἕνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδώντας καί. . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα πού διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ

παλαμίδα. Πλέει καὶ καταβροχθίζει ὅ,τι βρῇ στὸ δρόμο της. Τρώει ταξι-
δεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαί, δὲν τσιμπάει στ' ἀγκίστρι. Κι οἱ
ψαράδες σκάζουν! Νὰ τίς βλέπης νὰ πηδοῦν μπροστά σου καὶ νὰ
μὴν τσιμποῦν! Δὲν θὰ πιάσουν τὰ κρύα; Λέει ὁ ψαράς. Θὰ σκορπίση
ὁ γαῦρος, θὰ χαθῇ τὸ « ψιλὸ » καὶ τότε τὰ λέμε. Ποῦ θὰ μοῦ πᾶς;
Θὰ χτυπήσης καὶ στὴ συρτὴ τῆ δική μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τὰ λένε οἱ ἐρασιτέχνες. Γιατὶ οἱ συστηματικοὶ
ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μό-
λις ἀντικρίσουν τὸ κοπάδι, τὸ ζώνουν μὲ τὰ δίχτυα. Φυσικά οἱ παλα-
μίδες ἔχουν μάτια, καὶ τίς περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν
ἐγκαίρως μακριὰ κι ἄντε κυνήγα τες! "Οταν ὁμως τίς μπλοκάρουν
μέσα σὲ μέρος στενὸ, δὲν τοὺς ξεφεύγει οὔτε μιά.

Ὡραῖο, θεαματικὸ πολὺ, εἶναι αὐτὸ τὸ κυνήγι. Τὸ καίκι, μὲ τὴ
μηχανὴ καὶ μὲ τὰ δίχτυα, ὀργώνει τὴ θάλασσα περήφανα. Ντούπ,
ντούπ, ντούπ!... "Ενας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στὸ κατάρτι. "Ορθιος
ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τὰ νερά!...
Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τὸ μάτι πέρα, τὸ μάτι γύρω, παντοῦ. Καὶ
νὰ οἱ παλαμίδες! Παίζουν ἐπάνω στὸν ἄφρό! Οἱ μαῦρες ράχες τοὺς
φαίνονται καὶ χάνονται. Παίζουν καὶ κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τὰ
μικρόψαρα. Ἀπὸ ψηλὰ οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τὶς ἀκολου-
θοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιὰ τὸ ψητό... Κλώθουν,
σβουρίζουν στὸν ἄερα καὶ σέρνονται πέρα, σὰν ἓνα μάτσο ἄσπρα
χαρτιὰ ποὺ τὰ σήκωσε καὶ τὰ πῆρε ὁ ἄνεμος. Ἀλίμονο στὰ φτωχὰ
μικρόψαρα! "Αν γλιτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θὰ πέσουν
στὴ μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπὸ τὴ Σκύλλα στὴ Χάρυβδη.

Ὡστόσο τὸ καίκι προχωρεῖ στὸ κοπάδι καὶ τὸ ζώνει μὲ τὰ δί-
χτυα. Καὶ τότε νὰ δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα! Τὸ δίχτυ πάει νὰ
σπάση ἀπὸ τὸ βάρος, κι ἡ πλώρη σὲ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφτερά
ψάρια ποὺ χτυπᾶνε στὸ κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρὰ καὶ κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πῶς ἡ
παλαμίδα ἔχει τὸ πιὸ κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. "Ισως, ἀλλὰ
ἐσεῖς νὰ μὴ βασίζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτὴν τὴν κοκκινάδα καὶ νὰ μὴν τὴ
θεωρῆτε ἀψευδὲς σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατὶ ὑπάρχει
καὶ κόκκινη... βαφὴ καὶ τὸ σπάραχνο βάφεται πολὺ εὐκόλα. Λένε
ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στὸ δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστὰ
τ' αὐτιά, καὶ τὰ ἄερια τῆς ἐκρήξεως δὲν τὴν πειράζουν.

Οί παλαμίδες πιάνονται καὶ σὲ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τὸ μάτι τοῦ διχτυοῦ νὰ εἶναι ἄρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωράῃ κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι φιλότερο, ἡ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ τῆς καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου ! . . . Πιο πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

*
* *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ. Ὁ κολιὸς τῆς θάλασσας δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιατί οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἓνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψη ὅλοι ». Καὶ ἔπειτα γιατί δὲν περιμένουν τὸν Αὐγουστο γιὰ νὰ ᾿ναι « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρὸ. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιατὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῇ ἡ τράτα. Ὅταν μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιὰ σκούπα ποὺ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχῃ. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρι-γρί. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποὺ ζῶνει ὀρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύσῃς εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτὴ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιατὶ συρτὴ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτὴ ὅμως χρειάζεται ; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἓνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ. Στὴν καθ'αυτὸ ἐποχὴ του, δηλαδὴ τὸν Αὐγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωὶ-πρωί, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλίου. Δολώνεις φτερο γλάρου καὶ πᾶς γιालο-γιάλο.

— Γιαλὸ-ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῇ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι νὰ ᾿ναι τὰ νερὰ ζεστά. Ζεστά καὶ ἀλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτερο τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὥσπου νὰ πιᾶσῃς τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιός ἔχει δίκιο ; Καὶ οἱ τρεῖς ! Γιατὶ ὁ κολιὸς πιάνεται μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μὲ κάμπουσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρῶι μὲ θέλετε ; λείε στοὺς ψαράδες. Ἐδῶ εἶμαι ! Βράδυ μὲ ζητᾶτε ; Ἀπίκου βρίσκομαι ! Μὰ εἶναι κρύα τὰ νερά ; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἓνα - δυὸ μέτρα πιὸ βαθιά. Καί . . . κατεβῆτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλάει κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καὶ στὴ συρτὴ τοῦ ἀτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιοὺς θὰ τοὺς πιάση μόνο ὁ τεχνίτης. Ἀκόμα περισσότερους θὰ πιάση βέβαια ἡ τράτα. Αὐτὴ πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδή τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἶναι ψάρια μεταναστευτικὰ καὶ κοπαδιάρικα. Κάθε ἀνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἀγνωστὴ διεύθυνση μαζί μὲ τὶς παλαμίδες καὶ τὰ σαβρίδια. Ὁ τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. Ἄλλοι λένε τὴ Μαύρη θάλασσα. Ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορά, τὴν ἀνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ καὶ δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὔτε μέρες δὲ λαθεύουν. Τὸ καραβάνι τους εἶναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἓνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεία ἀγνωστὴ καὶ ἀνεξιχνίαστη. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ περνáει καὶ ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θὰ πῆτε, καὶ οἱ κολιοὶ ποὺ πιάνουμε ; Ἀπὸ ποῦ πέφτουν ; Ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ; Ὁχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἶναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, (ἐνάντια ρεύματα, ἀναζήτηση τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ξεπέφτουν στὰ παράλια μας. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς ὁμάδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολὺ.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες καὶ τὰ γρι - γρί, καὶ περισσεύει κι ἓνας ἀριθμὸς γιὰ τ' ἀγριόψαρα καὶ γιὰ τὶς συρτές. Καμιά φορὰ ὅμως ἡ τράτα πετυχαίνει ὁλόκληρη . . . διλοχία ἢ καὶ . . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτό, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τραβηχτῇ. Εἶναι ἡ τυχερὴ καλὰδα. Ψάρι νὰ δῇ τὸ μάτι σου ! Γεμίζει κι ἀσημολογáει ἡ ἀμμουδιά ! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρω μαζεύεται περίεργος, γιὰ ν' ἀπολαύσῃ

τό . . . φαινόμενο. Καί τότε . . . βρέχει ψάρια. Είναι οί κολιοί που πετάνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στη γαλαρία . . .

* *

Ο ΤΣΙΡΟΣ. 'Ο 'Ιανός, ό άρχαίος θεός που έδωκε τó όνομά του στο μήνα 'Ιανουάριο, είχε δυό μορφές. "Άλλες δύο μορφές έχει και τó σκουμπρί. 'Ανάλογα με την εποχή, είναι τετράπαχο ή αδύνατο. Κι ανάλογα με την εποχή, πουλιέται ως σκουμπρί ή ως τσίρος. Τό όνομά του δηλαδή είναι ανάλογο με τó πάχος του. "Ας άρχίσουμε όμως την ιστορία του από την άρχή, για να γίνουμε περισσότερο καταληπτοί.

Κάθε άνοιξη, ή θάλασσα του Μαρμαρά γεμίζει από χρυσοπράσινους ίριδισμούς. Είναι τά σκουμπριά, που κατεβαίνουν από τή Μαύρη θάλασσα στη Μεσόγειο για να παραθερίσουν. "Όσα πιαστούν την εποχή εκείνη, είναι όλόπαχα. Είναι αυτά που τρώμε φρέσκα ή παστά ή καπνιστά. Κατόπιν αδυνατίζουν — με τή γέννα. 'Αδύνατα σέ σημείο άπελπιστικό, σχεδόν άγνωρίστα, ξαναπαίρνουν τó δρόμο του γυρισμού για τά μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. "Όσα πιάνονται στην περίοδο αυτή, είναι για πέταμα. Καί πραγματικά στην άρχή οί ψαράδες τά πετοῦσαν. "Επειτα όμως σκεφθήκανε ότι δέν έπρεπε να πηγαίνη τόσο ψάρι χαμένο. Τά κρατήσανε λοιπόν και τά χρησιμοποιήσανε διαφορετικά. Τά κάμανε τσίρους.

"Όποιος έχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, επάνω στην άκμή του και στη λάμψη του, δέν μπορεί να μη μελαγχολήση στο θέαμα, στο αντίκρισμα του τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως όμως θα θαυμάση και τó πράκτικό μυαλό τών ψαράδων που καταφέρανε να αξιοποιήσουν τó ξερακιανό σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα όμως από όλη αυτή την ιστορία αναπηδά και ένα άλλο νόημα, πιό βαθύ : "Οτι ύπάρχει πάντοτε περιθώριο για τούς ξεπεσμένους. "Οτι όταν κανείς φθάση στο « μη περαιτέρω », άρχίζει να παίρνη επάνω του από άλλη μεριά. Τό ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ό άποτυχημένος δικηγόρος γίνεται ύπουργός, και ό σαχλός λογογράφος κριτικός περιωπής ή . . . μορφωτικός σύμβουλος.

Τό σκουμπρί είναι ένα από τά γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεντακόσιες χιλιάδες αυγά. 'Αφθονία και εύλογία. Τρώνε τά ψάρια, τρώνε οί άνθρωποι, και πάλι περισσεύει πράγμα. Μη φαντασθήτε δέ ότι,

ἐπειδὴ εἶναι ἄφθονο, δὲν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καὶ ἀλλόφυλα. Καὶ εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νὰ φᾶς ὅσο θέλεις. Ὑπὸ ἓναν ὄρον : Νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι ὅταν μπαγιατέψη.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ περιέργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. Ὅπου βρῇ ρέγγες, τὶς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τὶς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιὰ ποιό λόγο νομίζετε ; Γιὰ νὰ ἰδῇ ποῦ θὰ γεννήσουν, καὶ νὰ πάη κατόπιν — δηλαδὴ ἀμέσως — νὰ φάη τ' αὐγά . . . Τὸ αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. Ἡ μιστὴ αὐγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει καὶ ἡ ἄθερίνα. Ὡς τὴ βλέπετε μικρὴ καὶ ἀθῶα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὐτὴ μάλιστα ρημάζει τ' αὐγά ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

« Ἐ δ ὦ Β υ θ ὅ ς »

Θέμος Ποταμιάνος

22. Π Ρ Ω Τ Ο Μ Α Γ Ι Α

Τοῦ Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ἡ μέρα,
 ποὺ ὠραιότερη ἢ φύση ξυπνάει,
 καὶ τὴν κάνουν λαμπρὰ καὶ γελαίει,
 πρασινάδες, ἄχτινες, νερά·
 ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στὸ χέρι
 παιδιὰ κι ἄντρες, γυναῖκες καὶ γέροι·
 ἀσπροεντύματα, γέλια καὶ κρότοι.
 Ὅλοι οἱ δρόμοι γιομάτοι χαρά·
 ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴ νιότη,
 ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιὰ.

(Ὁ Ἀ π ὅ σ π α σ μ α)

Διονύσιος Σολωμός

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιᾶς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἄρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανή του,
ἂν ἀπόμνησken ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορὰ του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσει,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδυ
 μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ἄπαντα »

Ἰωάννης Βηλαιοῦ

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὥθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη; ἓνα τί κλεισμένο καὶ σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ . . . Καὶ ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσο γένεται διακαέστερος ὁ πόθος του διὰ νὰ ἰδῇ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἂν ἠμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὥθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου. « Ποιὸς νὰ ᾿ναι ἐκεῖνος ὁ ξένος ; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται ; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ ; Καὶ τί νὰ θέλῃ ; Ἀπὸ τὴν ὑπηρετρίά του ἠμποροῦμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

Ἄν ὁ περίεργος εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἰδῇ ποιὸς εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τί κάνει· καὶ στέκει μὲ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῇ τί ψωνίζουν· καὶ ἂν κάνουνε σύβαση, ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέφουν· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φθηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουν ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει . . . Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περίεργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τὲς δουλιεὲς τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τὲς ἰδικές του.

Περιφέρεται καὶ ξετάζει τίνος μαγερεῖο καπνίζει καὶ τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναῖκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του.

Ὁ μικροπρεπὴς τοῦτος περιέργος γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἑλεεινὸς καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

«Ἴδού ὁ ἄνθρωπος»

Ἀνδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιὰ* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὕρισκῃ δουλειά, καὶ δουλειὰ ποὺ νὰ εὐχαριστῇ τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίσιν του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθῇ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἡγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νὰ δουλεύῃ· καὶ δὲν ἀργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὰς βοήθειες στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν κι ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνώσεις ἔπειτα καὶ ἡ ἱκανότητα ποὺ ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου του, τὸν ἱκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κάνῃ κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μένῃ στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπονίαν του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελεῖς φτωχικὰ δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὑπαρξιν. Ἀλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὅλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾷς » τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρειν συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγία καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῇ ἄξιος προγυμναστὴς τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὐρίσκομεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρῶτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴ σχέσιν του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾷ, βανόμενος αὐτὸς ἀντιτὰ* ἐκείνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπονία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγίτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἰ δ ο ὁ ὁ ἄ ν θ ρ ω π ο ς »

Ἰ. Ἀρθῆς· Λυσκαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην ιδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ ζῇ μεγάλως μὲ τὴ φαντασία του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε . . .

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ιδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεύει ἀγάλι-ἀγάλι καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει διόλου γνώρισι.

Ὅτι δὲ ἡ μεγάλη ιδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ τόνε φέρνει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἡμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπάνιας νοημοσύνης, μιᾶς

σωστότητος κρίσεως ἀλανθάστου, ἐνὸς πνεύματος ὅπου ἀπὸ λίγο ἐννοεῖ πολὺ . . . ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν Ἀραγκὸ* διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐξηγῇ τὲς περιοδεῖες τῶν κομητῶν· νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴ Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἀσίαν· ὅτι ἔχει γυνῶνες ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολούθως εἶναι ἄνθρωπος μὲ βάρος· καὶ ἔτσι, ἐκεῖ κοντὰ σοφὸς καὶ ἀλάνθαστος νὰ νομίζῃ ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας γιὰ κάθε πράγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοσοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὅποια καὶ αὐτὴ του ἡ οἴηση πρέπει νὰ σταματήσῃ. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους, καὶ ἀντιπαθώντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν, ριποκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται καὶ νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃ ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμεῖ αὐτά, τὰ ὅποια πρεσβεύετε . . .

—Ἀ, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—Ἐχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ., ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν !

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα* ! . . .

« Ἰ δ ο ὗ ὁ ἔ ν θ ρ ω π ο ς »

* Ἀνδρέας Λασκαράτος

5. Ο ἈΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί ; Δυστυχῶς . . . ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεράπευθῃ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἄρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τὶς περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἡλεκτρισμούς, μασσάζ, ἱατρικὰ συμβούλια, μεταλλικὰ νερά, κινίνα, συναπτισμούς, βεντουῖζες, τιμόλ, μεντόλ ! . . .

Ὅλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα : πῶς νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς

ούτε καν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ - καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ἀστείζεται σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονas. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνη ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὁλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὑπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλῶσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτεύει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶον συννεφάκι. Συμβουλευεται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρη ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τὶς προάλλες - διαβολικῇ συνεργείᾳ ἀστειῶν φίλων - εἶχε πάθει ἀποπληξίαν - ὄχι αὐτός, μπά ! Θεὸς φυλάξοι! - τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶς' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τὴ γλίτωσε φθινά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχη, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ . . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Κωνσταντῖνος Σκόκοz

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους έχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλόν, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἔαν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ ἔαν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιLANAΓΝΩΣΤΑΙ φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνώω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—“Ο,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

“Ο Ἑλλήν φιLANAΓΝΩΣΤΗΣ δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικόν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιά φορά· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρεי τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἔθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἔνα εὐσπλαχνικὸν κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἑξαφνα ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερμαστέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στὸ σπῆτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερμαστέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, πού μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίναν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Παῦλος Νιρβάνας

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Πόλεμος μᾶς ἀφήρηπασε ἕνα ἑξοχον ποιητὴν, ἕνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἕνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ ὅλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλ-
δη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε διὰ νὰ τὸν ἐν-
θαρρύνῃ :

—'Εβίβα, Μαβίλη ! 'Εβίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ
στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ,
κατ'ώρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « 'Επερίμενα
ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχό-
μενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκρι-
βῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἄλλοι τὴν εἶδα διαφορετικὴν. 'Αλλ' ὅπως
καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν
ποῦ τοῦ ἐπροξενοῦσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῇ
ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρως ! Ἐλαβε
μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθρο-
χίτων. 'Αλλ' αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῇ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε
τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζων ὅτι δὲν θὰ τοῦ
ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα,—ἦτο καὶ προχωρημένης
ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόο-
πτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. 'Ανελπί-
στως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπη-
μένην του στολὴν καὶ ηὐτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν.
Δι' αὐτὸ εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ
εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν
ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θά-
νατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

'Αλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητάς,
τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὡραῖος ἄνθρωπος,
ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ, εὐγενής, δυνατός,
γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν
ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὅλον ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὅλον ἐγίνοντο
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του,—ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ εἰ-
λικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὅλίγα ἔγραψε

— κυρίως σονέττα — άλλ' ἀριστουργήματα. "Ένας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς τὴν Διπλὴν Βουλὴν, — τότε ποὺ ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευουσιᾶνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλολογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνης ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ή θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μαθήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατάς, διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδαν :

— Ἀπαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, ποὺ κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους ποὺ ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ !...

Περὶοδ. « Δ ι α π λ α σ ι ε ς τ ῶ ν π α ι δ ῶ ν » *Γρηγόριος Ξενόπουλος*

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ ὀνείρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονικὴ καὶ τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνῆ ὄρο *μπαλάντα* ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη « παραλογή » — ἐξαιρετικὴ θέση ἔχει τὸ ἑλληνικὸ « Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ », ὁ « Βουρκόλακας ».

Πρῶτος στὴν Εὐρώπῃ τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο « Νυκτερινὴ περπατησιὰ » στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιὰ τοῦ ρομαντισμοῦ. Δὲν μπορούσε νὰ βρεθῇ εὐνοϊκότερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρομαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικότερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἶδους αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλάντα

τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτότερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικά, τὰ δημοτικά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἑνὸς ἱστορικοῦ « σεισμός γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμό τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἓνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρὴ τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλητρο τῆς ἀνωθυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καρβαλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυχτερινὴ ἱππηλασία, τὸ φρικιαστικό. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὲς εὐαισθησίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικὲς του τόλμες.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμός — καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαό, αἰώνιο δράμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸ κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ παντρεύουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴ, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἔκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γιὸς της, ὁ Κωσταντῆς, τῆς ὀρκίστηκε πὼς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ξενιτιά πίσω στὸ σπῆτι της γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξύ ὁ Κωσταντῆς πέθανε. Τὸν ὄρκο ὅμως ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴν μάνα του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπ' τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴ.

Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξάισια τεχνικὴ τῶν ὀγδὼντα δυὸ του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστούργημα μέσα στὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίηση κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφές των — καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πὼς ἡ περίφημη « Λεονώρα » τοῦ

Μπύργκερ είναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τῇ βρῇ πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

“Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἕλληνες. Εἶναι, θὰ ἔλεγε κανεῖς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἴμο. Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγωμε τὸ σοβινισμὸ* σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυλλάβων καὶ ἡ ἱλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διετύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμη τὶς ἡθικὰς τῆς λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἔπεισαν καὶ ἄλλους πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῇ τὰ πολὺ κατώτερά του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο εἶναι νὰ πιστεῦσωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμην καὶ στὸν τόπο μας εἶναι πὼς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικόν, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πὼς τὸ πρωτότυπο εἶναι τὸ σερβικόν. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τὸ σερβικόν εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλάβους: « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἐθνῶν ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμῇσι ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἰ' ἰδία αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθύν ἄλ-

λων έργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι ». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πὼς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν έργων ποὺ μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκη στὸν Ἀκριτικὸ λεγόμενον κύκλο — καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν* τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους — τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ καὶ πὼς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμιμήθησαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885 ποὺ γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῇ. Ἀπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολυτίμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὲς πηγὲς καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὲς μορφές, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὲς καὶ ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι ; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενитемὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενитемὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πὼς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἀρετῇ. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμα του. Ὁ Κωσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνή της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὅση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὲς αὐτὲς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῇ μόλις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στὸ σερβικὸ ἡ μάνα δὲν παίζει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, ποὺ κινεῖ τὸ τραγούδι. Ἡ μάνα δὲν ἐζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθῇ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὄχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὁποία ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὀρκίζεται) πὼς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ ποὺ εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, ποὺ πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δὲν εἶχε παίζει κανένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῇ γιὰ τὸν ξενитеμό τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσει τὸ γυρισμό, οὔτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῇ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνῃ. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ: Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὅρκος ποὺ κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται, ποὺ δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των— νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἴδουν— τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μῆμα του. Ἔτσι φαίνεται πὼς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὅρκου ὅπως στὸ ἑλληνικὸ, ἀλλὰ μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερότερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασικὴ λιτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλὲς καὶ ἀντιαισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμὶ γιὰ τὸν ἀναστημένο ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μῦθος πηγαίνει ἴσα στὸ σκοπὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὅμως ποτέ.

Τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι (πρῶτη παραλλαγή) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, ποὺ ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ ὁλόκληρο τὸ

ἔργο : Οἱ ὀκτὼ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιά τους, καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἑνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχει ἀρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητη ἀπὸ τὴν ἡθικὴ εὐγένεια, πράγμα ποὺ δὲν γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μολταταῦτα, ἡ δευτέρη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου — κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφου Σισμάνωφ — εἶναι ὁμοίογραφο.

Ἄς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχικὴ παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : Ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπᾷ καταγῆς.

Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγές ποὺ δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πούθεν τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα του μὲ πλατιά φτερά σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλὶ ποὺ σκίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του.

«Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαιμένου»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
 τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγαπημένη,
 τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε !
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴ χτενίζει,
 στ' ἄστρι καὶ στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της. 5
 Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα,
 νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ὀχτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 « Μάνα μου, κι ἂς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα κεῖ ποὺ περπατῶ, στὰ ξένα ποὺ πηγαίνω, 10
 ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στὴν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ».
 « Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήτης.
 Κι ἂ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μόρτη, γιέ μου, ἄρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ποιός πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη ; »
 « Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους, 15
 ἂν τύχη κι ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρτη ἄρρώστια,
 ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω ».

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὀργισμένοι,
 κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.
 « Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τὴν ἐξόριζες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα ! 25
 Τὸ τάξιμο ποὺ μοῦ ἔταξες τότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
 Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης ».
 Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριὰ κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιὰ καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
Βρίσκει την κι ἔχτενίζουνταν ὅζω στοῖ φεγγαράκι.

Ἐπὶ μακριὰ τῇ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει :

35

« Ἄιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στή μάνα μας νὰ πᾶμε ».

« Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;

Ἄν ἴσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ῥθω,
κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ῥθω ».

« Ἐλα, Ἀρετῇ, στοῖ σπῖτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι ».

40

Κοντολυγίζει τ' ἄλογον καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα πού διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία :

« Ποιὸς εἶδε κόρη νόμορφη νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! »

45

« Ἀκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »

« Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε ».

Καὶ παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :

« Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,

νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! »

50

« Ἀκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,

πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »

« Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν ».

« Φοβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις ».

« Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἀι-Γιάννη

55

κι ἐθύμισέ μας ὁ παπὰς μὲ περισσὸ λιβάνι ».

Καὶ παρεμπρὸς πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά-τοὺς λένε :

« Γιὰ ἰδὲς θάμα κι ἀντίθιμα πού γίνεται στὸν κόσμον,

τέτοια πανῶρια λυγερὰ νὰ σέρνη ὁ πεθαμένος ! ».

Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετῇ κι ἐράγισε ἡ καρδιά της.

60

« Ἀκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »

« Ἀφῆσ', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λέγουν ».

« Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,

καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὁμορφο μουστάκι ; »

« Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου ».

65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

Βαριά χτύπᾱ τ' ἀλόγου· του κι ἅπ' ἐμπροστά της χάθη.
Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾶ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.
Κινάει καὶ πάει ἡ Ἀρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.

Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμένα, 70
βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρνοφύλλι μαῦρο,
βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.

Χτυπᾶ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75

« Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχτρός μου, φύγε,
κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα ».

« Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα ».

« Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποὺ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα ; » 80

« Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου ».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

(Ν. Γ. Πολίτου. « Ἐκλογὴ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ») *Δημοτικὸ*

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μήνυσις κατεπέμφθη παρὰ Ἑρμογένους ἔνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ρωμαίων τε καὶ Περσῶν. Στρατηγοὶ γὰρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοηθείας χιλιάδων ἕξ, ὡς ὀφείλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν* ἦσαν γὰρ σκηνώσαντες εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες* παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ* ποταμῷ. Ἀντικαταστάντες δὲ Ρωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἐδυνήθησαν τρέψαι αὐτούς. Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ* φυγῆς χρησάμενοι Ρωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαι καταδραμόντες νομίσαντες αὐτοὺς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στραφέντες δὲ Ρωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόντες καὶ τινας ἐξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἐξ αὐτῶν καὶ βάνδα*. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφευγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι τοῦ παταμοῦ ἀπώλονται διωκόμενοι· Ρωμαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δούξ Ρωμαίων σὺν τοῖς κτήτορσιν ἐξελθὼν ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἐν φρουρᾷ ἀποθέμενοι.

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηλάτης ἔχων Ρωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικὴν ὥρμησε κατὰ Περσῶν καὶ περιγενόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς χρησάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλια* Περσικά· ἐν οἷς παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρὸν κείμενον ἐπάνω ὄρους, μίαν ὁδὸν ἔχον μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἐκεῖσε ὕδρευόντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπεφέροντο ἐν τῇ πραγματείᾳ ἐκεῖσε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὄντος. Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε* τῷ κάστρῳ φυλάττων τὴν ἄνοδον αὐτοῦ· καὶ λιμώξαντες οἱ ἑνδοθεν Πέρσαι, ὅρκοις πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωροθέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἐξέπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον* ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ καστελλίῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἐξάρχοι Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῶν βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἦλθον πλησίον Μαρτυροπόλεως· ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασι-

λέως μὴ ὑποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἕως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπα-
ραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ
κατορύσσοντες, κλίμακας τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες.
Ὑστερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ξύλων μηχανησάμενοι οὐδὲν ἡδυ-
νήθησαν ὠφελῆσαι· ἦν γὰρ ἐκεῖσε φορσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντι-
μηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἔσωθεν ὑψηλό-
τερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων,
τῶν δὲ Ρωμαίων ἔσωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη
ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ Πέρσας
δὲ πολλοὺς συναπώλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι,
φθειρόμενοι καὶ ἀκηκοότες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχο-
μένου πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἀνεχώρησαν οἱ
αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμενοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα
ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τοὺς ἑαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ
εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ἀλλ' ἔμειναν εἰς
τὰ Ρωμαϊκὰ σὺν τοῖς δώροις.

211. . . Τῇ δ' ὀγδόῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν
Κωάδης, ἀκηκὼς τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἰφνί-
διον παρεθεῖς* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ἀγαγὼν τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν
Χοσρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθεὶς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ
ἄρρωστήσας ἡμέρας πέντε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾷ, ὧν
ἐνιαυτῶν πβ' καὶ μηνῶν τριῶν· ἐβασίλευε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. Ὅτε δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χοσρόης, ἐδήλωσε
τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν
ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα* μεταξύ Ρωμαίων τε καὶ
Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν
εἰς τὰ Περσικὰ δίχα κελεύσεως βασιλικῆς, ἀπολογούμενοι. Οὐ τολ-
μῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ Περσῶν βασιλεὺς,
γράφας ἐπιστολὴν ἔπεμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἰτῶν
ἐπιτραπῆναι τοὺς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα
ποιῆσαι. Καὶ γράφας φιλικὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε
δι' Ἑρμογένους μαγίστρου· ἦντινα μήνυσιν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς Ρω-
μαίων ἀντέγραψεν. Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευ-
ταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθά σε βασιλέα Περσῶν.

«Χρονογραφία»

Ἰωάννης Μαλάλας

(J. P. Migne, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τ. 97)

2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ. ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τούτῳ τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξύ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμμάτων καὶ ἀνθρώπων Σιρόου τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἑδέσῃ καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἑξ ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἑβδόμῳ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικὴν τινα θεωρίαν* ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἑβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτῳ πόθῳ πάντες εἰς τὴν Ἱέρειαν ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ καὶ υἱῷ αὐτοῦ, βασιτάζοντες κλάδους ἐλαίων καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφοτέροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαός, πάντες εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτῳ τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἔαρι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγόρησαν οἱ χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὀνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἦν γὰρ ἐνούσιος* σφόδρα. Καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς; Ὁ δὲ εἶπεν: Ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἦν γὰρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτόν καὶ πείσας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπήλασε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς ἀγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἀγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἐδεσσαν ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὀρθοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχομένην ἀπὸ Χοσρόου.

«Χρονογραφία»

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 108)

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποιήσις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνησίᾳ θρησκευτικῇ συγκίνησις καὶ ἀρτία τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς ἔδωκαν ἀνυπέρβλητα ποιητικὰ ἔργα, προϊόντα πηγαιῶν λυρισμοῦ, πού γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταρσιώνεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίξῃ τὸ ρῆγος τῆς θερμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ὁ λεγόμενος Ἀκαθιστος Ὑμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλη ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεῖται ὅμως ὅτι μόνον τὸ Προοίμιον («Τῇ ὑπερμάχῳ...») ἤμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ (ἡ «Οἶκον») τοῦ Ὑμνου ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι.

Ἡ στιχογραφία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ιδιόμορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσῳδίαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Εἶναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ἰδίαν του μουσικότητα, ἡ ὁποία συνήθως ἐνισχύεται μὲ συνηχήσεις καὶ παρηχήσεις, ὁμοιοτέλευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνὰ δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβήν), μὲ τὴν ἐσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηχήσεων (χαρὰ-ἀρά, ἀσπὴρ-γασπὴρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕψος-δυσανάβατον-βάθος-δυσθεώρητον) καὶ συχνότατα μὲ τὰ ὁμοιοτέλευτα (ἐκλάμψει-ἐκλείψει, λογισμοῖς-ὀφθαλμοῖς). Ἡ ὁμοιοκαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐπαναλαμβάνεται ρυθμικώτατα ἡ παρήχησις τῆς ἐπῳδῆς: «Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε».

Προοίμιον

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
 ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια,
 ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
 ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
 ἵνα κράζω Σοι : Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

5

Στροφή α'

Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
 εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ « Χαῖρε »
 καὶ σὺν τῇ ἀσωμάτῳ φωνῇ
 σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
 ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα:
 Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
 χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει·
 χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδὰμ ἡ ἀνάκλησις·
 χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὕας ἡ λύτρωσις·
 χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς·
 χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
 χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
 χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
 χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαίνων τὸν ἥλιον·
 χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως·
 χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
 χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

5

10

5

Στροφή β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
 χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
 χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
 χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
 χαῖρε, κλῖμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός·
 χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
 χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
 χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαῖρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα·

χαῖρε, τὸ πῶς μηδένα διδάξασα·

10

χαῖρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γνῶσιν·

χαῖρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·

χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

(G. Soyler: Byzantinische Dichtung, Ἀθήναι 1938, σ. 33-34)

Ἀγρόστου

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὗτοι γὰρ παιδιά ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξὺ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεινοι, καὶ οὗτοι εὔρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἐφάνέρωσαν καὶ περισύναξαν αὐτὴν ὥσπερ χρυσὴν ἄλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππου αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἡρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἠγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορήματα δὲ εὐμορφα ἢ κραβάτια χρυσόστρωτα καὶ μαργαριταρόλιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἡκονισμένα σπαθία καὶ κασίδια* ἑκλαμπρα καὶ κοντάρια ἑκστιλβα ἐκεῖνα οἰκονόμα, εἰς ἐκεῖνα ἠντράνιζεν*.

3. Ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμπόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γὰρ Βάρδας ὁ Σκληρός, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενὴς τοῦ βασιλέως, ἠπίστησε καὶ ἐσύναξε φοσοῦα* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερά, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὥσπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοίαριον, ὅταν τὸ εὔρη ἡ ἀνεμοζάλη καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολύν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ἤρρασαν οἱ Ἀραβες ἄδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἀνατολήν,

καὶ ὁ τόπος τῶν Ῥωμαίων καὶ αἱ χώραι εἶχασιν μεγάλην στενοχωρίαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρσευαν* τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραίαν ἦτο τὸ κακὸν πολὺ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσσην ὥσπερ ἄρνιον μέσον εἰς πολλοὺς λύκους, ἢ πουλὶν εἰς δρακόντων στόματα. Ἀλλὰ πάλιν ἐξαίφνης ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἔφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία· καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὀρκωματικά μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγένετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθὺς ἅπαντες οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀλλ' ἐκίνησε πᾶσαν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἐξέδραμε κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων* καὶ ἕως Φοινίκης. Ἐφριξαν γοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὥσπερ ἀστραπὴ σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὅλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρομφαία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν* αἱμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαισιν τοῦ κορμίου αὐτοῦ οὔτε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἕως οὗ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρίους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἄπιστα ἔθνη, ἅτινα διέφθειραν τὴν Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουν τὴν σπάθην τῶν Ῥωμαίων. Εἴτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλούτου πολλοῦ.

5. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἄδειαν διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποδημίαν τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἠρήμωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ῥωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὁρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν, καὶ ἔβαψε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἱμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγέμισαν αὐτοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς φόνους ἐβρώμισε ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν Ῥωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὅσα τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τραχηλοκοπημοὺς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἄφοβα καὶ ἄρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ῥωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλὰς καὶ ἔβαλεν εἰς αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικούς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ἣ ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὔρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ θησαυροὺς πολλοὺς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἄπειρον καὶ στέμματα καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευὰς βασιλικὰς.

6. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσᾶτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἐρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὀλίγον τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ ἐταπείνωσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερυσύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσᾶτον ξένον καὶ ἐξέβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευρέας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίει χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσᾶτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἡλαζονεύετον ἐπὶ τοσούτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπὸν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσάτου αὐτοῦ, νὰ μηδὲν ἡμπορῇ νὰ ἔξῃ ἐκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἦλθε γοῦν καὶ ἔπεσε κοντὰ εἰς τὰ σύνορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο, ἦτον κάμπος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὄρη μεγάλα καὶ ὑψηλὰ καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἦτον πόρος εἰς καὶ ἔδησεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατὴν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπταυε τὰ φοσσᾶτα· ἡ αἰτία διὰ νὰ ἐξέβῃ ἐξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Ὁ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμὸν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δείξῃ ποταπὴν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὐδὲν ἐπέμεινε, ἵνα ἔλθωσιν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὀπίσω, οὐδὲ ἡγάπα νὰ ἀποκλείεται ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὥσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαψαν αὐτὰς αἱ πάχυναι καὶ δροσῖαι τῆς αὐγῆς, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κονιορτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ιδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἡμαύρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἡλίου.

Ἀπέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καβαλλαρίων ἐκλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὀρθώσωσιν, ἵνα εὕρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρωσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὄρος πεζοί, ἔνθα οὐκ εἶχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμὸν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτοὺς οἱ πρόβοδοι*. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἂν εἰς ἕξ αὐτῶν εἰπεῖν νὰ μηδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ μαντᾶτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὄρος καὶ ἐπ' αὐτὸ ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ἱβ'· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὥστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸ ἕως τρεῖς καὶ ἐνυ-

κτοπάτησε καὶ κατέβη εἰς τὴν ἄλλην μεραΐαν καὶ ἐγκρυμάτωσεν* εἰς τόπον σύνδενδρον καὶ κρυπτόν. Καὶ οἱ Βούλγαροι ἦσαν πλησίον, ἀλλ' οὐκ εἶχασιν εἰδησὶν τινα περὶ τούτων. Ὁ δὲ ἄλλος εὔρε καὶ αὐτὸς τόπους λίαν δυσκόλους καὶ δυσβάτους· ὅμως μετὰ σκοποῦ* πολλοῦ διέβη αὐτοὺς καὶ ἀπῆγεν ἀπὸ τοῦ ἔσωθεν μέρους, ἔνθα ἦν ἡ φύλαξις· καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκαν τὰ ὄργανα καὶ τὰ παιγνίδια τοῦ πολέμου.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ Βούλγαροι φόβον μέγαν εἰς τὸ ἀνέλπιστον κακόν· ἐπήδησαν γοῦν οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἐπάνω αὐτῶν καὶ ἐκύκλωσαν αὐτούς, καὶ ἄλλους μὲν ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἔπιασαν· καὶ οὐδὲ εἰς ἐγλύτῳσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐχάλασαν τὸ δέμα· καὶ ὁ βασιλεὺς ὦν ἔτοιμος μετὰ τοῦ εἰσῆλθεν καὶ ἀπῆγεν μετὰ προθυμίας κατὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου φοσσάτου καὶ οὕτως ἀπερχόμενος καθ' ὁδὸν ὑπήντησε τοὺς καβαλλαρίους, ὅπου ἤρχοντο διὰ βίγλαν*, καὶ ἐπίασεν ἅπαντας· καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ὑπήντησεν ἄλλους ἑκατόν, βίγλας καὶ αὐτοὺς ὄντας καὶ ἐπίασε καὶ αὐτούς. Οἱ Βούλγαροι οὖν θαρροῦντες ὅτι ἔχουσι βίγλας, ἦσαν ἀμέριμνοι, καὶ ἐκαθέζοντο δίχα φόβον τινά.

Καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐνυκτοπάτησε καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκεν ἐπάνω εἰς αὐτοὺς ἄφνω* καὶ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου μέρους ὁ ἐγκρυματωμένος στρατηγὸς ὁμοίως· καὶ εὐρέθησαν οἱ Βούλγαροι ἀναρμάτωτοι καὶ βεβαρημένοι τοῦ ὕπνου καὶ ὥρμησαν νὰ φύγουν· καὶ ἐγένετο ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἀνάγκη* αὐτῶν καὶ ὁ φόβος πολλὰ μέγας· καὶ οὐκ ἐγίνωσκαν ποῦ ὑπάγωσιν, καὶ ἐπιπταν εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ ἐπνίγοντο· καὶ κατέσφαξεν εἰς τὸν ἄλλον· καὶ οἱ Ρωμαῖοι κατέκοπτον καὶ ἐφόνεον αὐτοὺς ἀνηλεῶς. Καὶ ἔπεσον ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς σπάθης τὴν ἡμέραν ἐκείνην ρζ' χιλιάδες βαρβάρων· καὶ οἱ ποταμοὶ ἀντὶ ὕδατος ἔρρεον αἷμα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφυγε, καὶ ἐπῆρασιν οἱ Ρωμαῖοι τὰς τέντας* καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐχαριστία εἰς Θεόν.

8. Ἀλλὰ πάλιν ὁ βασιλεὺς Βουλγάρων οὐδὲν ἠθέλησε νὰ σιγάσῃ οὐδὲ νὰ καταπῇ καὶ νὰ ὑπομένῃ ὅπερ ἔπαθε κακόν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπερυσύναξε τὸ ἐναπολειφθὲν φοσσάτον· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐπροσκαλέσατο φοσσᾶτα καὶ ἀπὸ ἄλλας γενεάς, καὶ ἦλθε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως νὰ ἐκδικηθῇ· καὶ εἰς τὸν χαλασμόν καὶ κα-

ταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν· ἀμὴ ὡμοίαζεν ἄγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῇ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κουντᾷ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. Ὅμως ἡρματώθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἕτερον· καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὀλοσίδηροι ὄντες καβαλλάριοι καὶ ἄρματωμένοι καὶ ὀλοσίδηροι κονταράτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμμουλα* αὐτῶν καὶ ἐδώκασιν τὰ βούκινα* καὶ τὰ τρομπέτια* σημεῖα τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοή καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τὰ δύο φουσάτα καὶ πολὺς τρόμος.

Ὡς δὲ συνηπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἢ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοή καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαιναν ἕως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἵματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισιμὸς ἐσκέπαζε τὸν ἄέρα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε ὥσπερ γοργὸς πετρίτης* ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἔδιδεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς* αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ νὰ δείξουν ὀπόσον χρήζουν* οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὕστερον δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ρωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωναν καὶ ἐκατεπάτουσαν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχείριους.

«Χρονικὸν Σύντομον»

Γεώργιος Ἀματωλὸς

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 110)

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912-959) ὑπῆρξεν ὅχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον εἶναι ἡ «Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως», ὅπου περιγράφεται καὶ κωδικοποιεῖται τρόπον τινὰ ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ Ἰσου πολύτιμον εἶναι τὸ «Περὶ θεμάτων» (δηλαδή περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τημημάτων τοῦ κράτους)

σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα ὅμως, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρω, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον γνωστὸν ἔργον τοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Π ρ ὁ ς τ ὸ ν Ἰ δ ι ο ν υ ἱ ὸ ν Ῥ ω μ α ν ὸ ν». Ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς συνυψίζει χάριν τοῦ διαδόχου τοῦ τὴν πεῖράν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καί, διὰ τὴν ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν τῆς καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἱστορικὸν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του:

I. ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἄκουσον τοῖνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκεῖ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημί γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἶναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῷ ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλονται διαμεριμᾶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὁλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαξευμένω¹ λόγῳ καὶ οἷον εἰκῇ² ῥέοντι, πεζῷ καὶ ἀπλοϊκῷ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμην δήλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ· οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούσης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σε ἔσπευσα, ἅπερ οἶομαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἃ τὴν ἐκ μακρᾶς ἐμπειρίας σύνεσίν τε καὶ φρόνησιν εὐμαρῶς σοὶ δύναται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματευόμενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιολογημένα ἱστορικὰ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὁποῖα μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὅποτε ἔγραφεν ὁ Πορφυρογέννητος, εἶχον περιβληθῇ μὲ τὴν αἰγλήν τοῦ θρύλου. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὸ 805 ἀσύντακτα στίφη «Σιλαβήνων», τοὺς ὁποῖους οἱ βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει παλαιότερον ὡς δούλους εἰς

1. κα θ η μ α ξ ε υ μ ἔ ν ο ς : τετριμμένος, κοινὸς (ρ. καθαμαξεύω: κατατρίβω διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. εἰ κ ῇ : εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. κα λ λ ι γ ρ α φ ί α : καλλιπέπεια. 4. τ ὸ δ ι η ρ μ ἔ ν ο ν (ὕφος): τὸ ἐπηρμένον, τὸ πομπῶδες ὕφος (ρ. διαίρω). 5. δ ι ο γ κ ῶ : ἐξογκῶ.

τὴν Πελοπόννησον, ἐπανεστάτησαν, ὑποκινούμενοι ἴσως καὶ ὑπὸ Ἀράβων «Σαρακηνῶν» καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας τῆς ὑπαίθρου χώρας, βαδίσαντες καὶ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησαν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο μακράν. Μόνος ὅμως ὁ ἄοπλος λαὸς τῆς πόλεως ὠργάνωσε τὴν ἡρωϊκὴν ἐξοδὸν καὶ κατώρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὅποιοι αἰχμαλωτισθέντες ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ὡς δοῦλοι καὶ καλλιεργεῖται τῶν κτημάτων τῆς Μητροπόλεως Πατρῶν. Διηγείται λοιπὸν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ:

49. Νικηφόρος¹ τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι, ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου, ἀπόστασιν² ἐννοήσαντες, πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατέστρεφόν τε καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικούς³ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθεν, καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτούς.

Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος, ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβήνων, ὡς καὶ πρῶην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν⁴ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι⁵ καὶ γινῶναι, εἰ ἄρα παραγίγνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ, ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ⁶ αὐτοῦ κλίνη τὸ φλάμμουλον⁷, ὅπως γινῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν

1. Νικηφόρος ὁ Α' βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 802 μέχρι τοῦ 811. 2. ἀπόστασις: ἀποστασία. 3. Ἀφρικοί: Ἀφρικανοί ("Αραβες). 4. παρατηρητήν. 5. νὰ παρατηρήσῃ. 6. κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. 7. Φλάμμουλον: λατίν. flammulum, νεοελλην. φλάμπουρο = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθόν κατέχων τὸ φλάμουλον. Καὶ δὴ, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκύτος, ἐκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀποστόλον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαμβάνοντος καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομήν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τὰλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῇ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥραθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθῆσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως: «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῷ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτούς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι¹ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν,

1. ἀφορισθῆναι: ἀφιερωθῆναι.

ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διή-
 νυσεν ἀγῶνα, δεδωκώς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητρο-
 πόλει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παρα-
 δόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν, κατὰ τὸν
 Προφήτην, «γνῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα» διὰ πρε-
 σβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ «ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ
 τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν
 ὁ Θεός» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου...

«Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν»
 (Ἐκδοσις Moravesik, 1949 σ. 228-230)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς Δευτέρας
 συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δημάρχους
 καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἐτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη:

«Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι
 καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς
 καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς
 πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυρο-
 τέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς
 μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ
 πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν ὡς ὄφει, τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων
 ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ
 μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν
 ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην
 καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν
 τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφεί-
 λεται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ
 ζῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον
 δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλείως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἐσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

Ἡμεῖς ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποίθαμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἣν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριάριθμος ἀγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρῦος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρᾳ ὀλίγη ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμήτους πέτρας καὶ ἕτερα βέλη ὥσει ἄμμον θαλασσῶν ἄνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδαιοι ρωμαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρῇξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἡ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. "Α οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται. Καὶ ἡμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπτεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι' ὃ, ὦ συστρατιῶται, γίνεσθαι ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγάλῳ ψυχῇ διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ...

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθύν κυνήγιον, ἵνα γνώσωσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἴδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμηνῶν καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἣν εἶχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἅντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν δύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτευσεν. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσε. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὦ ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἐκάστην τὸ ἄχανές αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὖρη καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγνω Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὐσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν...

Τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἀγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμήλων. Λοιπόν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται».

Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἤπουν εἰς τῷ ἐτέρῳ καταλλαγήναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλτάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποιοῦν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

«Χρονικόν»

Γεώργιος Φραντζῆς ἢ Σφραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀπόσπασμα)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινέπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταλήκτους δεκαπεντασλλαβούς στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν «Ἀλωση.

- Θρῆνος, κλαυθμός καὶ ὄδυρμός, καὶ στεναγμός καὶ λύπη,
 θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις !
 ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἀγία,
 τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχήν τους.
 Τίς τό 'πεν ; τίς τὸ μήνυσε ; πότε 'λθεν τὸ μαντάτο; 5
 Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
 καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
 «καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; »
 —«Ἔρκομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
 ἀκ τὴν ἀστραποχάλαξιν, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην, 10
 ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
 Ἐγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἀμέ μαντάτα φέρνω
 κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ δολωμένα·
 οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἦρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
 ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
-
- Μὴ τὸ 'πομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης, 87
 ἤλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης !
 Εἶπω καὶ τίποτε μικρὸν ἀλληγορίας λόγον·
 ἥλιον τάξε νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνο, 90
 σελήνην ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν πόλιν.
 Μὴ σοῦ φανῇ παράξενο τοῦτον ἀπού σοῦ λέγω·
 κόσμον μέγαν τὸν ἄνθρωπον Θεὸς ἐπονομάζειν,
 ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
 Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95
 τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
 καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
 ὁμοίως Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλη,
 ἔκτισε τὴν ἀγίαν Σοφιά, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100

ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη·ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐδὲν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεοί,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
 τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἄθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς ἀγίᾳς Σοφίᾳς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντῆσιν
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένοι,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν· 115
 οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλεόν οὐ βοηθοῦσι.

(Ἐκδοσὴ Ε. Κριαρᾶ, 1956)

Ἀγνώστου

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἀκρίται ὀνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ὀργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάσθησαν δὲ ἀκρίται διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διτηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοι ἀγῶνες τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὅποιος δικαίως τοὺς ἀνήγαγεν εἰς περιωπὴν ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ὅλων ἔθεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἀνδρόνικος, Ἀρμούρης, Βάρδας, Κωσταντᾶς, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὁλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἁκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾠσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπήρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῇ δ' εἶπεν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφούνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραίων καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾠσμάτων, τὰ ὁποῖα προὔπηρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἐξῆς : Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονικοῦ Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἥρωικά κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἐθνικὸν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατόρων Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Μερικοί μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενὴ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἐχομεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἔν εὐρεθὲν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα τοῦ εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογιάν γλῶσσαν.

Ι. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακολούσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεὺς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπείσοδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὼν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

- Ἵς ἔτρωγα κι ὥς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθί μου ἔραη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τό ἔβαλε, παντρεῖουν τὴν καλὴ μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρεναρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἀστοχοῦνε.
Περνῶ καὶ πᾶω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
« Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιὸς εἶν' ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καθαλικάψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση ; ».
- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
κι ἓνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογηθῆκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
« Ἐγὼ εἶμαι ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ πᾶω ὅτε κι ἂν εἶναι.
- 15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιά μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,

- ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι ὅπου μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντίλια,
 καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
 νὰ μὴ σὲ φάη ἡ βουή καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
 Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλης φτερνιστήρι,
 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
 καὶ σπεῖρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιὰ μοδιῶ* χωράφι ».

Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.

- 30 Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύη ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τὸν κύρη του ποὺ κλάδευε στ' ἀμπέλι.

« Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;

- 35—Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίσσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐπὲς ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.

—Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
 τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο ;

- 40—Ἄν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὁκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».

Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.

Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :

- 45 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζη ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὗρηκε τὴ μανούλα του ποὺ πότιζε τὸν κῆπο.

« Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;

- Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 ποὺ σήμερα ἡ γυναίκα του θὰ πάρη νᾶλλον ἄντρα,
 ἐπὲς ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.

—Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ στὸ γάμο ;

—Ἄν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,

- κι ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».
- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στή χώρα κατεβαίνει.
 Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ στοῦ σπίτι του νὰ φτάση,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 « Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
 τὰ ροῦχα σου δὲν εἶν' καλὰ, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα ;
- 60—Φωτιά νὰ κάψ' τὰ ροῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος ποὺ χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 —Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
 —Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώσης,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφὸς ποὺ φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65—Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσης ».
 Χρυσὸ ποτήρι νᾶρπαξε νὰ βγῇ νὰ τὸν κεράση.
 « Δεξιὰ μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη ».
 Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τ' ἄργυρὸ μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ καὶ πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 Ὅπου εἶχε μαῦρο γλήγορο, νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
 κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

- Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει !
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σιεῖτ' ὁ ἀπάνω κόσμος.
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
- 5 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο !
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
 χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνει.

- Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά*, μακρὰ τότε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
 5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἡῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 —« Σὰν τί νὰ σ' ἡῦρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς ; ».
 —Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἄρματωμένος,
 μὲ τετραπίθामο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 15 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνὰ καὶ καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἓναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 πού'χει τοῦ ρίσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του ».

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀπόσπασμα)

Ὁ Διγενὴς φονεῖ τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, ποὺ ἐπιβουλεύονται
 τὴν ζωὴ τῆς γυναίκας του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, ποὺ ἠθέλησαν νὰ

τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάται καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον θέλῃ ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 – 3244)

- 3122 « Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνησθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
- 3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν ».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστὰς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
« Ἄρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω »
- 3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : « Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἔλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα ».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
« Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
- 3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν ».
- 3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθὶν τοῦ ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριν*,
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὀρμὴν ἀνδρειοτάτην.
- 3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριν,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμενεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἄντικρυς βλέποντάς μας·
« Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε ».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθὶ τοῦ,
- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτὴν·
ὅμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρώην ἐκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὄρμην, ἀρπάζω τὸ σκουτάριν
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὥσαν ἄγριοι,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὗρουν.
- 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίνναμος νὰ μὲ πλανέσῃ ἐξήτει·
νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
Ἰωαννίκιον εὗρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
τὴν κόρην τοῦ ἐφώνησα πρεπόντως ταύτῃ οὕτως·
- 3170 « Οὔτοι εἶναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν ».
Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ,
ἐκεῖνος δὲν ἐδύνετον προσῶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
τις ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
Ὅπόταν ἐγὼ ἔριψον τὴν ἰδικὴν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὥσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
« Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε ». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλάτης,
τὸν Ἰωάννην ἐκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·
τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
ὀλίγον δὲ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,

καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
καὶ μὲ τὸν καβαλάρην της ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.

3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
ἀλλὰ περιπορεύητι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου ».

Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλικεύει,
ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανῶς ἐπεγυρίσθη·

3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὥσάν τὸ ἄλας

3205 ὥς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιούτοις,
ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· « Νεώτερε, καλέ μου,
τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποιήσῃς ἀγάπην,
μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλήν μου;
καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὅλων τῶν ἀπελάτων,
ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἱκέτας ».

3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
τὸν Κίναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
κι ἐγὼ γελῶντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
« Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·

3215 ἐπεὶδὲ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
καὶ οὓς ζητεῖτε πιστεύσον, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*·
Ἐχालασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.

3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
ἐπιείπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,
ὕμῃν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθῆσθε ἀλλήλοις,
ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρησι*·
καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,

3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
ποὺ δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·

- ὅσοι γὰρ μὲ προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 Ἐγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω ».
 Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων
 (Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἤλπιζε ζωῆς ἀξιοθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσας μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 « Ἐγνομεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρεῖος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὁπῶχαις,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
 Ἀνδρεῖαν ἔχεις περιστῆν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάριν ».
- (Ἐκδοσις Ἀντ. Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν Ἀνδρῶ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

9. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱπποτικὰ μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχοῦργησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακροτάτα ἐμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὅποια ὅμως κάπου-κάπου συναντᾷ κανεῖς καὶ δροσεράς ἀπηχήσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἶναι γνωστοὶ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς Μυθιστορίας: Ἰμπεριος καὶ Μαργαρώνα, Φλώριος καὶ Ηλατζίαφλώρα, Καλλιμάχος καὶ Χρυσορρόη, Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα. Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποιήμα παραθέτομεν ἀποσπάσματα:

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὀκάτις¹,

25

1. ὀκάτις: κάποιος (ὀκάτι: κάτι).

(τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπειρών.

Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
καὶ τοὺς ἐκέισε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.

Εἶχε καὶ παῖδας εὐεידεῖς, ἡγαπημένους δύο.

Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30

Βέλθανδρος δὲ ὁ δεῦτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,

παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότης¹,

εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρείος,

ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος·

ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρίνον, 35

καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν³, ἐν ἦσαν καὶ οἱ δύο.

Ἐπεὶ δὲ — τύχης μαρτυρὸν, τῆς κακοδαίμου μοίρας ! —

ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονῶτον,

καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσει,

μακρὰ που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη, 40

ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

.....

Ἐπέξευσε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδοπούλά του.

Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγος, χαριτωμένη νύκτα,

καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125

καὶ θέτει τὴν κατούνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·

καὶ μουσικὴν⁴ καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·

καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :

« Ὁρῇ καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵

κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον . . . » . 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἄφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,

σύρριζον τὴν καρδίαν της ἀνέσπασεν ἡ λύπη, 1155

καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν της ἡ Χρυσάντζα,

ἤρξατο κλαῖειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :

« Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιότης: τοξότης.—2. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλασις.—3. ἀρμελοτόπλασις: ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν.—4. μουσική: μουσικὸν ὄργανον.—5. νάπη: δασώδης κοιλιάς.

νεκρὸν καὶ πῶς σέ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σέ βλέπω !
 Ἄντ' στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σέ σκεπάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος !
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρῆξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἄπο' τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἡ δυστυχής, ἡ ἐλεεινὴ καὶ κακομοιριασμένη ! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξένη ;
 καὶ ποῖα στράτα, ποῖαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία ;
 Ἔδε ὅπου ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγίνην !
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχαρίτας σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα ; »

(Ἐκδοσίς Ε. Κριαρᾶ)

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα « Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη » εἶναι ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιο κύκλο ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. « Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη » καὶ « Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα ». Ὑπόθεσις ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους τοῦ πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλιν ὅπου γινώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μετῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθῇ γύρω στὸν πύργου τοῦ καστροῦ.

1. ὁ ρῆξ (λατιν. rex), τοῦ ρ η γ ὁ ς : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

‘Ο Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸ ἐφίππους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρὸν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

‘Οκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδι,
εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδὺν ἦτο ὅταν ἤλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸν λιβάδι,
καὶ εὐθὺς ἑκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρῶν καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
καὶ ἄλλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου·
ἤθελες ἴδῃ, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδῃς πάλε,
τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καὶ ἐβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον·
ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλάκις ἐντρανίσσης,
ἐβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ὡς ἔν’ τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαρισμένον,
καὶ ἤθελες ἴδῃ ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἡλίου,
νὰ ἔνι ὡς κάλλιός ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίῳ λιθάρην.
Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
« Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το ! ».
Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρὸν ἢ Ἀργυρόκαστρον.
Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ωραιότατον καὶ
νὰ λάμπῃ ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στίς πλευρὰς του ἀνάγλυφα τῶν
δώδεκα ἀρετῶν ἦσαν δ’ αὗται ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τὶς ὁποῖες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοῖς δώδεκα τούτους μῆνας λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοίξεως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἡŷρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου·
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτία καὶ ἐκεῖνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἄλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθὶν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτὶν μετὰ γραμμάτων :
« Πρόβδος* εἰμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθρούς σας ».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρὸς του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῇ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων :
« Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρταςοὺς* ἔχω το εἰς χαρὰν μου ».
Τὸν Μάϊον ἡŷρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοτῆν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ᾗ στεφάνι ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτὶν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι :
« Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλὸ, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμῃς τὰ καλὰ, χάρησε, σκίρτησέ* τα ».

(Ἔκδοσις J. A. Lambert.).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

Ἀγοράκριτος, ὁ

— Ἑλλήν γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

ἀγορίμ, τὸ

— ἡ ἀγρία αἰξ, ὁ αἰγαγρος, κάθε ἄγριον ζῶον.

ἀδιαφόρετος

— αὐτὸς ὁ ὅποιος δὲν ἔχει προοδεύσει, ἀνωφελής.

Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ

— Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Γκίλφορδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863).

ἀκαμασιά, ἡ

— ἡ ὀκνηρία.

ἀκαμάτης, ὁ

— ὀκνηρός.

ἀκωκή, ἡ

— ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.

ἀλιβάνιστος, ὁ

— ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ.

ἄλμπουρο, τὸ

— ὁ ἰσθὸς τοῦ πλοίου.

ἄλφιτον, τὸ

— τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος.

ἀμαθολογῶ

— παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).

Ἀμίδες, οἱ

— κάτοικοι τῇ πόλεως Ἀμίδας, εὕρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.

ἀμφιλύκη

— τὸ λυκόφως.

Ἀμφιπρέπη

— Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος.

ἀνάγκη, ἡ

— ἡ ταραχὴ.

ἀνασπῶ

— σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.

ἄντιτα

— ἀντί.

ἀντλητήριον, τὸ

— ὁ πρὸς ἀντλησιν καθίσκος.

ἀντρανίζω

— σκοτίζω, ἐνοχλῶ.

ἀπαγγιάζω

— καταφεύγω εἰς ὑπὴνημενον μέρος.

ἀπάρτι

— κατὰ μέρος.

Ἀπέργης

— σύγχρονος γλύπτης.

Ἀραρχὸ Δομίνικος

— Γάλλος ἀπτρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786-1853).

ἀργάτης, ὁ

— βαροῦλκον τοῦ πλοίου.

ἄρμενα, τὰ

— οἱ ἱστοὶ καὶ τὰ ἱστία τοῦ πλοίου.

ἀρνοζύγουρα, τὰ

— τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν.

ἀρύομαι

— ἀντλῶ, λαμβάνω.

ἄσκιωμα, τὸ

— δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εὐκόλον κίνησιν τῆς κώπης.

ἀσπαίρω

— σπαράζω.

ἀστόμωτος

— κοπτερός, ἀχόρταστος.

ἄτσαλος

— ἀπρόσεκτος, « ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν », χονδροκοιμένος εἰς τὴν κατασκευὴν.

- ἄφλαστον, τὸ — ἡ καμπύλη πρύμνη τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων της.
 ἄφνω — αἴφνης.
 Ἀχερουσία, ἡ — λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ Ἀδου.

B

- Βαλαώρα, ἡ — ὀνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εὐρυτανίας.
 βαλμάς, ὁ — ὁ βοσκὸς ἵππων.
 βάνδα, ἡ — γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.
 Βαρδάρει, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ — ὁ ποταμὸς Ἀξιός.
 βασιλιάς — ὁ σουλτάνος.
 Βενιαμὴν ἐκ Τουδέλας — Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ IB' μ. Χ. αἰῶνος.
 βελονωτὸς — βελονωτὰ ὅπλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, ποὺ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκορας) ἔφερε μικρὰν βελόνην.
 βερέμης — γκρινιάρης, καχεκτικός.
 βετεράνος — ὁ παλαιάμαχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.
 Βίας — εἰς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πριήνης (625-540 π.Χ.).
 βίγλα, ἡ — ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά.
 Βίσμαρκ *Οθων — ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικὸς (1817-1898).
 Βιστρίτσα, ἡ — ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων.
 βιτσιά, ἡ — τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).
 βίτσιμα, τὸ — τὸ τίναγμα τοῦ σώματος.
 βούκινο, τὸ — τὸ πολεμικὸν κέρας.
 βρωμα, τὸ — φαγητόν.
 βύας, ὁ — τὸ πτηνὸν μπουφός.

Γ

- Γαβαλᾶς Λέων — Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν II' αἰῶνα.
 γαντζοῦδι — ἡ πόρπη, καρφίτσα· γενικῶς: κοσμήματα μὲ πόρπας.
 Γέλων — τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.
 γεμιτζής, ὁ — ναυτικός, θαλασσινὸς (λέξις τουρκικὴ).
 γιαιεύω — πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλόν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς.
 γιουρτανί — περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα.
 γκρας, ὁ — ὁπισθογεμὲς τυφέκιον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν Ἑλλ. στρατόν.

γλάκιο, τὸ
γομάριον, τὸ
γρίβας, ὁ

- τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγὼν δρόμου.
- τὸ φορτίον.
- ὁ ἵππος μὲ φαῖον χρῶμα.

Δ

Δάνδολος
δαψίλεια, ἡ
δρουνγγάριος
Δυσδαμόνα

- Δόγης Βενετός.
- ἡ ἀφθονία.
- ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
- ἡρώς ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Ο-θέλλου.

Ε

ἐγκρημιατῶ
ἐδᾶ
ἔδειρα
ἐθνικοὶ
Ἑκατόλογα
Ἑλισάβετ, ἡ

ἐλυτρον
ἐνθύμησις

- ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
- (κρητικὸν) τώρα.
- (μεταφορικῶς) ἐπέρασα ἐπανελημμένως.
- εἰδωολάτραι.
- δημῶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.
- αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἔκτισε τὸ 'Α-χίλλειον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898).
- περικάλυμμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα.
- ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται τὰ σύντομα χρονο-γραφικὰ σημειώματα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἄνθρωποι ἀπλοῦκοὶ καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχείρως — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἢ τραγικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, « εἰς ἐνθύμησιν » τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ὄχι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ « Κτίσεως Κόσμου », ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961 (ἥτοι 5508 + 1453 = 6961).
- ὑπάρχων, πραγματικός.
- ὁ πεισματῶδης πόλεμος.
- παρατηρῶ ἐπιμόνως.
- ἐπιπολαίως, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
- θαμνῶδες φρυγανοειδὲς φυτόν.

ἐνούσιος
ἐνστατος πόλεμος
ἐντρανίζω
ἐπιπολῆς
ἐρεῖκη

Ξοῖξαν τὰ πολύαρια
εὐωχία

- ἀπέβαλον.
— πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης.

Z

ζω(ο)φόρος

- τὸ μεταξύ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ
τμήμα, κοσμούμενον μὲ γλυπτὰς παραστάσεις ζώων
κυρίως.

H

Ἡγεμονίες, οἱ

- ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία.

(-)

Θεοτόκης Ἐμμανυῆλ
θεωρία, ἡ

- πολιτικός καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837).
— τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεατὴς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς πα-
ραστάσεις.

Θῆβες ἐκατόμυλες

- ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νείλου, κέν-
τρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος.

θυμοιδίῃ, ἡ
θὼς ὁ, ἡ

- ὁ θυμός.
— τσακάλι.

I

Ἰάγος

- ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ « Ὀθέλλος ». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ
καταχthonίου συκοφάντου.

Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ

- ἀκρωτήριο τῆς Ἰταλίας.

Ἰβηρες, οἱ

- οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρίας.

Ἰβήρων μονή, ἡ

- μία τῶν μεγαλύτερων μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν

- ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα.

καλαγατίσμα, τὸ

- τὸ κλείσιμον τῶν ραγάδων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.

Κάλβος Ἀνδρέας

- διαπρεπὴς ποιητὴς ἐκ Ζακύνθου (1792-1867).

καλπουζανιά, ἡ

- ἡ πονηρὰ πρᾶξις.

κανίσκι, τὸ

- τὸ δῶρον.

κανταριάζω

- περιορίζω.

κασίδι, τὸ

- τὸ κράνος.

καστέλλιον, τὸ

- τὸ φρούριον.

κατεργάσης

- σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον
(= πλοῖον).

κάτεργον, τὸ

- εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἱστιοφόρου.

κατούνα, ἡ

- σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμος
κωμόπολις τῆς Ἀχαρναιίας.

κατουνεύω
κεντηνάριον, τὸ
κεσάιτι, τὸ
Κιβόρα

κνώδαλον, τὸ

κολοῖατο, τὸ
κομπασάρω

κότσι, τὸ
κοσμητής, ὁ
κουβέρετα, ἡ
κουβικουλάριος, ὁ

κουρσεύω
κουρσος, τὸ
κουρτεσιά, ἡ

- καταυλίζω, κατασκηνώνω.
- μονὰς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ.
- ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.
- τὸ θέμα τῶν Κιβυραιωτῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου.
- ἄγριον ἢ ἐπικίνδυνον ζῶον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὀνειδισμὸς ἢ ὕβρις ἀνθρώπων.
- ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἐνὸς ταλήρου.
- κρατὸν τὸ κομπάσσο (= γεωμετρικὸν ὄργανον, πυξίς) καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν.
- τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὀστάριον.
- πολιτικὸν ἀξίωμα.
- τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου.
- ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλείων, ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος.
- λεηλατῶ, ληστεύω.
- ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία.
- ἡ φιλοτιμία.

Λ

λάλιο ἀρνὶ
λαγνεία
λακκίζω
Λάσκαρης Θεόδωρος Α΄
λατομημένος

λεβέτι, τὸ
Λεγκράν Αἰμίλιος

λήκυθος, ἡ
λιοκόρνο, τὸ
λογάρι, τὸ
λύγος, ἡ, ὁ

- μὲ μαῦρον τρίχωμα.
- ἐπιδιώξεις σωματικῶν ἀπολαύσεων.
- τρέχω γρήγορα, φεύγω.
- ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
- (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτὸς, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθεὶς.
- μέγας λέβης, καζάνι.
- Γάλλος νεοελληνιστὴς (1841-1903) γράψας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
- ἀρχαῖον ἀγγεῖον.
- μυθολογικὸν ζῶον, ὅφιν μὲ ἓνα κέρατον.
- ὁ θησαυρός.
- λυγαριά.

Μ

μαγνάδι, τὸ
μανοῦ, ἡ

- λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος.
- γιαγιά.

- μαρμαρυγή — λάμψις, ἀκτινοβολία.
 Μαρτυρόπολις — πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Νύμφιον, παραπότα-
 μον τοῦ Τίγρητος.
 ματσόλα — ξύλινο σφυρί.
 μελάχιδες — ναυτικοὶ ποῦ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ
 πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου.
 μετερίζι — ὀχύρωμα, πρόχωμα.
 Μισίρι — Αἴγυπτος.
 μισοκάρυα — εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
 Μωάβ — τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς
 Θαλάσσης, μὲ βραχὴν ὄρη.
 μόδι, τὸ — μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλά).
 Μολώχ — θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὅποιον προσέφερον πρὸς
 ἐξιλέωσιν βρέφη.
 μονράγιο, τὸ — τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σπά-
 ζουν τὰ κύματα.
 μουσοῦδι — ρύγχος ζώου.
 μουστόμα — ζάλη ἀπὸ μουστον, μέθη.
 μπαλλάντα — εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος μὲ λυρικά καὶ δραμα-
 τικὰ στοιχεῖα.
 μπάρκο τρικούβεργο — μέγα ἱστιοφόρον μὲ σταυρωτὰς κεραίας καὶ μὲ τρία
 καταστρώματα.
 μπουνάτσα, ἡ — ἡ γαλήνη.
 Μπύργκερ — περίφημος Γερμανὸς ποιητὴς (1747-1794). Ἐγγραψε
 ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν δρα-
 ματικότητά των.

N

- ναπολεόνιον, τὸ — τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσόφρακτον.
 νεανίσκος, ὁ — Σφάζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει
 τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μέχρις οὗ ἐπανεῖλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ
 πρωτομάστορά της, τὸν ὅποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν
 πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ
 ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός
 ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ
 νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος ἀναμένων
 τὴν ἐπάνοδόν του.
 νευρέα, ἡ — τὸ κύρτωμα.
 ντεληπόταμο, τὸ — τὸ μεγάλο ποτάμι.
 ντέρτι, τὸ — ἡ λύπη, ὁ πόνος.
 ντραλίζομαι — ζαλιζομαι.
 Νύμφιος ποταμός — παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

ξόμπλι, τὸ
ξυλόγατα

- ὑπόδειγμα, πρότυπον, σχεδιασµα.
- φάκα, μυάγρα.

Ο

Ὀθέλλος

- ἥρωος τῆς ὁμώνυμου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προσωποποιήσις τῆς ζηλοτυπίας.

οἶηση

- ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.

ὀρµιὰ

- λεπτόν νῆµα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.

ὀρµάνι, τὸ

- δάσος, δρυµὸς (λέγεται καὶ ρουµάνι).

Π

πάκτα, ἡ

- ἡ εἰρήνη.

παλαµάρι, τὸ

- χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου δένονται εἰς τὴν ξηράν.

παράλης, ὁ

- ὁ ἔχων πολλοὺς παράδες, πλούσιος.

Παραλογή

- ἡ προσταγή.

παταταγή, ἡ

- περιβάλλω διὰ τάφρου.

παραφοσσεύω

- ὑποστάς παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ µέρους τοῦ σώματος του.

παρεθεις τὰ δεξιὰ µέρη

- εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόµενον καὶ ἀνασυρόµενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.

πεζόβολο, τὸ

- πολὺ πλατύς, ἐκτεταµένος.

πεντάφαρδος

- περιστρέφω, στριφογυρνῶ.

περιδιπνῶ

- εἶδος ἱέρακος.

πετρίτης, ὁ

- παχύς, εὐφορος.

πίων

- ποικίλµατα, στολίδια.

πλουµιά, τὰ

- ὁ κόπος διὰ τὴν ὁδοιπορίαν.

ποδοκόπι, τὸ

- ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.

πολισµάνος

- σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστηµίου Ἀθηνῶν (1852-1921) συγγραψας πλῆθος λαογραφικῶν μελετῶν, πατὴρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.

Πολίτης Νικόλαος

- ὁ μέγας πλοῦτος.

πολνολβία, ἡ

- τὸ ποτόν.

πόµα, τὸ

- τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήµατα τοῦ πλοίου.

πόµολα, τὰ

- πόσον μεγάλη.

ποταπή

- τὰ µέρη ὅπου κατασταλάζουν αἱ ὑποστάθµαι (µοῦργες) τοῦ ἐλαίου.

ποτόκια, τὰ

- ὁ ὁδῆγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβoδος τοῦ καιροῦ» αὐτὸς ποὺ µᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὥπως ὄντως εἶναι ὁ μὴν Μάρτιος.

- προπηλακίζω — επιχρίω με πηλόν, προσβάλλω.
 προμνήσια, τὰ — τὰ σχοινία διὰ τῶν ὁποίων δένεται ἡ ἄγκυρα εἴτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν.
 πυροφανίζω — ἀνάπτω πυροφάνι, φανόν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλιείαν.

P

- ρογγίζω. — ροχαλίζω.
 ρικνός. — κατάξηρος, ζαρωμένος.
 ρήσος ὁ — ὁ λύγξ (ζῶον ἀρπακτικόν).
 Ροβινσών, ὁ — ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὁμωνύμου περιπετειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ "Αγγλου συγγραφέως Δαυὶδ Ντεφέ, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
 ρουινά — ὑδρορροή.
 ρούπια, ἡ — νομισματικὴ μονάς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν χωρῶν.
 ροίφουλας, ὁ — ἀπότομον στριφυγύρισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα).

Σ

- Σάβας Κωνσταντῖνος — πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Ἕλλην ἱστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1842-1914).
 Σαραντάπηχοι, οἱ — κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γιγάντιοι καὶ ρωμαλέοι κάτοικοι τῆς Ἰδης.
 Σγυρὸς Λέων — τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὸ 1204.
 Σεβὰχ Θαλασσινός — ὁ ἥρωας μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιότερων διηγήσεων τῆς ἀραβικῆς Χαλιμᾶς (Χίλιαι καὶ μία νύκτες).
 σεργάρι — ζῶον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποίμνιον (βλ. καὶ συρτάρι).
 σεφέρι, τὸ — συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατείαν, πόλεμος.
 σημαδιακός — αὐτὸς ποὺ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξαίρετος, σπάνιος.
 σιλονέτα — περίγραμμα.
 Σιοῦτο-Κάλεσιος — ὀνομασία κριοῦ ἀνευ κεράτων καὶ μὲ χρῶμα προσώπου λευκὸν καὶ μέλαν.
 Σκινοπηγία — μεγάλη ἱσραηλιτικὴ ἐορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγχωμιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἐρημον.

σκιωτασός, ὁ	— τὸ χοροπήδημα ποῦ ἔρχεται ἀπὸ πολλήν χαράν.
σκήρτισε (τὰ καλὰ).	— εὐχαριστήσου τὰ καλὰ, διασκέδασέ τα.
Σκόπας ὁ Πάριος	— διάσημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος.
σκοπός, ὁ	— ἡ προσοχή.
σκούνα, ἡ	— δίστηλον ἱστιόφορον μὲ τετράγωνα ἱστία.
σκουντάριν, τὸ	— ἡ ἀσπίς.
σκουντάριος, ὁ	— ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης.
σοβινισμός	— ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμός.
σοβῶ	— βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν, προτρέπω.
σουρτούκης, ὁ	— ὁ ἀλήτης.
σπάλα	— ὁμοπλάτη, πλάτη.
σπιλάδα	— ἀπότομος ριπή ἀνέμου.
σπιτάλι, τὸ	— τὸ νοσοκομεῖον.
Σλατοβρέκι, τὸ	— ὄρος τῆς Μακεδονίας.
σταυροθόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.
σταύρωση, ἡ	— ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἱστίων τοῦ πλοίου.
στερολιθάρα, τὰ	— τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει.
στέμφυλον, τὸ	— τὸ τσίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
στονάρισμα	— λυπτητερόν ἄσμα.
συντυχία	— σύμπτωσις.
σουτάρι, τὸ	— τὸ κριάρι ποῦ ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι (βλ. καὶ σερτάρι).
σφαδάζω	— σπαρταρῶ.

Τ

ταρσανάς, ὁ	— τὸ ναυπηγεῖον.
ταχινῇ	— αὐγή, πρωί.
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης.
τέντα, ἡ	— ἡ σκηνή.
Τιτάνες	— υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μὲ ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των.
Τληπόλεμος	— βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Τροίας.
τολύπη	— σύνολον ἀνθέων ἢ ἐρίων.
Τορμαζέο ἢ Θωμαζαῖος	— 1802-1874. Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεύς. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημόδην ἑλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἄσματα.
Νικόλαος	— βλέπε Βενιαμίν.
Τουδέλας Βενιαμίν	— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
τοννεζὶ	— τὸ τέχνασμα.
τρακτῆτον, τὸ	

- τράφος, ὁ — ἡ τάφος.
 τρεχαντήρι — μικρὸν ταχύπλουν ἱστιοφόρον μὲ ὀξεῖαν πρόμνην.
 τρόμπα, ἡ — ἡ ἀντλία.
 τρομπέτια, τὰ — ἡ σάλπιγξ.
 τρουκάνι, τὸ — εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαϊμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν..
 Τσάμης — ὁ ἀνῆκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανός.
 τσουκνιάς, ὁ — πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Υ

- ὑπολαῖς — μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδι.

Φ

- φάρα, ἡ — ἡ πατριά.
 φαρέ(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ — ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικὸς, κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππικους καὶ πρὸς πόλεμον.
 Φαρμακωμένη, ἡ — ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὁποῖον μελοποιηθὲν εἶχε γίνει λαϊκὸν ᾄσμα.
 φέρμελη — χρυσοποικίλτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι.
 φεστόνι — εἶδος κεντήματος.
 φηγός, ἡ — δρυς.
 φλάμπουλο, φλάμμουλο ἢ — ἡ σημαία.
 φλάμπουρο, τὸ
 Φόσκολος Οὐγος — ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827).
 φουσσάτο ἢ φουσαῖτον, τὸ — τὸ στράτευμα.
 φούστα, ἡ — εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἱστιοφόρου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του.
 Φωριέλ — Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων (1824).

Χ

- χάλαρο; τὸ — τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης.
 χαμπέρι, τὸ — ἡ εἵδησις, ἡ πληροφορία.
 χαράκι, τὸ — ὁ ὀγκώδης λίθος.
 χαρμπι, τὸ — διακοσμητικὸν μαχαίριδιον, κρεμώμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουστανελλοφόρου.

χειροσκούτάριον, τὸ	— ἀσπίς.
χήτη	— χείτη.
χοιγιάζω	— κραυγάζω.
χερίζω	— ἀξίζω.
χρυσόβουλλον, τὸ	— αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χρυσῇ βοῦλλα (σφραγίς).
χωσιά, ἡ	— ἐνέδρα.

Ψ

ψίχι, τὸ	— ἡ συνοδεία τοῦ γάμου
----------	------------------------

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὰς 'Αθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. 'Εσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον 'Αθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὅρους του καὶ διὰ τὴν ἰκανότητά του νὰ ἐκλαίκευη τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. 'Εζησε κατὰ τὸν Ι' μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Μοναχὸς καὶ χρόνονγράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φανταστικὰ γεγονότα. Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδα ἀπὸ παλαιὰν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν. 'Εσπούδασεν εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὡς βουλευτὴς εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἑνωσιν τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς 'Ελλάδος. 'Εξελέγη βουλευτὴς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν. 'Απέθανεν τὸ 1879 εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδα ἰδιόκτητον νησίδα Μαδουρῆν, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὡς πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μεγάλον Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. 'Εμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβον καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἱταλίας. Διετέλεσεν ἱατρὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἰς ἓκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γιά ν ν ο ς Ἐ π α χ τί τ η ς. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945. Τὸ ἱστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἑπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. 'Εγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1958. Ἦτο διηγηματογράφος καὶ μὲ ἰδιάζον ὄφος καὶ τεχνοτροπίαν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. 'Εγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. 'Εσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοῖδρυν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρίσιους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ ὀκτάτομον ἔργον

του « Βίοι Παράλληλοι », εἰς τὸ ὅποιον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοί καὶ ἔθνικοι εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι' αὐτοῦ μαθηθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μόχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβοῦλου Ζωιόπουλου. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγεννήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἠσχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἡγάπησε μὲ θέρμην τὸ ἔθνος του καὶ ἀνέμιχθη εἰς διαφόρους κινήσεις ποὺ ἐπεδίωκαν προσδευτικούς σκοποὺς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὅφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαήλιδου. Ἐγεννήθη εἰς Μήθυμον (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ Ὀμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Ἀπὸ τοῦ 1939 μέχρι τοῦ 1970 καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσεν βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων καὶ ἄλλα.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Β' (740-775). Ὑπῆρξε μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Σιγριακὴν τῆς Κυζίκου, ὅπου συνέγραψε τὴν «Χρονογραφίαν» του, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (244 μ.Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφυλακίσθη καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εἰς Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανε τὸ 817 μ.Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία « Ἀθηναιογράφος ».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνικάς περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἡλείας. Ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά του.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρίσιους. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακριθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγαλυτέρων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ « Προλεγόμενα » τῶν ὁποίων ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μὲ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαρευούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διέτελεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσεν πλείστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἤσχολήθη περισσότερον μὲ

τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΛΥΚΟΓΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικὰ. Ἀπέθανεν τὸ 1925. Ἐδημοσίευσεν διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρῶσαν μὲ τελειότητα, καὶ αἱ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τὴν αἴσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγάζει τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΑΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του « Χρονογραφία » εἶναι εἶδος παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀπολεσθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμμελήθησαν ὅχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανῆ κερχυραϊκὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητὰς μας καὶ ὁ καλύτερος μαθητὴς τῆς ποιητικῆς τεχνотροπίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφρονεῦθη τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ἐπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικὸς καὶ πρῶτος ἔσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρῶτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1882 εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ ἀπέθανεν τὸ 1966 εἰς Ἀθήνας. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς Λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον « Φιλολογικὰ Ἔργα » εἰς δύο τόμους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Συκαμινίαν τῆς Λέσβου τὸ 1892. καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1969. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διεισδυσιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ἀνθρώπου. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γεντείας του.

ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἔχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγραψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἐκ τῶν καλυτέρων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Ἐγεννήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἡσχολήθη μὲ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαίτερου χαρακτῆρος τοῦ τοπικοῦ ἐκάστης χώρας, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῦ διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Παλυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἐθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζί μὲ τὸν Σολωμὸν ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ πολυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὅφους καὶ τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἡμερησίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Έγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1940. Ἐδημοσίευσεν τὰ «Πολεμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὅφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὁδησόν. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν πεντάτομον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος νεώτερος Ἑλλην ἱστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἐκκλησιὰς τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». Ἐγράψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ-ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐχει γράψει ἀρκετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγράψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῇ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὴν Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. Ἐχει διεθνὴ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. Έγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμήθη μὲ τὸ Ἑθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾷ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρυσιάζει μὲ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικοῦ καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Εἰς τὴν ποίησίν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχντροπιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἐξέλεγγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τοιμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον « Σ α τ α ν ᾱ ».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παρίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμενεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπέδōθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποιήσεώς μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρίσιους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ὑπαιθρον, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἐγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ.ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν του καὶ τὸ λιτὸν ὕφος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρετήσεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλόπουλον τῆς Ἠπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιότερα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις της.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Λ. Βρανούση-Β. Σφυρόερα

	Σελίς
1. Στούς ἀγίους τόπους, Κώστα Οὐράνη	6
2. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
3. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	13
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	47
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	51
6. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
8. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	67
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
10. Στὰ Γιάννενα, (ποίημα), Στέφ. Δάφνη	100
11. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
12. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
13. Στὴ Βόρειο Ἠπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
14. Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	109
15. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
17. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
18. Ἄνθος τοῦ γιалоῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
19. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	126
20. Ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
21. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
22. Παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
23. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυνθνοῦ	155
25. Τὸ πετροχειλίδονον, Δ. Καμπούρογλου	170
26. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
28. Ὁ Ἑβρος ἱστορεῖ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	184
29. Ὁ Φιλάργγρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρά	196
30. Ὁ περιεργός, Ἀνδρ. Λασκαράτου	197
31. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
32. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211
34. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
35. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κ. Πορφυρογεννήτου	223
36. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου	240

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

Σελίς

1. Ὁνειρεμένη Προσευχὴ (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	5
2. Λαμπρινάτικος ψάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27
4. Στὶς Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	28
5. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγο- πούλου	29
6. Ἡ ναῦς τοῦ Φαῦλλου, Κωνστ. Ράδου	32
7. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
8. Τὰ Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου	54
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
10. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενής, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
11. Ὁ Διγενὴς καὶ ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	65
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη	100
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἑταιρείας, Σπ. Μελά	103
14. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
15. Ἔργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορά	124
16. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
17. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
18. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	145
19. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
20. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	167
21. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
22. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	183
23. Ἡ θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	187
24. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195
25. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	198
26. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	199
27. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
28. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλάλα	214
29. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυ- ροῦ, Θεοφάνους	216
30. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	219
31. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	230
32. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρί- τας	231

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — Π. Παρρῆ

Σελίς

1. Διπλὸ ὄραμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
2. Ἑσπερινὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσούντα	41
4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσούντα	42
5. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξίλειου (ποίημα), Κωστῆ Παλκμά	46
6. Κεραμεικὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
7. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ	68
8. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰωάν. Δραγούμη	72
9. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστῆ Παλαμά	77
10. Ἡ Σουλιοτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
11. Ὁ Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
12. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοστικὸν	80
13. Ὁ ἐκδικητὴς, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	80
14. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἀρ. Βαλαωρίτου	83
15. Ἡ Ἀγία Σοφία, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
16. Ἡ καμπάνα, Ἰ. Κονδυλάκη	87
17. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
18. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἀδαμ. Κοραῆ	92
19. Ὁ αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134
20. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
21. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
22. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168
23. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	173
24. Ὁ τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	174
25. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
26. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμάνου	190
27. Ἡρως ποιητῆς, Γρηγ. Ξενοπούλου	203
28. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζῆ	227
29. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242

1	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	1
2	ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ	2
3	ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»	3
4	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ	4
5	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	5
6	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	6
7	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	7
8	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	8
9	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	9
10	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	10
11	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	11
12	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	12
13	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	13
14	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	14
15	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	15
16	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	16
17	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	17
18	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	18
19	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	19
20	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	20
21	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	21
22	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	22
23	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	23
24	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	24
25	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	25
26	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	26
27	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	27
28	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	28
29	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	29
30	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	30
31	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	31
32	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	32
33	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	33
34	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	34
35	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	35
36	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	36
37	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	37
38	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	38
39	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	39
40	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	40
41	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	41
42	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	42
43	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	43
44	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	44
45	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	45
46	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	46
47	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	47
48	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	48
49	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	49
50	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	50
51	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	51
52	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	52
53	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	53
54	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	54
55	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	55
56	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	56
57	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	57
58	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	58
59	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	59
60	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	60
61	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	61
62	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	62
63	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	63
64	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	64
65	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	65
66	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	66
67	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	67
68	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	68
69	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	69
70	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	70
71	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	71
72	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	72
73	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	73
74	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	74
75	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	75
76	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	76
77	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	77
78	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	78
79	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	79
80	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	80
81	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	81
82	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	82
83	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	83
84	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	84
85	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	85
86	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	86
87	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	87
88	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	88
89	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	89
90	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	90
91	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	91
92	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	92
93	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	93
94	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	94
95	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	95
96	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	96
97	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	97
98	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΔΟΣΕΩΝ	98
99	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	99
100	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ	100

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμά	5
2. Στους άγιους τόπους, Κώστα Ουράνη	6
3. 'Η γέννηση του Σωτήρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τò άστέρι των μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	13
5. Διπλό δράμα, Ν. Πετιμεζά-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ημέρα της Λαμπρής (ποίημα), Διονυσίου Σολωμού	27

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στις Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμά	28
2. Γενικά σκέψεις περί του ανατολικού 'Ελληνισμού, Κ. Παπαρρηγοπούλου	29
3. 'Η ναῦς του Φαύλου, Κωνστ. Ράδου	32
4. Ναυσικά (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	40
5. 'Ο 'Ερμής του Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	41
6. 'Επιτύμβια ανάγλυφα των άρχαίων, Χρίστου Τσουντα	42
7. Τò ανάγλυφο του Δεξίλεω (ποίημα), Κωστή Παλαμά	46
8. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
9. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εις τò Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	47
10. 'Η Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	51
11. Τὰ εισοδήματα του Βυζαντινού Κράτους, Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου	54
12. Βίος και γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
13. 'Ο Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
14. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενής, β) Τὰ λιγγρία του Διγενή, Ν. Γ. Πολίτου	64
15. 'Ο Διγενής κι ó Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμά	65
16. Τò παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
17. Για τò παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοσικόν	67
18. 'Η μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	68
19. 'Ηρώων και μαρτύρων αίμα, 'Ιωνος Δραγούμη	72
20. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμά	77
21. 'Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
22. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78

23. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	80
24. Ὁ Ἐκδικητής, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	80
25. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἀρ. Βαλαωρίτου	83
26. Ἡ Ἀγία Σοφία, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
27. Ἡ καμπάνα, Ἰωάννου Κονδυλάκη	87
28. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
29. Αἱ διδακτορικά μου ἐξετάσεις, Ἀδαμ. Κοραῖ	92
30. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
31. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	100
32. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη	100
33. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Σπ. Μελά ..	103
34. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
35. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
36. Στὴ Βόρειο Ἡπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
37. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	109

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
2. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
3. Μισεμός (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
4. Ἄνθος τοῦ γιалоῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
5. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
6. Ἔργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκοῦ	124
7. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
8. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	126
9. Ἡ ἐλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
10. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
11. Ὁ Αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη	145
5. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
7. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθινού	155
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμά	167
10. Ὁ καημός τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168

11. Τὸ πετροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	170
12. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
13. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	173
14. Ὁ Τρύγος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	174
15. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
16. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὁρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
17. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
18. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	183
19. Ὁ Ἑβρος ἱστορεῖ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου	184
20. Ἡ Θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	187
21. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
22. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρᾶ	196
2. Ὁ περίεργος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	197
3. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	198
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	199
5. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
6. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνου	202
7. Ἡρως ποιητής, Γρηγορίου Ξενοπούλου	203
8. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
9. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ι. Μαλάλα	214
2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
3. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
4. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	219
5. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κων. Πορφυρογεννήτου	223
6. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γεωργ. Φραντζῆ	227
7. Ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινέως, Ἀγνώστου	230
8. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας	231
9. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	240
10. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242
Λεξιλόγιον	245
Βιογραφίαι Συγγραφέων	256
Πίναξ περιεχομένων κατὰ συλλογὰς	265
Πίναξ περιεχομένων	269

0020556180

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΑ', 1973 (IV) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 80.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2312 / 28-2-1973

Έκτύπωσις - Βιβλιοδεσία : Ι Ω. Κ Α Μ Π Α Ν Α Σ Α.Ε. - Φιλαδελφείας 4

